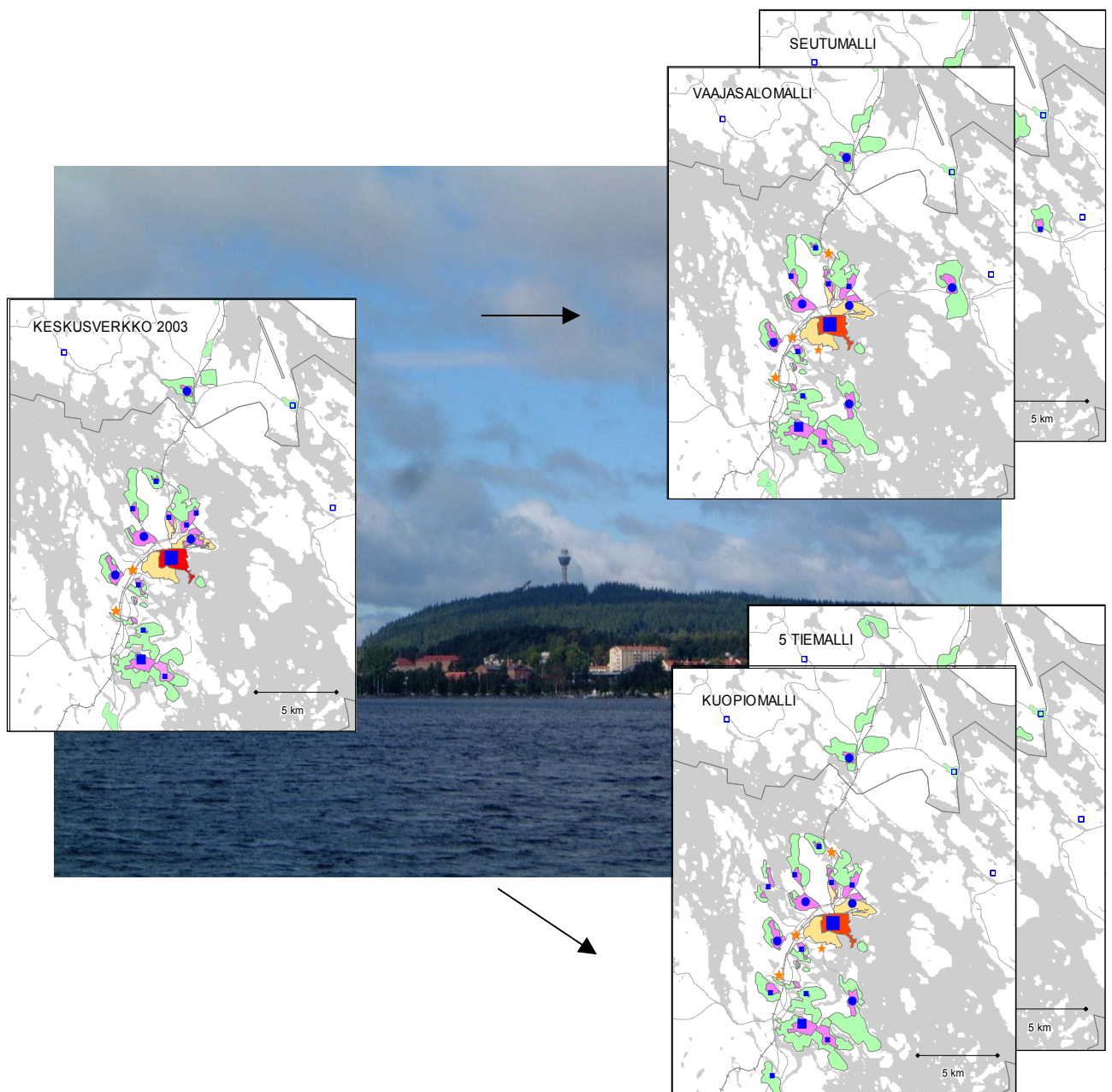

KUOPION SEUDUN MAAKUNTAKAAVA

RAKENNEMALLIEN PALVELUVERKKOSELVITYS

KUOPION SEUDUN MAAKUNTAKAAVA
RAKENNEMALLIEN PALVELUVERKKOSELVITYS

Timo Halme

Teksti: Timo Halme
Kartat ja laskelmat: Timo Halme

Kuopion seudun maakuntakaavan
Rakennemallien palveluverkkoselvitys
Pohjois-Savon liitto Sarja A:37
ISBN 952-5188-49-3
ISSN 1238-6383
Valokuvat: Paula Qvick ja Risto Tuhkanen
Maanmittauslaitoksen lupa PSAVO/300/2003
Painos 300 kpl

Paino EDITA OY

Esipuhe

Työ on tehty Pohjois-Savon liiton toimeksiannosta Kuopion seudun maakuntakaavaa varten samanaikaisesti rakennevaihtoehtojen vaikutusten laadinnan kanssa VTT Rakennus- ja yhdyskuntatekniikassa. Työn on tehnyt erikoistutkija Timo Halme.

Työnkulkua on ohjannut Kuopion seudun maakuntakaavatyöryhmä. Työryhmän työskentelyyn ovat osallistuneet: Juha Romppanen Kuopion kaupunki, Sirpa Lätti-Hyvönen Kuopion kaupunki, Leo Kosonen Kuopion kaupunki, Jouko Aroalho Kuopion Museo, Otto Siippainen Siilinjärven kunta, Antti Kankkunen Vehmersalmen kunta, Jaakko Väisänen Maaningan kunta, Jukka Rissanen Karttulan kunta, Erkki Remes Pohjois-Savon Ympäristökeskus, Patrick Hublin Pohjois-Savon Ympäristökeskus, Kalervo Kalliokoski Järvi-Suomen merenkulkupiiri, Pertti Martikainen Savo-Karjalan tiepiiri, (pj) Paula Qvick Pohjois-Savon Liitto, Seppo Laitila Pohjois-Savon Liitto, (siht.) Jouko Kohvakka Pohjois-Savon Liitto, Martti Salminen Pohjois-Savon Liitto.

Vaikutustenarviointityöryhmän kannanotot ovat vaikuttaneet merkittävästi raportin sisältöön. Vaikutustenarviointityöryhmän kokoonpano on ollut seuraava: puheenjohtaja professori Juhani Ruuskanen, Kuopion yliopisto, ympäristötieteiden laitos, johtaja Jouko Aroalho, Kuopion Museo, professori Juha Hämäläinen, Kuopion yliopisto, sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos, toimialajohtaja Tapio Kankaanpää, Kuopion Kauppakamari, kauppias Matti Ensio Kokko, Savon Yrittäjät ry, lääninterveystarkastaja Eeva-Liisa Launonen, Itä-Suomen lääninhallitus, sosiaali- ja terveysosasto, Marja-Liisa Miettinen, Kuopion yliopisto, sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos, ympäristövastaava Airi Muhonen, Savo-Karjalan tiepiiri, yli-insinööri Erkki Remes, Pohjois-Savon ympäristökeskus, Pekka Tenhunen, Pohjois-Savon luonnonsuojelupiiri, maanviljelijä Keijo Voutilainen, MTK Pohjois-Savo, ympäristönsuojelupäällikkö Kaisu Vanttinen Pohjois-Savon ympäristökeskus ja sihteeri maakuntasuunnittelija Seppo Laitila, Pohjois-Savon liitto.

Työ on esitelty Kuopion seudun maakuntakaavatyöryhmälle 7.10.2003 ja Kuopion seudun maakuntakaavan vaikutustenarviointityöryhmälle 21.10.2003. Raportti on käsitelty 11.12.2003 Kuopion seudun neuvottelukunnassa.

Pohjois-Savon maakuntahallitus on käsitellyt raportin 15.12.2003. Maakuntahallituksen jäsenet ovat Rossi Markku puheenjohtaja (KESK), Kivinen Marja I -varapuheenjohtaja (VAS), Nousiainen Heikki II -varapuheenjohtaja (KESK), Airas Rauno (SDP), Nuutinen Heta (KESK), Oinonen Minna (KOK), Pasanen Eeva (KESK), Remes Pentti (KESK), Semi Matti (VAS), Vornanen Ismo (KOK) ja Väätäinen Tuula (SDP).

Tiivistelmä

Kuopion seudun maakuntakaavan rakennemallien palveluverkkoselvityksen ensimmäisen vaiheen tavoitteena oli määritellä ja kuvata Kuopion seudun nykyinen palveluverkko toimialakohtaisesti. Työn toisessa vaiheessa laadittiin nykytilanteen mukainen keskusverkkoluokitus ja vyöhykealuejako, joka oli siirrettävissä vuoden 2030 rakennemalleihin. Työn kolmannessa vaiheessa selvitettiin rakennemalleittain vähittäiskaupan suuryksiköiden sijoittumistarvetta ja mahdollisia sijoittumisalueita vuoden 2030 yhdyskuntarakenteessa.

Rakennemallien keskusverkko- ja vyöhykealuejako laadittiin Kuopiossa käytössä olevan asuntoalueiden vyöhyketarkastelun avulla. Rakennemallien osoittamat uudet asuinalueet muuttavat seudun rakennetta ja myös sen keskusverkkoa. Kokonaisuudessaan asukasmäärän kasvu ja uusien asuinalueiden syntyminen edellyttää kaikissa malleissa uusien paikallis- (monipuolisten lähikeskusten) ja lähikeskusten muodostamista. Huomattava osa nykyisestä keskusverkosta kuitenkin säilyy peruspiirteiltään nykyisen kaltaisena. Vanhojen keskusten palveluvarustus kuitenkin muuttuu jatkuvasti ja varsinkin pienten lähikeskusten palveluvarustus supistuu edelleen.

Rakennemallien keskusverkon laadinnassa on lähdetty siitä, että tulevaisuudessa uusia palveluita sijoittuu uusille alueille vähemmän kuin aikaisemmin. Useita aikaisemmin alueellisesti järjestettyjä kunnallisia palveluita hoidetaan tulevaisuudessa keskitetyn mallin mukaisesti. Ylemmän tason palveluiden keskittyminen edellyttää kuitenkin mm. kohtuullista joukkoliikenteen toimivuutta. Keskeiset kunnalliset lähipalvelut (mm. peruskoulun alimmat luokka-asteet, päivähoido) oletetaan edelleen tuotettavan asuinalueilla, mikäli alueen asukaspohja vain sen sallii. Rakennemallien keskusverkkojen laadinnassa otettiin huomioon palveluiden todennäköinen asukaspohjavaatimusten nousu tulevaisuudessa niin kuntien kuin myös kaupan palveluiden tuottamisessa.

Kaupan suuryksikkö -tarkastelun tavoitteena oli osoittaa mahdolliset alueet ja keskusverkon keskukset, joiden kehittämiseen maakuntakaavassa tulee varautua. Tarkastelussa painotettiin nykyisten ja tulevien asuntoalueiden näkökulmaa sekä mahdollisten suuryksiköiden sijaintia suhteessa muuhun yhdyskuntarakenteeseen. Tilatarvelaskelmien mukaan kaupan tilatarpeet ovat suuret ja sen johdosta seudulle tarvitaan runsaasti uutta myymäläpinta-alaa. Tehtyjen laskelmien mukaan vuoteen 2030 mennessä seudulla tarvittaisiin noin 25 000 – 42 000 k-m² pt-kaupan tiloja ja 140 000 – 200 000 k-m² erikoistavarakaupan tiloja. Luonteeltaan pitkään aikavälin tarkastelu painottuu yhdyskuntarakenteen ja liikenteen kannalta hyvien ja toimivien tai vähiten haittaa aiheuttavien, mutta kuitenkin riittävien vaihtoehtojen esille tuomiseen. Kyseessä on siis eräänlainen varautumiskartta, jonka tavoitteena on osoittaa hyviä liikepaikkoja, jotka täyttävät myös yhdyskuntarakenteen suunnittelun ja kaavoituksen tavoitteet.

Kaupan sijoittumistarkastelussa on lähdetty siitä, että erikoistavarakaupan alueena Kuopion ydinkeskusta säilyy seudun monipuolisimpana keskuksena. Ydinkeskusta profiloituu yhä vahvemmin erikoistavaroihin ja erikoispalveluihin. Myös riittävän asukaspohjan omaaviin uusiin lähi- ja paikalliskeskuksiin sijoittuu pt-kaupan yksiköitä ja pienpalveluita. Merkittävä osa uudesta liiketilasta sijoittunee perinteisten alakeskusten ulkopuolelle lähinnä liikenteellisesti vetovoimaisiin paikkoihin. Uuden tyyppiset myymälät, keskittymät ja mm. kodinkone-, huonekalu- sekä vapaa-ajankaupan suuryksiköt sekä ns. halpakaupat hakeutuvat pääliikennereittien ja liikennesijainnin mukaisiin kauppapaikkoihin. Myös päivittäistavarakaupassa Päivärannan uuden yksikön lisäksi syntyy uusia kauppakeskittyymiä ja nykyisiä laajennetaan edellä mainituilla sijoittumisperiaatteilla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	11
2. Kuopion seudun keskusverkon luokitteluperusteet ja vyöhykealuejako	13
2.1 Palveluluokitusperusteet	13
2.2 Asuntoalueiden vyöhykkeet ja palveluverkko	18
3. Palveluverkon kattavuus ja palveluiden käyttö	22
3.1 Palvelut	22
3.2 Palveluiden käyttö	31
4. Rakennemallien vyöhykealuejako, keskusverkko ja kaupan suuryksiköt ...	34
5. Yhteenveto ja pohdinta	49
Lähteluettelo	55
Liitteet	

1. Johdanto

Kaupunkiseutujen keskusverkko on jatkuvassa muutoksessa. Keskusten syntymiseen ja muotoutumiseen ovat vaikuttaneet suunnittelun ja historiallisten tekijöiden lisäksi lukuisat keskusten toimintaympäristöön liittyvät tekijät. Näitä tekijöitä ovat mm. keskuksen väestöpohjan muutokset, vaikutusalueen koko, kaupan rakennemuutos, liikenteellinen sijainti, asukkaiden tulotaso, asuntokuntarakenne, autoistumisaste, kilpailevat yksiköt ja keskuksat, asukkaiden ostotottumukset, asukkaiden liikkumistottumukset, julkinen palvelutarjonta, uudet palvelut, kotitalouksien varallisuus jne. Useat näistä keskuksiin ja niiden vaikutusalueisiin liittyvistä tekijöistä ovat sidoksissa liikkumiseen ja asiantittottumuksiin sekä niiden muutoksiin.

Tärkein asuntoalueen tuottama 'palvelu' on hyvä asuminen sekä asuinympäristö, joka palveluineen täyttää asukkaan sille asettamat vaatimukset. Hyvän asumisen tavoite ja sen toteuttamismahdollisuudet vaihtelevat yksilöittäin huomattavasti ja ovat sidoksissa asukkaan elämänvaiheeseen. Asumisen ja palveluiden kysyntä on sirpaloitunut viime aikoina, kun kaupunkiseutujen asukasrakenne on muuntunut yhä monitahoisemmaksi. Toisille asukasryhmille lähellä olevat palvelut saattavat olla keskeinen asumisviihtyvyyteen vaikuttava tekijä, kun toisille ryhmille palvelujen sijainnilla ei ole niin suurta merkitystä.

Kaupunkiseutujen palvelurakenne on voimakkaiden muutospaineiden kohteena. Yksityiset palvelut ovat harventuneet ja toisaalta taloudelliset tekijät ajavat kuntia julkisten palvelujen karsimiseen. Lisäksi väestörakenne on muuttumassa ennusteiden mukaan lähivuosisikymmeninä selvästi ja se luo omat haasteensa kuntien palveluverkoille.

Myös asumiseen, liikkumiseen, tekniseen kehitykseen ym. liittyvien tekijöiden vaikutuksesta asuntoalueilla tarjottavien palveluiden määrä on supistunut ja muuttunut sisällöltään. Muutokset palvelutarjonnassa jatkuvat myös tulevaisuudessa ja asuntoalueiden palveluiden ylläpito edellyttää huomattavasti nykyistä laajempaa yhteistoimintaa eri toimijatahojen välillä. Käytetyimpiä julkisia lähipalveluita ovat päiväkodit, koulut, joukkoliikenne, virkistysreitit jne.

Kaupallisia lähipalveluita ovat tyypillisesti mm. päivittäistavarakauppa, kioski ja pankkiautomaatti. Päivittäistavarakauppa on lähiöiden tärkein ja useilla alueilla kioskin ja parturin ohella lähes ainoa yksityinen palvelu. Lähikauppaverkko on jatkuvasti supistunut ja se muuttune yhä enemmän kioskimaiseen tai laatikkomyymälätyyppiseen suuntaan. Lähipalveluiden säilymisen kannalta ongelmana on myös se, että lähiöiden ostoskeskusten kilpailukyky ja vetovoima on heikentynyt jatkuvasti. Huomattava osa kuluttajista suosii kaupan suuryksiköitä asiantittapaikkoinaan. Ostosmatkojen ja vapaa-ajan vieton raja on osin hämärtynt ja kaupan uudet suuryksiköt palvelevat osaltaan tätä kulutuskysyntää. Yhdyskuntien suunnittelun tavoitteena on tasapainon hakeminen näiden alati muuttuvien palvelutarpeiden välillä.

Palveluverkon hierarkkinen rakenne ei ole kehittynyt täysin alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti. Ilmiö on valtakunnallinen ja kaupunkiseutujen hierarkkiseksi suunniteltu palveluverkko alakeskuksineen on muutosten alaisena. Hierarkkisen aseman ja

palveluperiaatteiden muutokset asettavat myös julkisten palveluiden keskittymille ja suurille yksiköille tarkempia sijaintivaatimuksia. Ei ole yhdentekevää, minne koko kaupungin junioreita palveleva harjoitusjäähalli sijoitetaan tai onko uusi suurlukio luontevan joukkoliikennereitin varressa. Myös päivähoitopalvelujen riittämättömyys omalla alueella voi johtaa paitsi perheiden arjen huomattavaan hankaloitumiseen, myös lisääntyvään liikkumiseen ja joukkoliikenteen käytön vaikeutumiseen.

Uusien alueiden palvelutarpeessa saattaa olla suuria eroja. Palvelutarpeeseen vaikuttavat mm. alueelle tulevan väestön asuntokuntakoko ja -tyyppi. Palvelutarpeen ennakointi ja eri tyyppisten alueiden tunnistaminen on oleellinen osa palveluverkkosuunnittelua.

Työn tavoitteet

Työn ensimmäisen vaiheen tavoitteena oli määritellä ja kuvata nykyinen palveluverkko toimialakohtaisesti. Lähtökohtana on käytetty ”Kuopion palveluverkko vuonna 1999” –selvityksen mukaista menetelmää ja luokitusperustetta. Työn ensimmäisessä vaiheessa on analysoitu myös eri tyyppisten alueiden keskusten vaikutusalueita.

Työn ensimmäisen vaiheen keskeiset kohdat ovat:

- *palveluverkon määrittely toimialakohtaisesti*
- *nykyisen palveluverkon kuvaus (sisältö)*
- *nykyisen palveluverkon rakenne (alueellinen tarkastelu)*
- *eri tyyppisten keskusten vaikutusalueiden ominaisuuksien analysointi*

Työn toisen vaiheen tavoitteena oli laatia Kuopion kaupunkiseudun keskusluokitus vuodelle 2003 ja vuoden 2030 rakennemalleille. Toinen vaihe pohjautui ensimmäisessä vaiheessa kerättyihin tietoihin ja niiden analyysiin, väestökehityksen ja palveluverkon kehitysnäkymien arviointiin.

Työn toisen vaiheen keskeiset kohdat ovat:

- *keskusluokitus vuonna 2003*
- *keskusverkon laadinta vuoden 2030 aluerakennevaihtoehdoille*
- *rakennemallien keskusverkon laadintakriteerien kirjaus*
- *keskusten vaikutusalueiden ominaisuuksien kuvaus*

Työn edetessä vaiheet I ja II oli tarkoituksenmukaista yhdistää keskusten luokittelun ja palvelurakenteen analysoinnin sekä kaupunkiseudun vyöhyketarkastelun osalta.

Työn kolmannen vaiheen tavoitteena oli erillisen tarkastelun laatiminen vähittäiskaupan suuryksiköiden sijoittumisesta kaupunkiseudulle nyky- ja rakennemallien tavoitetilanteessa. Rakennemallitarkastelu on luonteeltaan yleispiirteinen ja siinä painotetaan nykyisten ja tulevien asuntoalueiden näkökulmaa sekä mahdollisten suuryksiköiden sijaintia suhteessa muuhun yhdyskuntarakenteeseen. Tavoitteena oli myös osoittaa mahdolliset alueet ja keskusverkon keskukset, joihin maakuntakaavassa tulee varautua.

Työn kolmannen vaiheen keskeiset kohdat ovat:

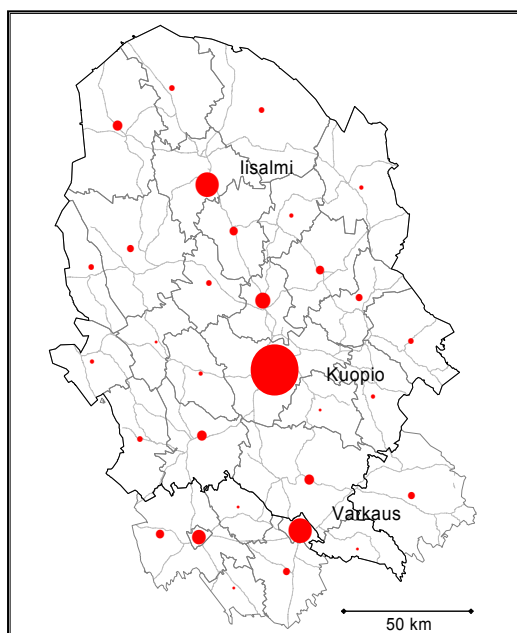
- *vähittäiskaupan suuryksikköverkko 2003*
- *vähittäiskaupan suuryksikköverkko maakuntakaavan aluerakennevaihtoehdoille vuodelle 2030 ja niiden vaikutus palveluverkkoon*
- luonnos keskustatoimintojen alueista maakuntakaavan laadintaa varten

2. Kuopion seudun keskusverkon luokitteluperusteet ja vyöhykealuejako

2.1 Palveluluokitusperusteet

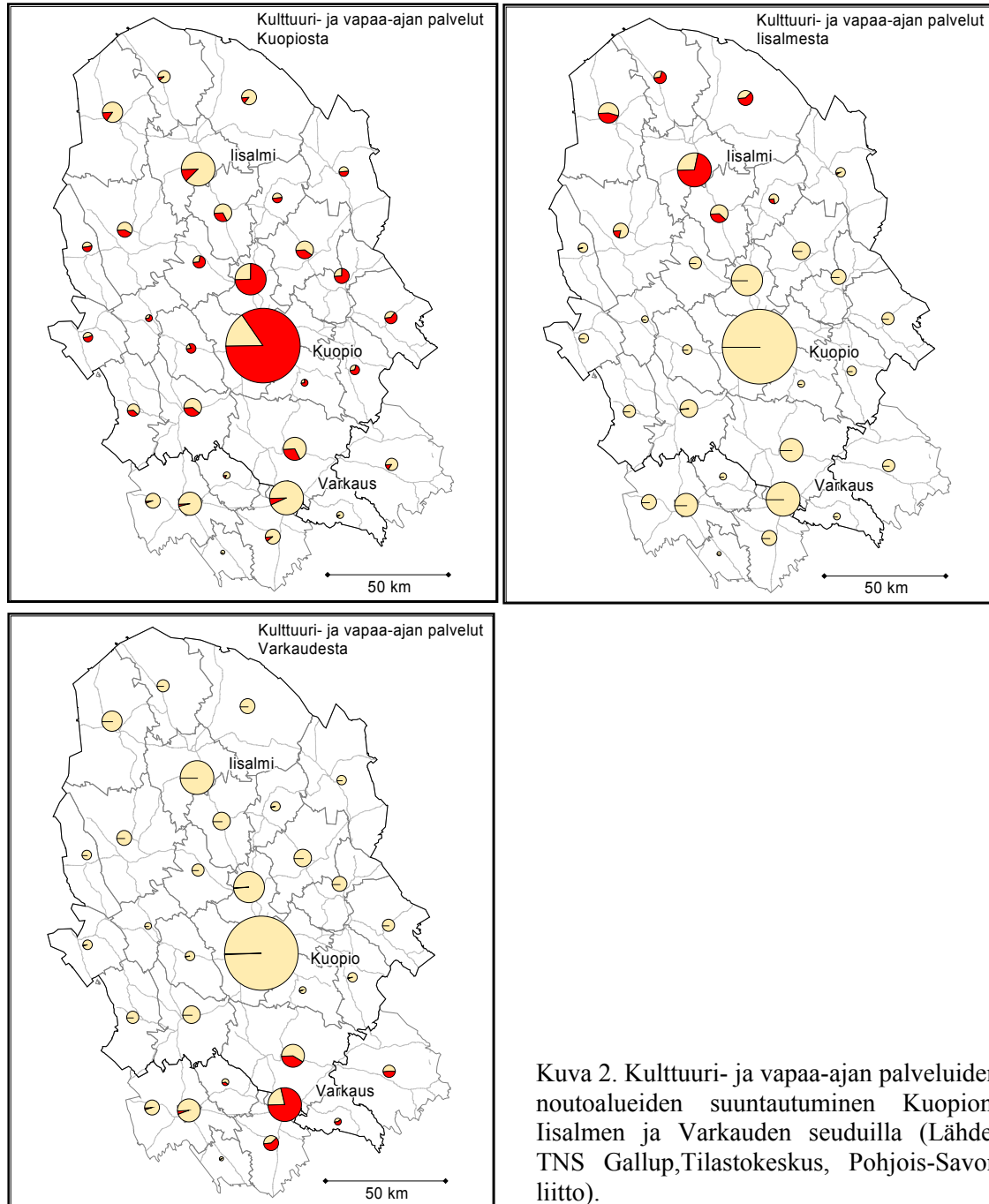
Keskusverkon tarkastelussa on hyödynnetty ”Kuopion palveluverkko vuonna 1999” - raportissa kuvattua luokitteluperiaatetta. Kuopion seudun keskusverkko on jaettu tällä periaatteella kahteen pääluokkaan: 1) seudulliseen/puoliseudulliseen tasoon (valtakunnanosa) ja 2) asuinalueeseen. Luokituksen perusteena on käytetty kunkin palvelun vaikutusalueen laajuutta, palveluiden hierarkkista luokitusta tai varsinaisen hierarkkisen aseman puuttumista. Asuinalueiden ja seudullisten palveluiden eriyttämisen tavoitteena oli selkeyttää luokitusta ja vaikutusalueiden määrittystä (kuva 3).

Seudullisen/puoliseudullisen tason palvelujen vaikutusalueena on useissa tapauksissa koko kaupunkiseutu tai ainakin merkittävä osa siitä. Kuopion kaupunkiseudun muodostama kokonaisuus toimii myös valtakunnanosakeskuksena ja sen palveluvarustus vastaa tätä tasoa. Kuvassa 1 on arviolaskelma kotitalouksien kaupallisten rahavirtojen (sis. kaupan, liikenteen, asumisen jne.) kohdentumisesta Savossa. Näillä mittareilla tarkasteltuna Kuopio on yli kolme kertaa suurempi keskus kuin Varkaus ja Iisalmi. Koko tarkastelualueen rahavirroista Kuopion seudun osuus on noin puolet. Kuvassa 2 on esitetty em. kaupunkien vaikutusalueiden laajuutta kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden noutoalueiden suhteen. Myös tässä tarkastelussa Kuopion merkitystä korostuu maakunnallisena palveluiden noutokohteena.

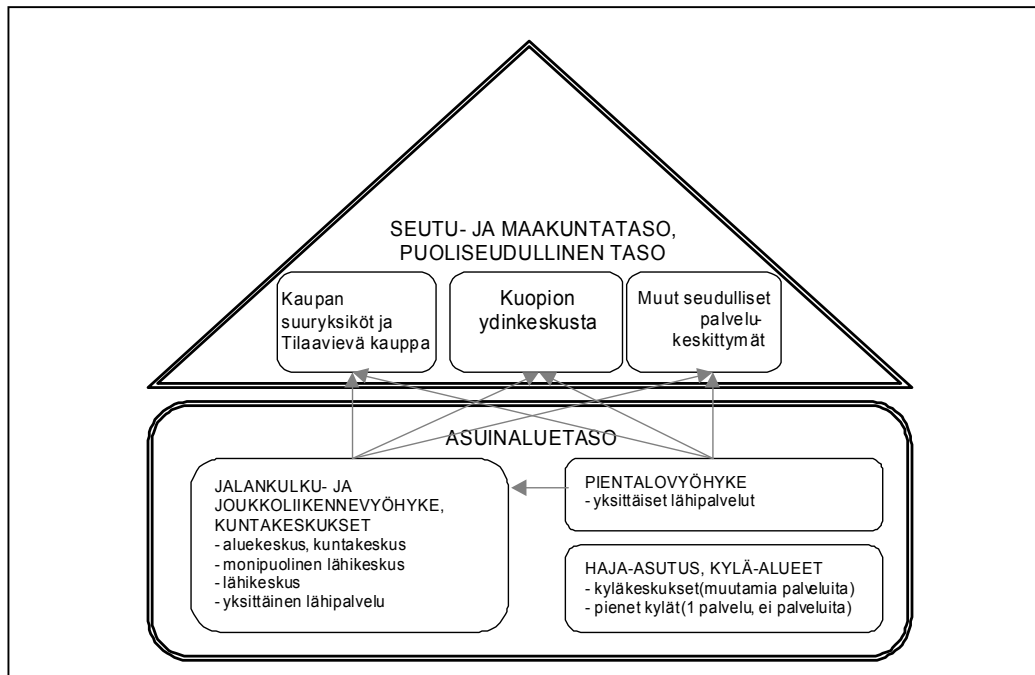
Kuva 1. Arviolaskelma kotitalouksien kaupallisista rahavirroista kuntatasolla (Lähde: TNS Gallup, Tilastokeskus, Pohjois-Savon liitto).

Työn varsinaisena tavoitteena oli kuitenkin päivittäispalvelualueen eli Kuopion toiminnallisen kaupunkiseudun palveluverkon tarkastelu. Tästä johtuen keskusverkon laajempaan valtakunnalliseen tai maakunnalliseen tarkasteluun ei menty. Keskusverkkotarkastelun pääpaino oli siten seudun sisäisessä rakenteessa.

Kuva 2. Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden noutoalueiden suuntautuminen Kuopion, Iisalmen ja Varkauden seuduilla (Lähde: TNS Gallup, Tilastokeskus, Pohjois-Savon liitto).

Asuinaluetason palvelut ja alakeskukset palvelevat pääasiassa oman lähialuettaan ja joissain tapauksissa muutamia hierarkkisesti järjestäytyneitä pienempiä alakeskuksia (kuva 3).

Kuva 3. Keskusverkon ja keskusten luokitteluperiaate seudulliseen/puoliseudulliseen ja asuinaluetasoon.

Seudulliset ja puoliseudulliset keskukset ja palvelukeskittymät

Seututason palvelut on luokiteltu toiminnallisen luonteensa ja sijaintivaatimusten mukaan kolmeen pääryhmään (kuva 4).

1) Seututason palvelukeskittymistä Kuopion *ydinkeskusta* on tärkein ja monipuolisin keskus. Ydinkeskusta toimii paitsi Kuopion kaupungin niin myös koko maakunnan merkittävimpänä kaupallisena, julkisena ja toiminnallisena palvelukeskittymänä. Ydinkeskustan vähittäiskaupan myynti on yli 220 mE eli noin 38 prosenttia koko seudun myynnistä (Kuopion keskustan kehittäminen kauppapaikkana ... 2002). Esimerkiksi kaikki seudun tavaratalot ovat Kuopion ydinkeskustassa. Seudun päivittäistavarakaupan myynnistä Kuopion ydinkeskustan liikkeiden yhteenlaskettu osuus on noin 19 prosenttia.

2) Keskustan ulkopuoliset *kaupan suuryksiköt* (päivittäistavaroita myyvät) ovat osittain seudullisia tai puoliseudullisia palveluita. Tyypillistä suuryksiköille on se, että ne sijoittuvat liikennehakuisesti hyvien liikennereittien varsille. Näissä yksiköissä asiointia leimaa suuret kertaostokset, asiointi autolla ja asiakkaat käyvät liikkeissä yleensä viikoittain. Näillä yksiköillä on usein myös paikallinen vaikutusalue, joka käsittää useita kaupunginosia. Tällä hetkellä automarketit ovat keskittyneet Iloharjuun ja Kolmisoppeen. Iloharjun myymälöiden (Prisma+muut) yhteenlaskettu vähittäiskaupan myynnin arvo on noin 110 mE eli noin 19 prosenttia seudun kokonaismyynnistä. Kolmisoppisen osuus myynnistä on runsaat 11 prosenttia (Kuopion keskustan

kehittäminen kauppapaikkana (2002)). Iloharjun osuus seudun päivittäistavarakaupan myynnistä on noin 19 prosenttia ja Kolmisoppisen noin 14 prosenttia.

Keskustan ulkopuolisiin erikoistavarakaupan keskittymiin ovat sijoittuneet pääasiassa ns. *tilaa vievän kaupan yksiköt* (auto-, huonekalu-, vapaa-ajan-, kodinkone- ja sisustusliikkeet) ja ns. *halpamyymälät*. Sijainniltaan ja vaikutusalueeltaan tilaa vievät yksiköt ovat edellisen kaltaisia, mutta käyntikertamäärät ovat asiakasta kohden pieniä vuositasolla. Yleensä näissä liikkeissä käydään muutaman kerran vuodessa, mutta samalla ostosmatkalla käydään useissa saman alan liikkeissä. Tämä asiointimalli on edesauttanut ko. alan yritysten keskittymistä samoille alueille synergiaetujen saavuttamiseksi. Kuopion seudulla nämä liikkeet ovat keskittyneet 5 -tien varren alueille: Iloharju – Volttitien alueelle (Neulamäen alapuolelle ja osittain Särkiniemen puolelle), Sisustajantien alueelle ja Kallantien autoliikekeskittymään sekä Haapaniemeen (uusia yksiköitä on sijoittumassa parhaillaan mm. Kolmisoppisen alueelle).

3) *Muita seudullisia palvelukeskittymiä* ovat hyvän saavutettavuuden vaativat julkiset palvelukeskittymät, joita ovat mm. sairaala, rautatie-, lento- ja linja-autoasema. Näiden kohteiden saavutettavuusvaatimus ulottuu myös joukkoliikenteeseen. Kohtuullisen saavutettavuuden kohteita ovat harvemmin käytetyt palvelut, joita ovat mm. yliopisto, museo, teatteri ja Puijon urheilualue. Näiden kohteiden saavutettavuusvaatimus mm. joukkoliikenteessä on alhaisempi.

Muina seudullisina palvelukeskittyminä voidaan pitää eräitä valtakunnallisesti tai maakunnallisesti merkittäviä matkailu- ja virkistyskohteita, joita on eri puolilla kaupunkiseutua. Näitä ovat mm. Rauhalahdi, Vuorela, Kasurila ja Puijo.

Asuntoalueita palveleva keskukset

Asuntoalueiden keskukset on luokiteltu seuraavasti (kuva 4):

1) (Pääkeskus)

Kuopion ydinkeskusta lähialueineen on seudun merkittävin väestökeskittymä. Kuopion ydinkeskusta toimii seudullisen ja maakunnallisen roolinsa *lisäksi* ruutukaava-alueella ja sen lähiövyöhykkeellä asuville asukkaille omana keskuksenaan.

2) Alue- ja kuntakeskukset

Kuopion seudulla aluekeskusluokkaan kuuluu Petosen keskus Pyörö. Petosella on tällä hetkellä useita ylemmän hierarkiatason palveluita, joiden perusteella keskusta voidaan pitää aluekeskuksena (mm. uimahalli, jäähalli, terveys- ja sosiaalikeskus, hyvät päivittäistavarakaupan palvelut (noin 6.5 prosentin osuus seudun pt-kokonaismyynnistä)). Petosen oma väestöpohja on runsaat 14000 asukasta (noin 12 prosenttia seudun asukkaista) (asukasmäärä kasvaa lähiaikoina ripeästi

Savolanniemessä ja Rautaniemessä), jonka lisäksi keskus palvelee myös Jynkkä-Leväsen sekä laajasti eteläisen maaseutualueen asukkaita.

Muiden seudun kuntien kuntakeskuksilla on selkeä hallinnollinen rooli. Kuntakeskuksissa ovat lähes kaikki koko kuntaa palvelevat toiminnot mm. terveys- ja sosiaalipalvelut sekä osittain myös mm. koulupalvelut (yläaste, lukio Siilinjärvellä ja Karttulassa). Siilinjärven keskuksen palveluvarustus ja asukaspohja on vahva (mm. noin 10 000 asukasta eli 8,5 prosenttia seudun asukkaista). Siilinjärven keskustaajaman osuus seudun myynnistä oli vuonna 2002 noin 12 prosenttia. Pienten kuntien keskusten oma väestöpohja ja palveluiden volyymi on varsin vaatimaton (kuntakeskuksissa noin 1 000 asukasta), jolloin niiden luokittelu tähän luokkaan perustuukin lähinnä keskusten hallinnolliseen asemaan.

3) Monipuoliset lähipalvelukeskukset (eli entiset paikalliskeskukset)

Monipuolisiksi lähipalvelukeskuksiksi luokiteltiin ne keskukset, joissa palveluvarustukseen kuuluu vähintään kaksi päivittäistavaramyymälää (ostovoimasta siirtyy muille alueille noin 25 – 50 %) ja muutamia paikallistason palveluita (mm. kirjasto, yläaste, nuorisotilat). Kuopion seudulla näiden keskusten vaikutusalueilla asuu noin 4 500 – 6 500 asukasta. Näiden keskusten vaikutusalueet eivät ulotu laajalle ja keskukset ovat luettavissa lähinnä aikaisemmin käytettyyn paikalliskeskusluokkaan. Monipuolisia lähipalvelukeskuksia ovat tällä hetkellä Männistö, Puijonlaakso, Neulamäki ja Vuorela-Toivala.

4) Lähikeskukset ja yksittäiset lähipalvelut

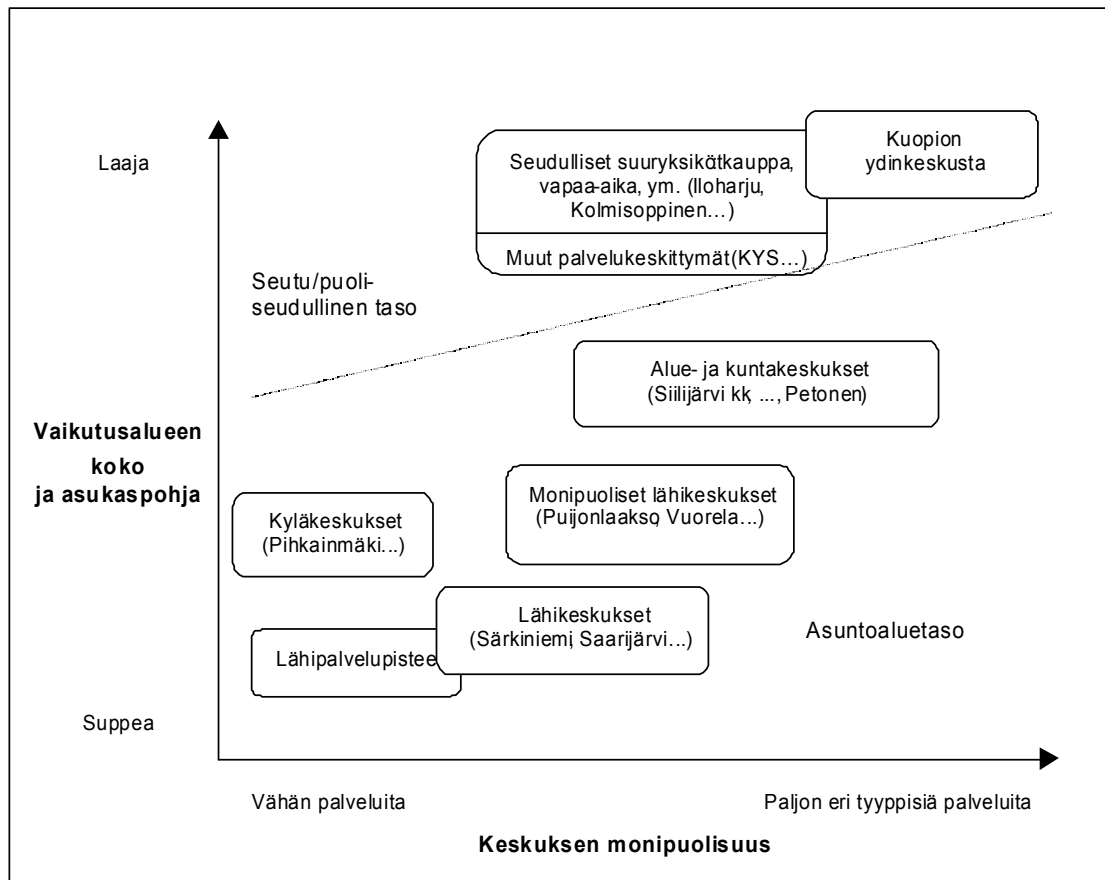
Lähikeskuksen palveluvarustuksen vähimmäistasona on käytetty yhtä päivittäistavaramyymälää (ostovoimasta noin 50 – 70 prosenttia siirtyy alueen ulkopuolelle) ja muutamia muita palveluita (mm. kiosk, mahdollisesti pankkiautomaatti) sekä kunnallisista palveluista ala-asteen koulua ja päiväkotia. Kuopion seudun lähikeskuksia ovat Päiväranta, Kelloniemi, Saarijärvi, Inkilänmäki, Rypysuo, Särkiniemi, Jynkkä ja Pirtti.

Lähikeskusten lisäksi Kuopion seudulla on yksittäisiä lähipalveluita tai lähipalvelupisteitä, joiden palveluvarustukseen kuuluu lähinnä vain pelkkä päivittäistavarakauppa tai muutama yksittäinen kunnallinen palvelu (mm. Levänen, Kettulanlahti). Luokitus lähikeskuksiin ja yksittäisiin lähipalveluihin on liukuva ja epätarkka.

5) Kyläkeskukset ja pienet kylät

Noin 10 prosenttia Kuopion seudun asukkaissa asuu haja-asutusalueella tai kylissä. Kylät on luokittelu palveluvarustuksen ja asukaspohjan mukaan kyläkeskuksiin (taajaan asutut) ja pieniin kyliin. Kyläkeskuksissa on ala-aste, päiväkotia ja mahdollisesti kyläkauppa. Asukkaita on noin 400 – 500. Tähän luokkaan kuuluvia kyliä ovat Kurkimäki, Pihkainmäki ja Syväniemi. Lisäksi mm. Pöljä, Jännevirta ja Pellesmäki ovat lähellä ko. luokituskriteereitä. Riistaveden noin 1 000 asukkaan taajama on poikkeus kyläkeskus –luokassa, sillä alueen palveluvarustus on monipuolisen lähipalvelukeskuksen luokkaa (mm. 3 pt-myymälää, kirjasto, yläaste ja

terveysasema). Pienet kyläkeskukset –luokkaan kuuluvia kyliä on hieman alle 20 kpl. Näiden kylien palveluvarustus on suppea (esim. vain kyläkoulu) tai palvelut puuttuvat lähes kokonaan.

Kuva 4. Kuopion kaupunkiseudun keskusjärjestelmä. Keskusjärjestelmä muodostuu ns. perinteisistä hierarkkisen mallin mukaisista asuntoalueita palvelevista alakeskuksista ja suurista seudullisista tai puoliseudullisista palvelukeskittymistä (kauppapainotteiset (suuryksiköt, tilaa vievän kaupan alueet) ja muut palvelut (mm. vapaa-aika) sekä Kuopion ydinkeskustasta.

2.2 Asuntoalueiden vyöhykkeet ja palveluverkko

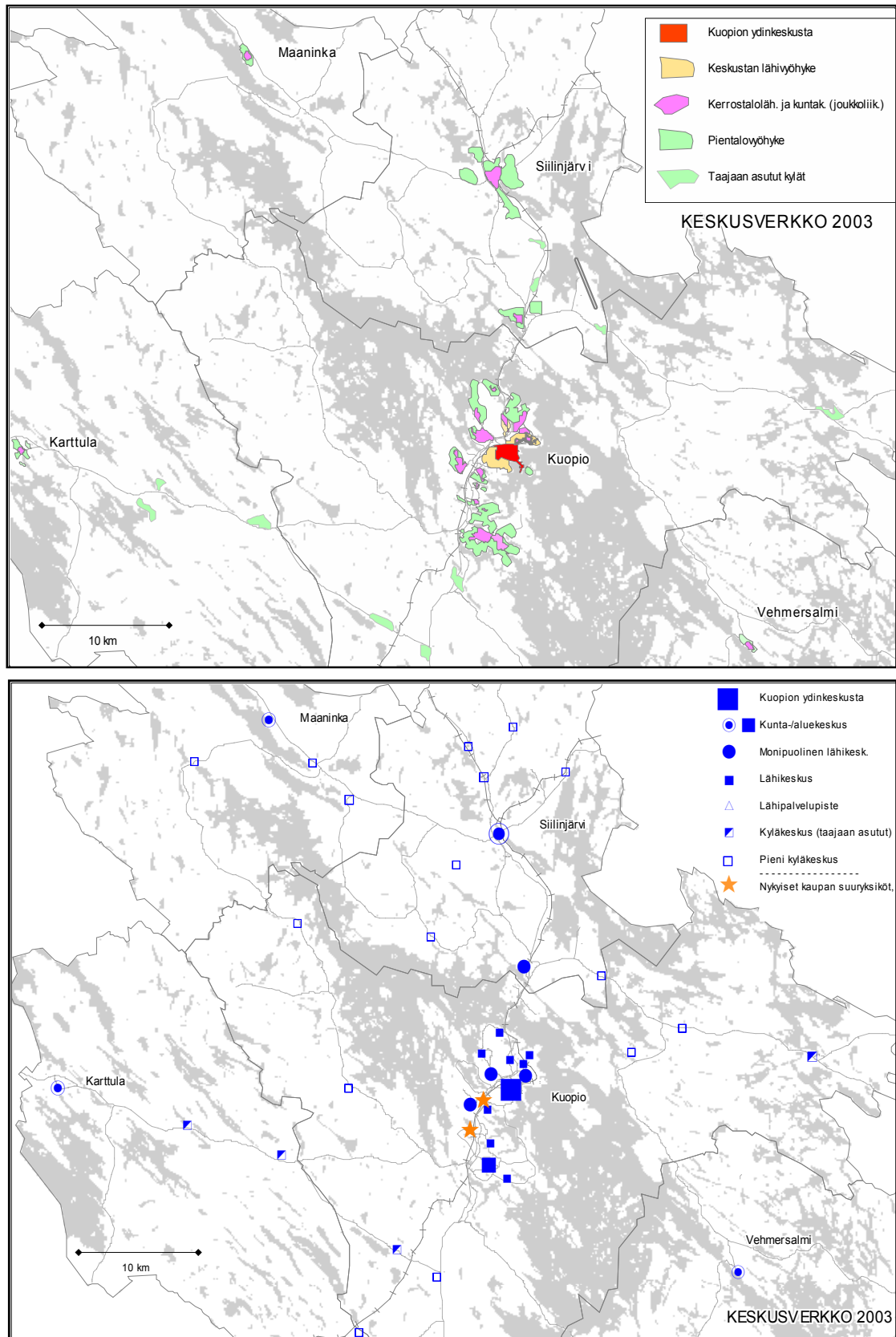
Asuntoalueiden sijoittumista keskusverkkoon nähden on hahmoteltu Kuopiossa käytössä olevan asuntoalueiden vyöhyketarkastelun avulla. Vyöhykealuejako perustuu eri tyyppisten alueiden autoistumisasteeseen ja asukkaiden liikkumistapojen eroihin. Vyöhykkeitä on kolme. Varsinaiseen *jalankulkukaupunkiin* kuuluvat kaupungin ydinkeskusta ja sen *lähialueet*. Toisena vyöhykkeenä on ns. *joukkoliikennekaupunki*, johon kuuluvat pääasiassa keskustan ulkopuoliset kerrostalolähiöt. Kolmantena vyöhykkeenä on *pientalovyöhyke* (eli ns. autokaupunkivyöhyke), johon kuuluvat pääasiassa keskeisen kaupunkialueen pientaloalueet. Lisäksi maaseutumaiset alueet kytkeytyvät luettavissa liikkumistottumusten perusteella pientalovyöhykkeen kaltaiseen alueeseen.

Kuopiossa tehdyn selvityksen mukaan keskustassa ja sen lähialueilla tehtävistä kotiperäisistä matkoista noin 2/3 tehdään jalan tai pyörällä. Keskustan asutokunnista yli puolet on autottomia. Joukkoliikennekaupungin alueella kevyen liikenteen osuus on 40 prosenttia ja joukkoliikenteen 20 prosenttia matkoista. Autottomien asutokuntien osuus on näillä alueilla noin 40 – 50 prosenttia. Pientalovyöhykkeellä kevyen liikenteen osuus on noin kolmannes, joukkoliikenteen noin 12 prosenttia ja henkilöautoliikenteen yli puolet kotiperäisistä matkoista. Tällä vyöhykkeellä asutokunnat ovat pitkälle autoistuneita ja myös kahden auton talouksia on enemmän kuin muilla vyöhykkeillä (Kuopion kaupunkirakenne 2010).

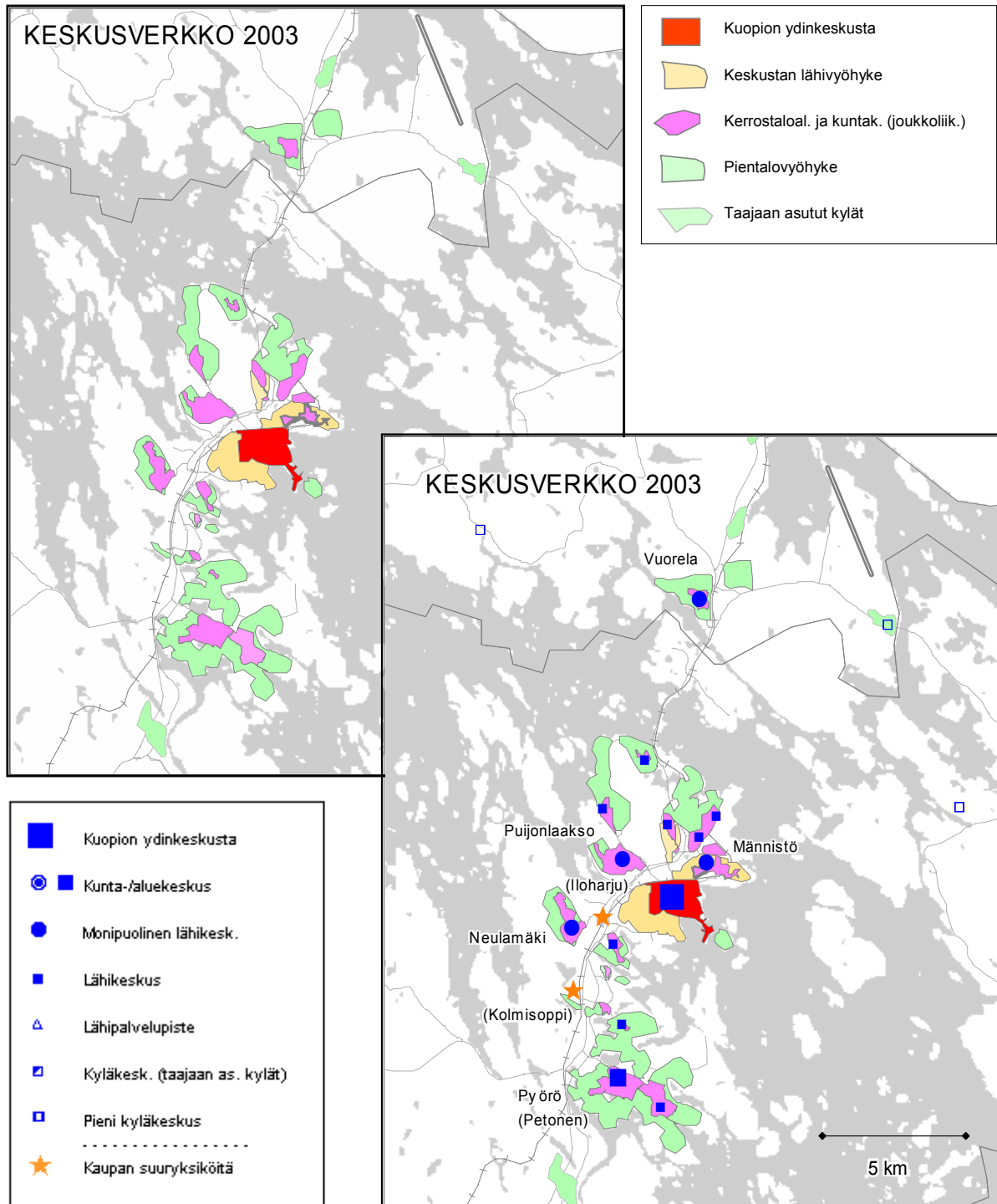
Asuntoalueiden autoistumisaste-erot ovat vahvasti sidoksissa asutokuntien kokoon ja tulotasoon eli kotitalouksien sosioekonomiseen asemaan. Auton hankkimis- ja liikkumistarve sekä auton taloudelliset hankkimismahdollisuudet vaihtelevat asutokunnan tyyppin mukaan. Näin ollen asuntoalueiden autoistumisasteissa olevat erot johtuvat pitkälti siitä, että eri tyyppiset asutokunnat hakeutuvat asumaan suosimilleen alueille. Lapsiperheillä on yleensä auto käytettävissään asuinpaikasta riippumatta. Ne alueet, joilla enemmistö talouksista on kahden tulonsaajan lapsiperheitä, ovat yleensä vahvasti autoistuneita (pientaloalueet). Valtaosa autottomista talouksista on yksinasujatalouksia ja pienasutokuntia. Näihin ryhmiin kuuluvia asutokuntia asuu runsaasti keskustassa ja sen lähialueilla sekä kerrostalolähiöissä.

Erot asutokuntien autoistumisasteissa vaikuttavat asointitottumuksiin ja palveluiden mahdollisiin noutoalueisiin sekä liikkumistarpeisiin. Autottomien asutokunnat käyttävät autollisia talouksia enemmän lähipalveluita ja joukkoliikennettä. Autolliset taloudet hakevat esimerkiksi kauppapalvelut yleensä etäämmältä ja suuremmista yksiköistä. On kuitenkin otettava huomioon, että myös autollisissa talouksissa osa perheenjäsenistä käyttää pääasiassa kevyttä ja julkista liikennettä liikkumiseen (mm. autottomat työssäkäyvät puoliset, koululaiset, opiskelijat). Tästä johtuen mm. joukkoliikenne-, koulu-, päivähoitopalveluiden tulee olla kohtuullisella tasolla myös vahvasti autoistuneilla alueilla.

Tässä työssä Kuopiossa käytettyä vyöhyketarkastelua on laajennettu koko seudun mittakaavaan pääasiassa palveluiden sijoittumiseen, asutokantaan, väestötietoihin sekä Turun ja Oulun vertailutietoihin pohjautuvan tarkastelun avulla. Kuopiossa käytettyihin vyöhykkeisiin on lisätty yksi aluetyyppi kuvaamaan maaseutualueiden taajaan asuttuja kyliä (luokka: taajaan asutut kylät). Kuvissa 5 ja 6 on esitetty synteesikuva vyöhykealuejaosta ja edellä kuvatusa keskusverkosta vuoden 2003 tilanteessa (asuntoaluetason keskuskeskukset, ydinkeskusta ja suurimmat kaupan suuryksiköt).

Kuva 5. Kaupunkiseudun vyöhykealuejako ja keskusverkko vuoden 2003 tilanteessa (asuntoaluetason keskukset, ydinkeskusta ja suurimmat kaupan suuryksiköt).

Kuva 6. Kaupunkiseudun vyöhykealuejako ja keskusverkko vuoden 2003 tilanteessa (zoomaus)(asuntoalueiden keskuskeskukset, ydinkeskusta ja suurimmat kaupan suuryksiköt).

3 Palveluverkon kattavuus ja palveluiden käyttö

Seuraavassa kappaleessa on kuvattu eräiden keskeisten palveluiden verkoston kattavuutta ja teoreettisia vaikutusalueiden väestöpohjia. Palveluiden analysoinnissa on tarkemman aineiston puuttuessa jouduttu tyytymään palvelupisteiden teoreettisen väestöpohjan tarkasteluun.

3.1 Palvelut

Päiväkodit

Seudun päiväkotiverkosto koostuu runsaasta 90 päiväkodista. Näissä päiväkodeissa oli vuoden 2003 keväällä noin 3 600 lasta. Päiväkotiverkko on kohtuullisen kattava, sillä enintään 1000 metrin etäisyydellä päiväkodeista asuu yli 80 prosenttia seudun 0 – 6 vuotiaista. Päiväkotiverkon tarkastelussa on huomattava, että suuri osa lapsista on perhepäivähoidossa (kuva 7)

Vertailutietona voi mainita, että Turun kaupungissa teoreettisesti noin 90 prosentilla päiväkotilapsista lähin päiväkotikiitos on alle yhden kilometrin etäisyydellä kodista. Perheen todellisuudessa käyttämän päiväkodin mukaan laskettuna alle yhden kilometrin etäisyydellä asui kuitenkin noin 64 prosenttia päiväkotilapsista. Turussa käytetyn päiväkodin mukaan laskettu keskimääräinen suora etäisyys kodista päiväkotiin on noin 1400 metriä. Noin 46 prosenttia lapsista tulee päivähoitoon alle 625 metrin ja 75 prosenttia alle 1625 metrin etäisyydeltä (Perhepäivähoidon keskietäisyys oli Turussa lähellä päiväkotien tasoa).

Ala-asteet (1-6 luokat)(kuva 8)

Peruskoulun ala- ja yläastejaon sijasta nykyisin käytetään yhtenäisperuskoulukäsitettä, jossa koulut jakautuvat 1-6 ja 7-9 luokka-asteisiin. Toiminnalliselta kannalta jako vastaa aikaisempaa ala- ja yläasteeseen koulujakoa. Rakennetarkastelussa kouluaste näkyy selvimmin kouluverkon tiheydessä ja kouluetäisyyksissä. Seudun ala-asteverkosto koostuu lähes 60 ala-asteen koulusta. Näissä kouluissa oli vuoden 2003 keväällä noin 9 200 oppilasta. Ala-asteverkoston teoreettinen kattavuus on 1000 metrin etäisyydellä kohtuullisen hyvä, noin 70 prosenttia ikäluokasta.

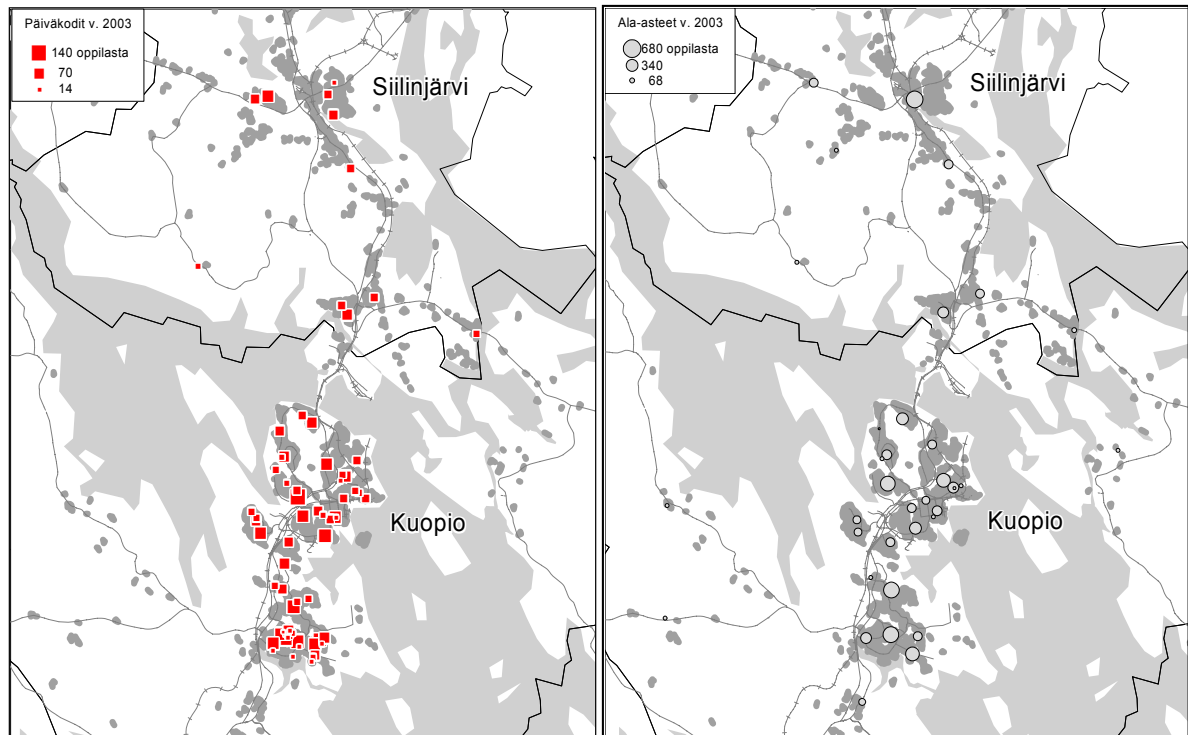
Vertailutietona voi mainita, että Turussa laskennallisesti noin 82 prosentilla koululaisista lähin ala-aste on alle yhden kilometrin etäisyydellä. Käytetyn ala-asteen mukaan laskettuna alle yhden kilometrin koulumatka oli kuitenkin noin 59 prosentilla koululaista. Muun kuin lähimmän koulun käytön syinä ovat mm. erikoistuminen, kieli ym., koulualuerajat. Käytetyn ala-asteen mukaan laskettu keskimääräinen suora etäisyys kodista kouluun on noin 1370 metriä. Noin 54 prosenttia oppilaista tulee kouluun alle 875 metrin ja 75 prosenttia alle 1625 metrin etäisyydeltä.

Yläaste (7-9 luokat)(kuva 9)

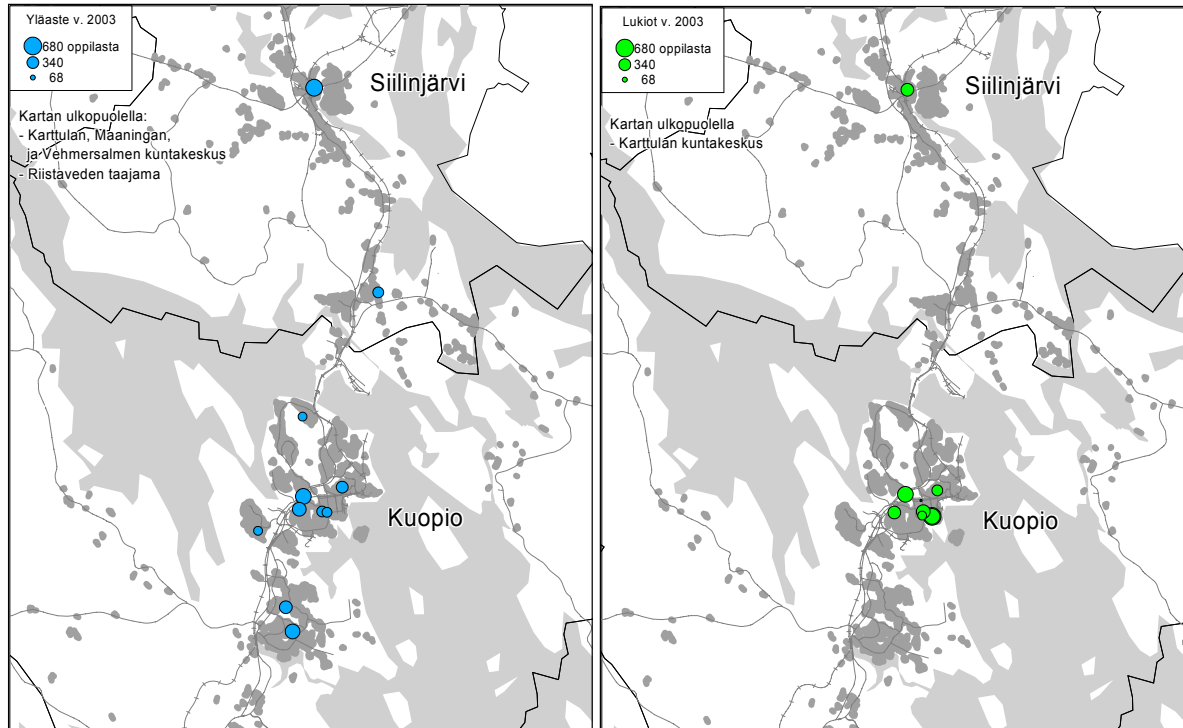
Seudun yläasteverkosto koostuu 15 yläasteen koulusta. Näissä kouluissa oli vuoden 2003 keväällä noin 4 500 oppilasta. Yläasteen koulut ovat sijoittuneet pienissä kunnissa kuntakeskuksiin. Siilinjärven yläasteet ovat kuntakeskuksessa ja Toivalassa. Kuopion yläasteet sijoittuvat keskustan lisäksi Petoselle, Jynkkään, Neulamäkeen, Linnapeltoon, Päivärantaan ja Riistavedelle. Yläasteen koulut ovat sijoittuneet

keskitetympin kuin ala-asteet. Verkoston teoreettinen kattavuus 1000 metrin etäisyydellä on noin 39 prosenttia ikäluokkaan kuuluvista.

Vertailutietona voi mainita, että valtaosa Turun yläasteen kouluista on kaupungin keskustassa ja sen lähituntumassa. Keskustan ulkopuolella on yläaste vain Pansion, Varissuon ja Runosmäen lähiöissä. Laskennallisesti noin 38 prosentilla koululaisista lähin yläaste on alle yhden kilometrin etäisyydellä kotoa. Käytetyn yläasteen mukaan laskettuna alle yhden kilometrin koulumatka oli vain noin 24 prosentilla koululaista. Käytetyn yläasteen mukaan laskettu keskimääräinen suora etäisyys kodista kouluun on noin 3260 metriä. Noin 52 prosenttia oppilaista tulee kouluun alle 2625 metrin ja 75 prosenttia alle 4125 metrin etäisyydeltä.

Kuva 7 ja 8. Päiväkoti- ja ala-asteverkko vuonna 2003.

Kuva 9 ja 10. Yläaste- ja lukioverkko vuonna 2003.

Kirjasto

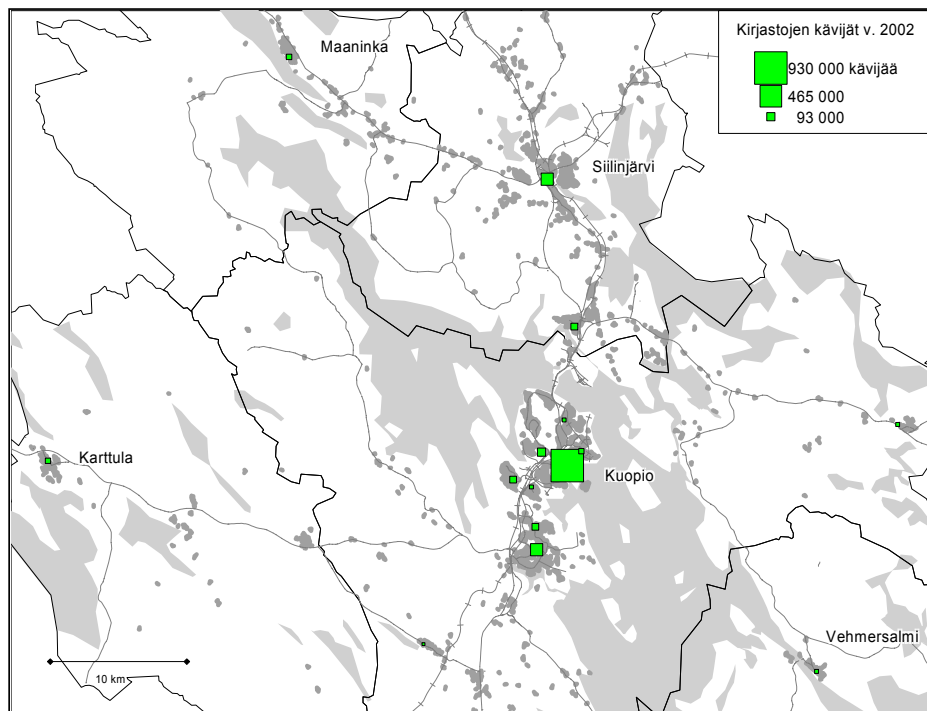
Kirjastoverkon tarkasteluun käytettiin kirjastokohtaisia kävijä- ja lainausmäärätietoja. Seudulla on 15 kirjastoa, joissa kävi vuonna 2002 noin 1,72 miljoonaa kävijää ja niissä tehtiin noin 3,1 miljoonaa lainaa. Kuopion pääkirjaston käyttöaste on merkittävä koko seudun mittakaavassa. Pääkirjaston kävijämäärä on noin puolet koko seudun kirjastojen yhteenlasketusta kävijämäärästä ja sen osuus on noin 45 prosenttia kirjailainoista. Kirjastoverkon kattavuus on hyvä joillakin alueilla, mutta joiltakin alueilta kirjasto puuttuu. Noin 48 prosenttia seudun asukkaista asuu alle 1000 metrin etäisyydellä lähimmästä kirjastosta (kuva 11).

Terveyskeskus

Kuopion terveyskeskusverkkoa on keskitetty voimakkaasti viime vuosina. Terveyskeskus on Kuopion keskustan ohella Petosella ja Riistavedellä. Lähialueen kunnissa terveyskeskus sijaitsee kuntakeskuksessa ja Siilinjärvellä myös Vuorelassa.

Taulukko 1. Eräiden palveluiden teoreettiset väestöpohjat 1000 metrin säteellä lähimmästä palvelupisteestä. Väestötieto on vuodelta 1999 ja palveluverkkotiedot vuodelta 2003. Aineistojen välinen ajallinen ero heikentää varsinkin koulujen ja päiväkotien tarkastelun luotettavuutta merkittävästi.

Palvelu	1000 m
Päiväkotit 0-6 vuotiaista	80,3 %
Ala-asteen koulu 7 – 12 v.	69,8 %
Yläasteen koulu 13 – 15 v.	38,8 %
Kirjasto	47,9 %
Terveyskeskus	24,3 %

Kuva 11. Kirjastojen kävijät vuonna 2002.

Päivittäistavarakauppa, kioskit ja huoltoasemat

Päivittäistavarakauppaverkkoa ja myyntiä on tarkasteltu A.C.Nielsenin myymälätietojen avulla. Tiedot ovat vuodelta 2002. Päivittäistavaramyymälöitä oli vuonna 2002 kaupunkiseudun alueella kaikkiaan 66 kpl (laskelmassa *eivät* ole mukana pt-erikoisliikkeet kuten esimerkiksi makeis-, liha- ja kalakaupat jne.)(kuvat 12 ja 12b).

Päivittäistavaramyymälät olivat valtaosaltaan pieniä. Päivittäistavaramyyntipinta-ala oli alle 400 m² runsaassa 40 myymälässä ja alle 200 m² noin 20 myymälässä. Suuria (myyntipinta-ala yli 2000 m²) kauppiaa oli kolme.

Päivittäistavarakauppa on sijoittunut seudulle asutusta mukaillen. Vuonna 2002 noin 73 prosenttia Kuopion seudun asukkaista asui alle 1000 metrin etäisyydellä lähimmästä kaupasta. Alle 500 metrin etäisyys lähimpään kauppaan oli noin 50

prosentilla seudun asukkaista. Alle 1000 metrin etäisyydellä kaupasta tai alle 500 metrin etäisyydellä kioskista tai huoltoasemasta asui noin 78 prosenttia seudun asukkaista ja noin 84 prosenttia yli 74 –vuotiaista asukkaista.

Tilastoalueista päivittäistavaramyyntisummaa voidaan verrata alueen asukkaiden keskimääräiseen teoreettiseen päivittäistavaraostomäärään. Vertailun avulla nähdään karkeasti, miten asukkaiden käyttämät ostoseurot siirtyvät eri alueiden välillä. Myynnin siirtymissä selvästi voittaneita alueita olivat suuryksiköiden sijoittumisalueet (Iloharju ja Kolmisoppinen) sekä ydinkeskusta ja Siilinjärven keskusta. Useiden pienten lähikeskusten alueilla siirtymä alueelta pois oli noin 50 – 70 prosenttia teoreettisesta myynnistä ja monipuolisten lähipalvelukeskusten alueilta noin 25 – 50 prosenttia. Kuvassa 12 b on päivittäistavarakaupan myyntitiedot summattu yhteen asuinalueitasolle ja kuvattu suhteellisina symboleina. Kartta tuo esiin suurimmat pt-kaupan keskittymät ja keskukset.

Pankki- ja maksuautomaatit

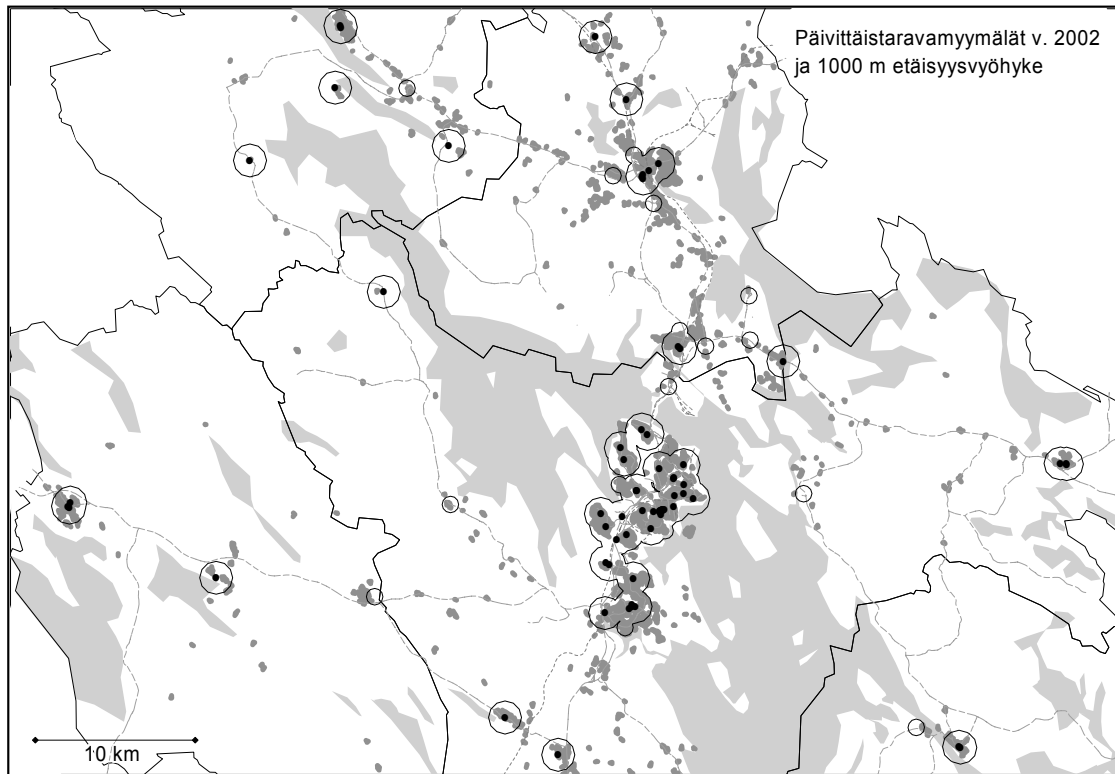
Pankkiautomaattiverkko on osassa seutua kohtuullisen kattava, sillä enintään 1000 metrin etäisyydellä automaatista asuu noin 53 prosentilla seudun asukkaista. Maksuautomaattiverkko on hieman harvempi. Alle 1000 metrin etäisyydellä palvelusta asuu noin 50 prosenttia seudun asukkaista (maksu- ja pankkiautomaatien käytössä on pankkiryhmäkohtaisia rajoituksia) (kuva 14).

Pankkien konttorit ovat sijoittuneet pääasiassa Kuopion keskustaan sekä suurimpien kaupan yksiköiden yhteyteen ja lähialueen kuntakeskuksiin. Pankkikonttorit ja maksuautomaatit voi katsoa ainakin osittain toisiaan korvaaviksi palveluiksi. Toisaalta pankkipalveluiden alueellinen saavutettavuus on pankkiryhmäkohtaisten käyttörajoitusten vaikutuksesta huomattavasti suppeampi kuin mitä laskennallinen tulos antaa olettaa.

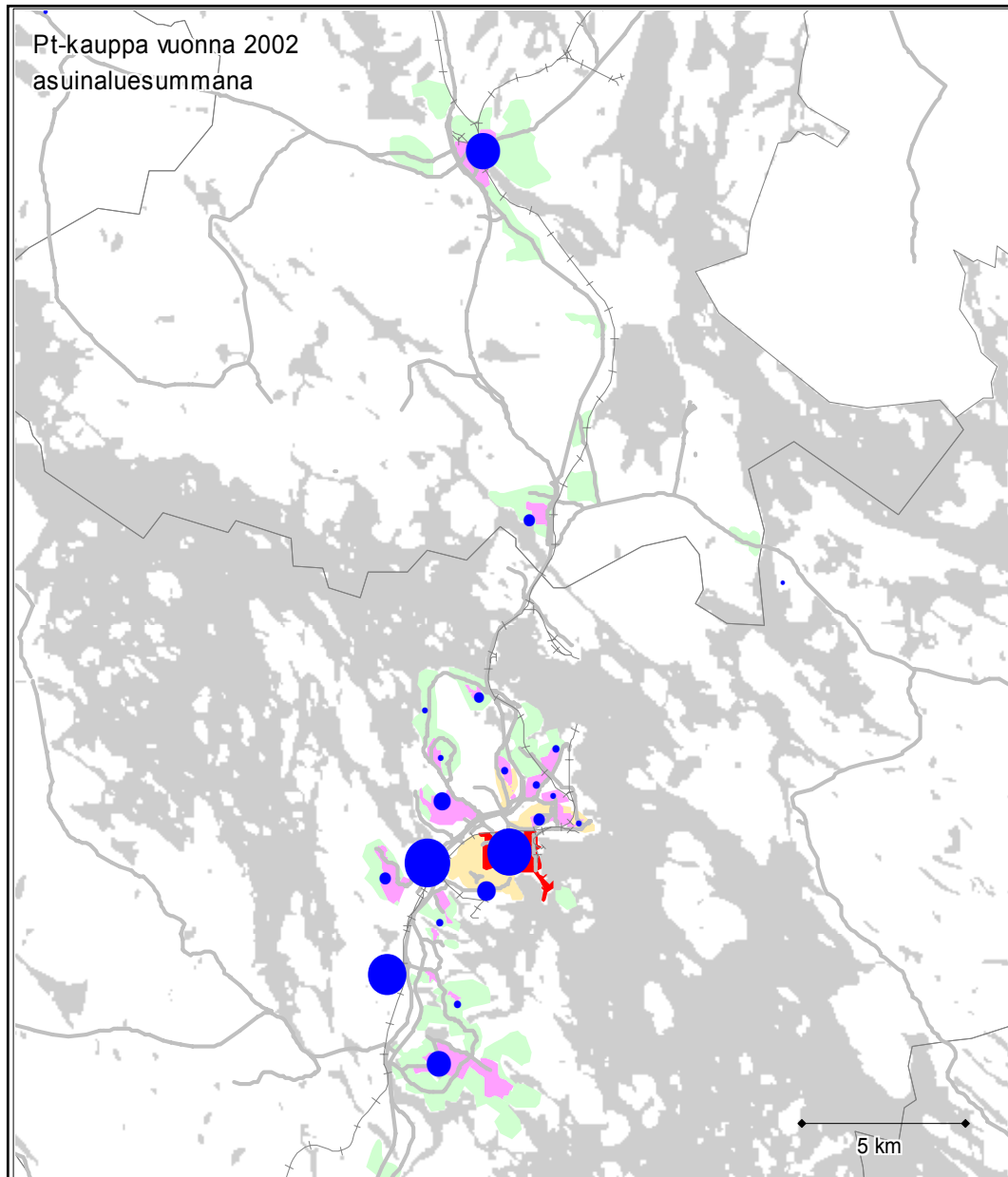
Posti ja apteekki

Posti- ja apteekkiverkon alueellinen kattavuus on keskeisellä taajama-alueella kohtuullinen, joskin joiltakin alueilta palvelut puuttuvat. Noin 48 prosentilla seudun asukkaista lähin posti on alle 1000 metrin etäisyydellä asunnosta (kuva 13)

Apteekkiverkko tavoittaa 1000 metrin laskentasäteellä noin 48 prosenttia seudun väestöstä. Ikäryhmittäin tarkasteltuna esimerkiksi yli 74 –vuotiaista noin 70 prosenttia asuu alle 1000 metrin etäisyydellä apteekista.

Kuva 12. Päivittäistavarakaupan verkosto 1000 ja 500 metrin etäisyysvyöhykkeillä kuvattuna vuonna 2002. Kartassa on esitetty myös kioskien ja huoltoasemien ympärillä 500 metrin etäisyysvyöhyke. Taustakarttana on asutusrakennetta kuvaava sirpaletaajamarajaus.

Kuva 12b. Päivittäistavarakauppa vuonna 2002 asuinalueittain (myyntitiedot on summattu yhteen asuinaluetasolle ja kuvattu suhteellisina symboleina). Aineisto: A.C.Nielsen.

Muita kaupallisia palveluita

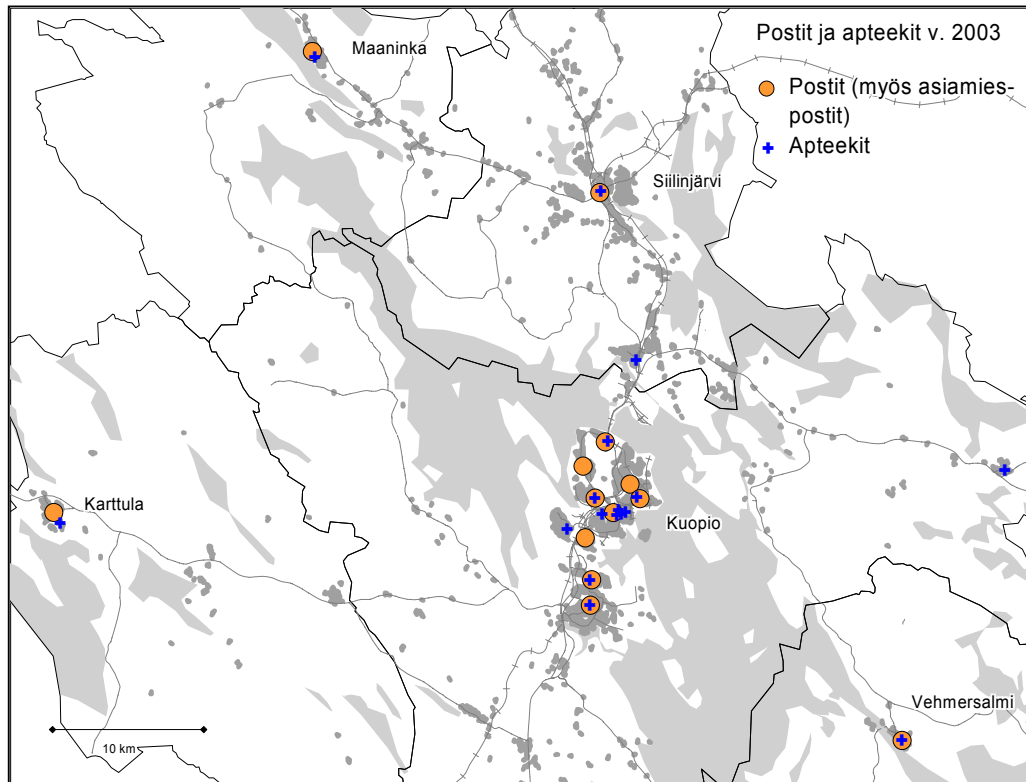
Palveluverkkotarkasteluun otettiin mukaan myös muutamia muita kaupallisia palveluita. Hampurilaisravintolat (kaksi suurinta ketjua) ovat sijoittuneet pääasiassa Kuopion ydinkeskustaan ja suurimpien kaupan suuryksiköiden läheisyyteen sekä Siilinjärven keskusta (kuva 15). Näiden yksiköiden sijoittumisperiaatteena on hakeutuminen vilkkaimmille liikepaikoille, suuryksiköiden yhteyteen tai liikennesijaintiin. Seudun väestöstä noin 20 prosenttia asuu alle 1000 metrin etäisyydellä ko. palvelusta. Noutopizza-liikkeet (suurin ketju) ovat sijoittuneet Kuopion ydinkeskustaan, Siilinjärven keskusta, Petoselle ja kaupan suuryksiköiden yhteyteen. Palvelun väestöllinen kattavuus 1000 metrin säteellä on noin 22 prosenttia. Videovuokrausliikkeet (kaksi suurinta ketjua sekä suurin videoita

vuokraava kioskiketju) ovat sijoittuneet Kuopion ydinkeskustaan, Siilinjärven keskusta- ja muutamiin suurimpiin lähiöihin. Noin 39 prosenttia seudun asukkaista asuu alle 1000 metrin etäisyydellä vuokrauspisteistä.

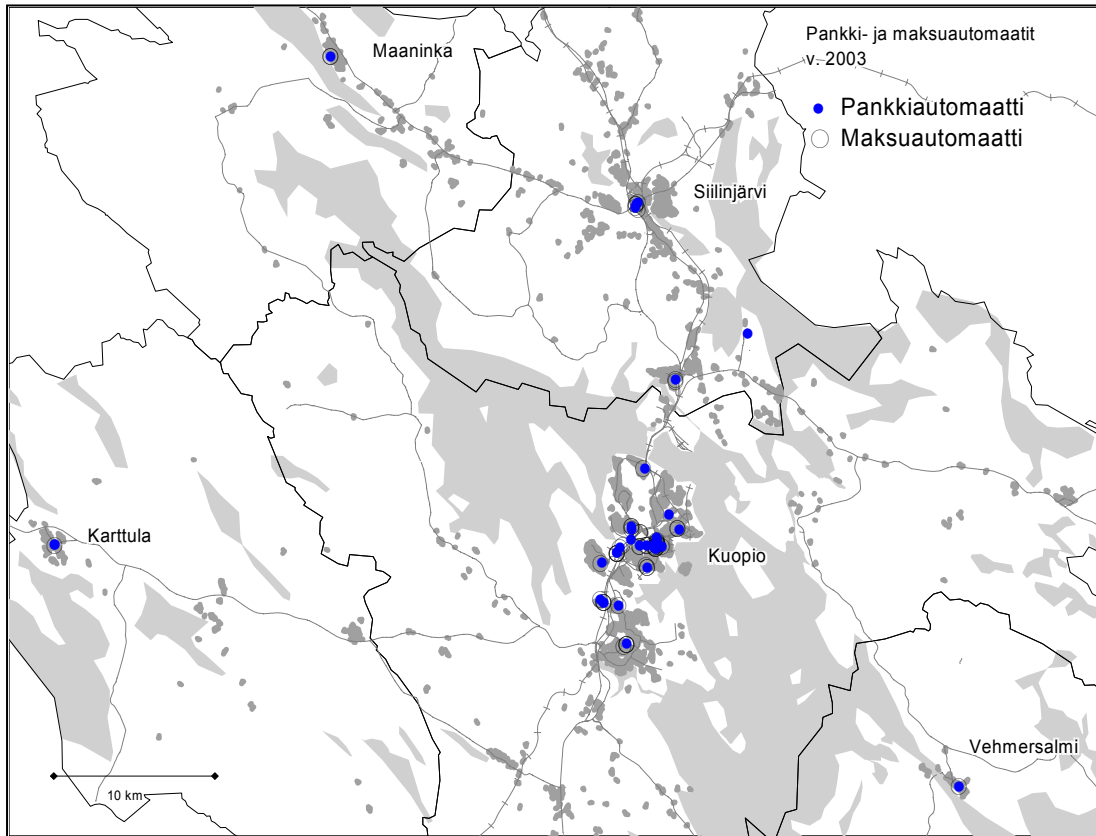
Verkon kattavuuden näkökulmasta varsinaisina lähipalveluna edellä mainituista kaupallisista palveluista voidaan pitää päivittäistavarakaupan pieniä myymälöitä, kioskia ja osittain pankkiautomaatteja. Muiden palveluiden toimipisteverkko toimii joillakin alueilla lähi- tai paikallispalveluna, mutta joillakin alueilla palvelu puuttuu kokonaan tai se toimii keskitetyn palvelun tapaan.

Taulukko 2. Eräiden palveluiden teoreettiset väestöpohjat Kuopion seudulla 500 ja 1000 metrin säteellä lähimmästä palvelupisteestä.

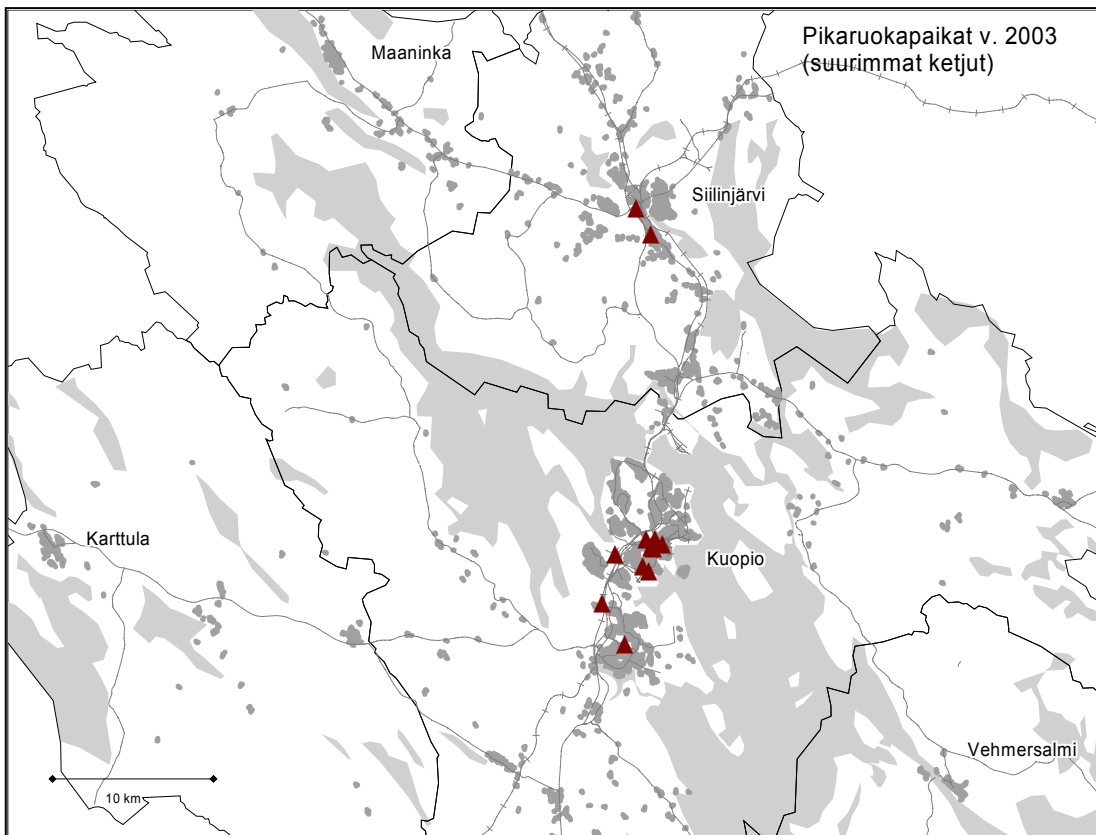
Palvelu	500 m	1000 m
Pt-kauppa	50 %	73 %
Kioski	48 %	66 %
Pankkiautomaatti		53 %
Maksuautomaatti		50 %
Apteekki		48 %
Posti		48 %
Pizza (suurin noutoketju)		22 %
Videovuokraamo (kaksi suurinta ja kioskiketju)		39 %
Hampurilaisravintola (kaksi suurinta ketjua)		20 %

Kuva 13. Posti- ja apteekkiverkosto vuonna 2003.

Kuva 14. Pankki- ja maksuautomaattiverkko vuonna 2003.

Kuva 15. Hampurilaisravintolat ja noutopizzaliikkeet vuonna 2003.

Taulukkoon 3 on koottu yhteenveto tarkastelussa mukana olleista palveluista. Kattavin lähipalveluverkko oli seuraavissa palveluissa: päivähoito (päiväkodit ja perhepäivähoito), ala-aste (sis. koulujen liikuntatilat lähiliikuntapaikkoina), joukkoliikenneyhteys, pankkiautomaatti, kioskki ja päivittäistavarakauppa.

Jotkut palvelut on järjestetty osassa kaupunkiseutua lähi- tai paikallispalvelun tapaan, mutta joiltakin alueilta palvelu puuttuu kokonaan. Eli palveluverkko ei rakennu yhtenäisen väestöpohja- tai etäisyysperiaatteen mukaisesti. Näitä palveluita ovat mm. kirjastot, apteekki, posti ja maksuautomaatti.

Eräiden palveluiden verkko koostuu kaikista em. vaikutusalueetasoista (esimerkiksi päivittäistavarakaupassa eri kokoiset kauppayksiköt toimivat joko lähi-, paikallis- tai alueetasolla). Lisäksi lähes kaikissa palvelutyypeissä tuotetaan joitain erikoispalveluita keskitetysti tai alueellisena palveluna (esim. päivähoidossa kieli- ja vuorotyöpäiväkodit). Jotkut palvelut ovat sijoittuneet osittain lähi- tai paikallispalveluksi asuntoalueille ja sen lisäksi myös keskustaan sekä kaupan suuryksiköiden yhteyteen keskustan ulkopuolelle (esimerkiksi pankki- ja maksuautomaatit).

Taulukko 3. Yhteenveto palveluista ja luokitus palvelun pääasiallisen vaikutusalueen perusteella. Sulkumerkintä (X) palvelun kohdalla tarkoittaa, että palvelu toimii lähi- tai paikallispalveluna niillä alueilla missä se on, mutta palvelu puuttuu suuresta osasta seutua (katvealueilla paikallisena ja alueellisena palveluna tai palvelua ei käytetä ollenkaan).

Palvelu	Lähi	Paikal- linen	Alueel- linen
Päiväkoti	X		
Perhepäivähoito	X		
Ala-aste	X		
Ylä-aste		(X)	X
Kirjasto	(x)	X	X
Apteekki	(x)	X	
Posti	(x)	X	
Linja-autoyhteys	X		
Pankkiautomaatti	(x)	X	
Maksuautomaatti		X	
Kioskki	X		
Kauppa	X	X	X

3.2 Palveluiden käyttö ja käyttäjät

Palveluiden käyttötiheys on keskeinen mittari kuvattaessa palvelun aiheuttamaa liikkumistarvetta ja palvelun noutamisesta asukkaalle aiheutunutta vaivaa. Yhdyskuntarakenteen toimivuuden näkökulmasta on tarkasteltava myös palvelua käyttävän asiakasryhmän kokoa ja asiakkaiden sijoittumista suhteessa palveluverkkoon. Nämä tunnusluvut eivät tietenkään ole palvelun merkittävyyden ainoa mittari. Palveluita ei voi arvottaa pelkästään käyttäjäjoukon koon tai käyttötiheyden mukaan.

Taulukkoon 4 on koottu eräiden palveluiden käyttötiheystietoja. Kuopion seudulta ei ollut käytettävissä kaikista palveluista käyttäjätietoja, jonka vuoksi taulukossa on myös esimerkkeinä muutamien palveluiden käyttötiheystietoja Turun kaupungista.

Vilkkaimmin käytetyt eli lähes päivittäin tai useita kertoja viikossa tarvitsemat palvelut ovat päiväkotit, perhepäivähoito, ala-aste, yläaste, ilta- ja iltapäivätoiminta ja joukkoliikenne sekä päivittäistavarakauppa. Päivittäistavarakauppaa käytetään useiden tutkimusten mukaan hieman yli neljä kertaa viikossa. Pienissä kaupoissa asioidaan hieman useammin ja suurissa hieman harvemmin. Käytännössä asioinnissa on lukuisia eri variaatioita (toiset asioivat vain pienissä liikkeissä, kun joillekin ainoana asiointipaikkana ovat suuret kaupat. Osa talouksista puolestaan asioi viikoittain kerran suuressa liikkeessä ja muutaman kerran pienessä kaupassa).

Muiden yksityisten palveluiden käyttöä on arvioitu Lähiöiden palvelut –raporttiin koottujen asukaskyselyjen asiointitietojen pohjalta. Käyttötiheys on laskettu kotitaloutta kohden. Taulukossa 5 on esitetty ko. palveluiden asiointitiheys ja kotiasuinalueella tehtyjen asiointien osuus. Kyselyssä pyydettiin tietoja kotitalouden asioinnista, jonka vaikutuksesta joidenkin palveluiden (mm. pankkiautomaatti) käyttötiheys käyttäjää kohti saattaa olla todellisuudessa hieman korkeampi kuin taulukossa on esitetty.

Kioskia ja pankkiautomaattia käytetään keskimäärin kerran viikossa. Muutamia kertoja kuukaudessa käytettyjä palveluita ovat mm. kirjasto, kirjastoauto, nuorisotilat, koulujen liikuntatilat, apteekki, posti ja maksuautomaatti.

Taulukko 4. Esimerkki palveluverkon käytöstä Kuopion seudulla ja Turussa (harmaalla). Yhteenveto palveluiden käytöstä ja volyymista.

Palvelu	Volyyymi	Käyttäjät	Kertaa/ Vuosi	Asiointitiheys
Päiväkotit	1920000	6995	220	*****
Ala-aste	1600000	6200	185	*****
Ylä-aste	877270	1720	185	*****
Kirjasto	1740000	n. 50000	34	**
Liikuntareitit/kv-väy	6000000	väh. 50 %	100	****
Linja-autoyhteys	4700000	n. 10000/pv	180	****
TURUN VERTAILUTIEDOT				
Apteekki	1773000	88650**)	20	**
Posti	1773000	88650**)	20	**
Pankkiautomaatti	5762250	88650**)	65	***
Maksuautomaatti	1773000	88650**)	20	**
Kioski	4432500	88650**)	50	***
Kauppa	19000000	88650**)	216	*****
Käyttäjryhmän asiointitiheys				
*****	Lähes päivittäin (4-7 kertaa)			
****	Muutamia kertoja viikossa (2 –3 kertaa)			
***	Kerran viikossa			
**	Muutamia kertoja kuukaudessa (1-3 kertaa)			
*	Muutamia kertoja vuodessa			

Taulukko 5. Kotitalouksien palveluiden käyttö viidessä eri lähiössä vuonna 1999 (Helsinki (Myllypuro), Oulu (Peltola), Hämeenlinna (Nummi), Järvenpää (Jamppa) ja Turku (Runosmäki).

Palvelu	Käynnit/ Vuosi	Käynneistä omalla asuinalueella
Apteekki	20 kpl	60 %
Kioski	50 kpl	80 %
Pankkiautomaatti	65 kpl	65 %
Maksuautomaatti	20 kpl	70 %
Posti	20 kpl	90 %

4. Rakennemallien vyöhykealuejako, keskusverkko ja kaupan suuryksiköt

Vuoden 2030 maakuntakaavan rakennemalleille laadittiin vyöhykealuejako ja keskusverkko (kuvat 14-17), joka perustuu perustuu luvussa I kuvattuihin periaatteisiin (kts. liite 1 ja 2). *Keskusluokitusta ei kuitenkaan tuotu sellaisenaan vuoden 2030 rakennemalleihin, sillä eri palveluiden tarvitsema väestöpohja muuttuu ajan myötä. Näitä muutoksia on pyritty huomioimaan mahdollisuuksien mukaan keskusverkon laadinnassa.* Esimerkiksi tällä hetkellä uusilla alueilla päivittäistavaramyymälän perustaminen edellyttää noin 3000 asukaan väestöpohjaa. Vanhoilla alueilla kauppapalvelut säilyvät noin 2000 asukaan väestöpohjalla (Kauppa 2005). Rakennemallien keskusverkkojen laadinnassa oletettiin asukaspohjavaatimusten nousevan uusien alueiden osalta runsaaseen 4000 asukkaaseen. Myös esimerkiksi pankkiautomaattien kannattavuusraja tulee todennäköisesti nousemaan huomattavasti nykyisestä noin 9000 noston kuukausitasosta jo lähitulevaisuudessa.

Edellisessä kappaleessa kuvattuja käyttötiheys- ja käyttäjäryhmän kokoluokkatietoja on hyödynnetty rakennemallien palveluverkon laadinnassa. Kuntatalouden kiristymisen myötä on hyvin todennäköistä, että myös kunnallisia palveluja joudutaan keskittämään ja yhdistämään entistä enemmän. Kunnallisten palveluiden tarvetta on arvioitu olemassa olevan palveluverkon yksiköiden sijainnin ja väestöennusteen avulla. Lisäksi kaikille uusille alueille on laadittu palvelutarvelaskelma (liite 3), jossa on alueittaisia suuruusluokkatietoja päivähoito- ja koulupalvelutarpeesta. *Periaatteessa kaikissa malleissa on lähdetty siitä, että tulevaisuudessa uusia palveluita (varsinkin ei-lakisääteisiä) sijoittuu uusille alueille vähemmän kuin aikaisemmin ja mm. terveyspalvelut hoidetaan keskitetyn mallin mukaisesti. Keskeiset ja käytetyimmät kunnalliset lähipalvelut oletetaan edelleen tuotettavan asuinalueilla (lähinnä päivähoito, ala-asteen koulut), mikäli alueen asukaspohja vain sen sallii ja lähialueilla ei ole vapautuvia tiloja.* Ylemmän tason palveluiden keskittyminen muutamaa palvelupisteisiin edellyttää kohtuullista joukkoliikenteen toimivuutta. Joukkoliikenteen toimintamahdollisuuksia on tarkasteltu yleispiirteisellä tasolla lähinnä uusien alueiden kytkeytymismahdollisuuksina nykyiseen yhdyskuntarakenteeseen.

Kaikissa malleissa toteutuvat vyöhykealuejaon ja keskusverkon muutokset

Kaikissa malleissa toteutuvan Saaristokaupungin ydinalue on luettavissa ns. joukkoliikennevyöhykkeeseen. Rautaniemi, Pirttiniemi sekä osa Lehtoniemestä ja Savolanniemestä muotoutunee pientalovyöhykkeen omaiseksi pientaloalueeksi. Saaristokaupungin keskuksena toimii Keilankanta, joka on palveluvarustukseltaan monipuolinen lähikeskus eli aikaisemman luokituksen mukainen paikalliskeskus (mm. vähintään kaksi supermarket -luokan pt-myymlää, yläaste/yhtenäiskoulutarve, mahdollisesti kirjasto). Keilankannan lisäksi Pirtin (nykyinen ja täydentyvä) keskus toimii lähikeskuksena alueen lounaislaidalla (mahdollisuus mm. lähimyymlään).

Kaikissa rakennemalleissa Kuopion keskustan lähellä oleva Itkonniemen työpaikka-alue muuntuu osittain asuintoalueeksi, jolloin Männistön suunta kytkeytyy selvemmin

keskustan lähivyöhykkeeseen. Kaikissa malleissa vanhoille taajama-alueille sijoittuu nykyiseen tapaan jonkin verran täydentävää rakentamista, joka loiventaa asukasmäärän laskevaa trendiä. Myös Kuopion ydinkeskustassa oletetaan asuntorakentamisen jatkuvan nykyisellä tasolla, jonka seurauksena väestön määrä kasvaa hitaasti keskustassa. Joidenkin pienten lähikeskusten yhdistämiseen voidaan joutua turvautumaan palvelutason säilyttämiseksi lähinnä Kuopion vanhalla lähiövyöhykkeellä.

Vuorela-Toivolan ja Kasurilan sekä Siilinjärven kuntakeskuksen läheiset uudet pienet asuntoalueet tukeutuvat Vuorelaan ja Siilinjärven nykyisiin keskuksiin, eikä uusille lähikeskuksille ole tarvetta (joitakin yksittäisiä lähipalveluita tarvittaneen täydentämään palvelutarjontaa).

Haja-asutusalueen kylien luokittelu perustuu pääasiassa kyläkouluihin ja –kauppoihin. Syrjäisten alueiden pieniä kouluja tullaan todennäköisesti lakkauttamaan, jolloin näiden kylien asema keskusverkossa heikkenee. Syrjäisten alueiden palvelutarjonta heikkenee edelleen kyläkauppojen määrän vähetessä.

Kaikissa rakennemalleissa Kurkiharjuun, Pellesmäkeen, Pihkainmäkeen, Syväniemeen, Riistavedelle, Jännevirtaan, Pöljää ja Käärmelahteen tulee uutta asutusta (määrissä on eroja mallien välillä), jonka vaikutuksesta asukasmäärä kasvaa ko. kylissä ja palveluvarustus säilynee nykytasolla.

Vaajasalomalli

Vaajasalomallissa Vaajasalon ydinalue on luettavissa ns. joukkoliikennevyöhykkeeseen kuuluvaksi. Saaren pohjois- ja eteläosat muotoutunevat pientalovyöhykkeen omaiseksi pientaloalueeksi. Alueen noin 10000 asukkaan väestöpohja luo edellytykset vahvalle monipuoliselle (lähi)palvelukeskukselle eli aikaisemman luokituksen mukaiselle paikalliskeskukselle, jolla on useita aluekeskusmaisia piirteitä. Keskus tarjoaa palveluita myös Riistaveden taajaman ja Vehmersalmen suuntaan sekä läntiselle haja-asutusalueelle. Vaajasalon keskuksella on mahdollisuudet kehittyä vuoden 2030 jälkeen aluekeskustasolle, mikäli kaupungin kasvu suuntautuu tällöin Vaajasaloon tai sen länsipuolelle. Palveluvarustuksessa kauppapalvelut tulevat olemaan Keilankannan tasoa (kuitenkin nykyisiä Petosen palveluita suppeammat). Alueella tarvitaan alasteen lisäksi yläasteen koulu. Myös kirjastopalvelut ovat tarpeen (kuva 16).

Hiltulanlahteen ei synny mallin väestöpohjalla kauppapalveluita.

Seutumalli

Seutumallissa Vaajasalon pieni ydinalue on luettavissa ns. joukkoliikennevyöhykkeeseen kuuluvaksi. Saaren pohjoisosat muotoutunevat pientalovyöhykkeen omaiseksi pientaloalueeksi. Alueen reilun 4000 asukkaan väestöpohja luo edellytykset lähikeskukselle (sisältää mm. pienen pt-myyvälän). Keskus tarjoaa palveluita myös Riistaveden taajaman ja Vehmersalmen suuntaan. Alueella tarvitaan myös päiväkotia ja alasteen koulu. Yläasteen koulun toteutus on epävarmaa, jolloin alueella jouduttaneen turvautumaan keskustan yläasteisiin.

Seutumallissa Pieneen Neulamäkeen rakentuu asuinalue, jonka vyöhykealuejako muistuttaa nykyistä Neulamäkeä. Pientalomainen vyöhyke on kuitenkin suhteellisesti laajempi kuin nykyisessä Neulamäessä. Pienen Neulamäen runsaan 4 000 asukkaan väestöpohja riittäisi periaatteessa lähikeskustason palveluvarustukseen, mutta läheinen Kolmisopen kauppakeskittymä heikentää oman lähimyymälän sijoittumisedellytyksiä. Alue kytkeytyy kohtalaisesti nauhamaiseen kaupunkirakenteeseen (tieyhteys sekä Kolmisoppiseen että Petosen liittymään mahdollistaa mm. joukkoliikenteen järjestämisen) (kuva 17).

Seutumallissa Ranta-Toivalan alue toteutetaan noin 4 500 asukkaan alueena, joka muotoutuneen pääasiassa pientalovyöhykkeen omaiseksi pientaloalueeksi. Alueen keskuksen ympärille syntyy kuitenkin nykyisen Vuorelan kaltainen keskus, jolla on myös muutamia joukkoliikennekaupunkimaisia ominaisuuksia. Keskus luokituu lähipalvelukeskukseksi, johon sijoittuneen mm. pt-myymlä, ala-aste ja päivähoitopalvelut. Alue kytkeytyy melko huonosti nauhamaiseen kaupunkirakenteeseen, sillä alue sijoittuu syrjään nykyisistä asuinalueista ja pääliikennereiteistä (tieyhteyden linjaus (Sorsasalon vai Vuorelan kautta) vaikuttaa huomattavasti alueen toiminnalliseen suuntautuneisuuteen).

Hiltulanlahteen ei synny mallin väestöpohjalla kauppapalveluita.

5 -tiemalli

5 -tiemallissa Pieneen Neulamäkeen rakentuu asuinalue, jonka vyöhykealuejako muistuttaa nykyistä Neulamäkeä. Pientalomainen vyöhyke on kuitenkin suhteellisesti laajempi kuin nykyisessä Neulamäessä. Pienen Neulamäen runsaan 4 000 asukkaan väestöpohja riittäisi periaatteessa lähikeskustason palveluvarustuksen, mutta läheinen Kolmisopen kauppakeskittymä heikentää oman kaupan sijoittumisedellytyksiä. Alue kytkeytyy kohtalaisesti nauhamaiseen kaupunkirakenteeseen (tieyhteys sekä Kolmioppeen että Petosen liittymään mahdollistaa mm. joukkoliikenteen järjestämisen).

5 -tiemallissa Ranta-Toivalan alue toteutetaan runsaan 4 600 asukkaan alueena, joka muotoutuneen pääasiassa autokaupunkivyöhykkeen omaiseksi pientaloalueeksi. Alueen keskuksen ympärille syntyy nykyisen Vuorelan kaltainen keskus, jolla on myös joitakin joukkoliikennekaupunkimaisia ominaisuuksia. Keskus luokituu lähipalvelukeskukseksi, jossa on mm. pt-myymlä, ala-aste ja päivähoitopalvelut. Alue kytkeytyy huonosti nauhamaiseen kaupunkirakenteeseen, sillä se sijoittuu syrjään nykyistä asuinalueista ja pääliikennereiteistä (tieyhteyden linjaus (Sorsasalo/Vuorela) vaikuttaa huomattavasti alueen toiminnalliseen suuntautuneisuuteen).

5 -tiemallissa Laivo toteutetaan suppeana vaihtoehtona, jolloin saaren asukasmäärä kivunnee noin 2600 asukkaaseen. Pääosin saari kuuluu ns. pientalovyöhykkeeseen. Suppea asukaspohja ei mahdollista kauppapalveluiden syntymistä. Saaren palveluvarustus jää yksittäisten lähipalveluiden varaan (mm. päiväkotit, kioski, mahdollisesti korttelikoulu alimmille luokka-asteille). Alue kytkeytyy heikosti nauhamaiseen kaupunkirakenteeseen, sillä alue sijoittuu muutaman kilometrin etäisyydelle nykyisistä asuinalueista ja joukkoliikennereiteistä.

Paasisaloon sijoittuu mallissa noin 1200 asukasta. Suppea asukaspohja ei mahdollista lähikeskuksen muodostumista. Alueelle sijoittuneet muutamia yksittäisiä lähipalveluita (mm. päiväkotia) ja muilta osin alue tukeutuu Vuorelan palveluihin. Alue kytkeytyy heikosti nauhamaiseen kaupunkirakenteeseen, ellei tie- ja siltayhteyttä toteuteta myös Sorsasaloon kautta (toinen silta ei ole mukana kustannuslaskelmassa).

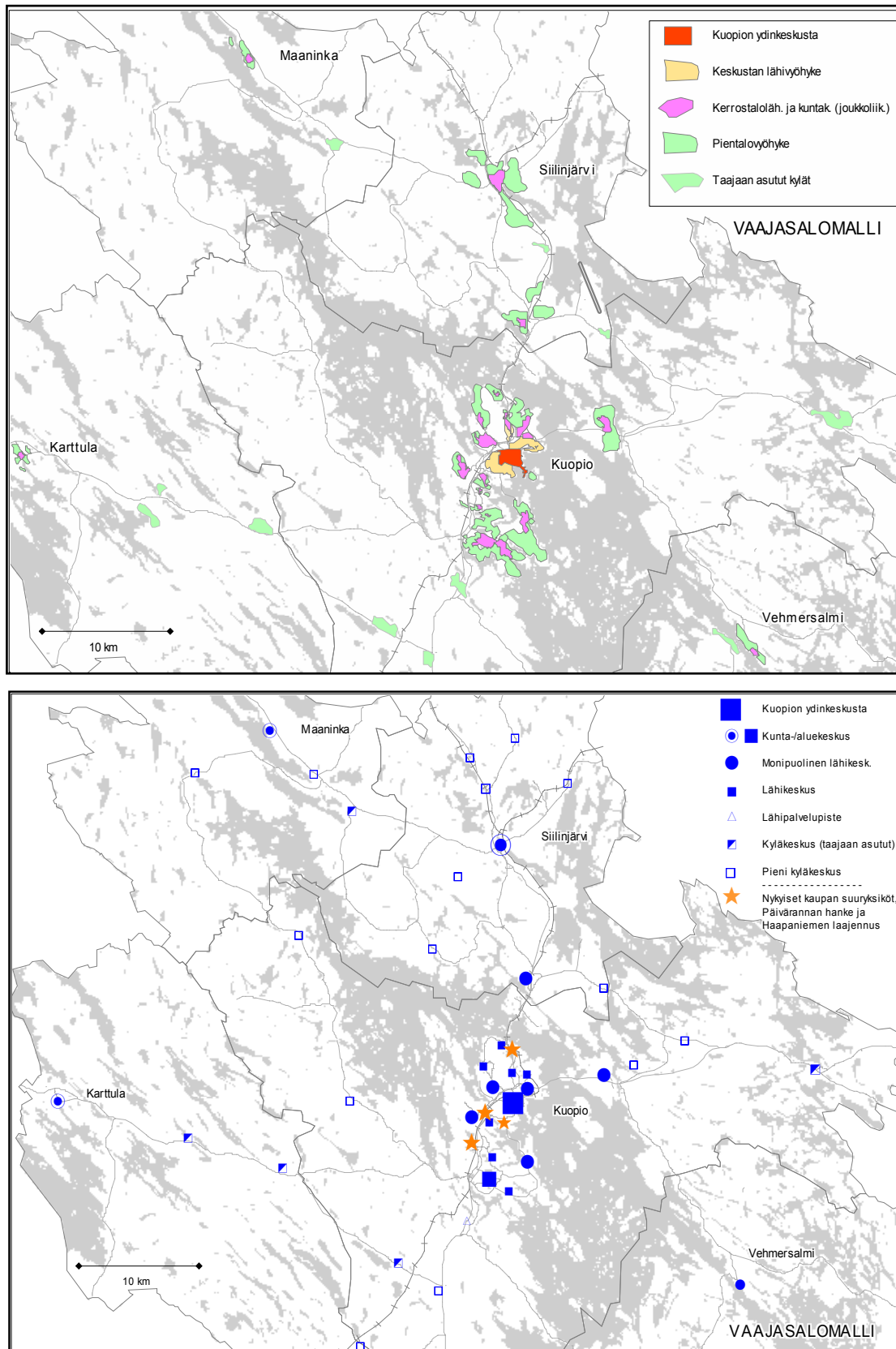
Kehvo-Räimän alueelle sijoittuu noin 1800 asukasta pientalovyöhykkeen omaisena asutuksena. Alueen väestöpohja ei riitä omien kauppapalveluiden syntymiseen, jolloin alue jää lähikeskustason alapuolelle. Alueella tarvitaan kuitenkin ala-asteen koulupalvelut ja päiväkoteja. Alue kytkeytyy kohtalaisesti nauhamaiseen yhdyskuntarakenteeseen 5-tien moottoritietason yhteyden vaikutuksesta, joskin etäisyys Siilinjärven keskukseen ja Vuorelaan on noin viisi kilometriä (kuva 18). Hiltulanlahteen ei syntyne mallin väestöpohjalla kauppapalveluita.

Kuopiomalli

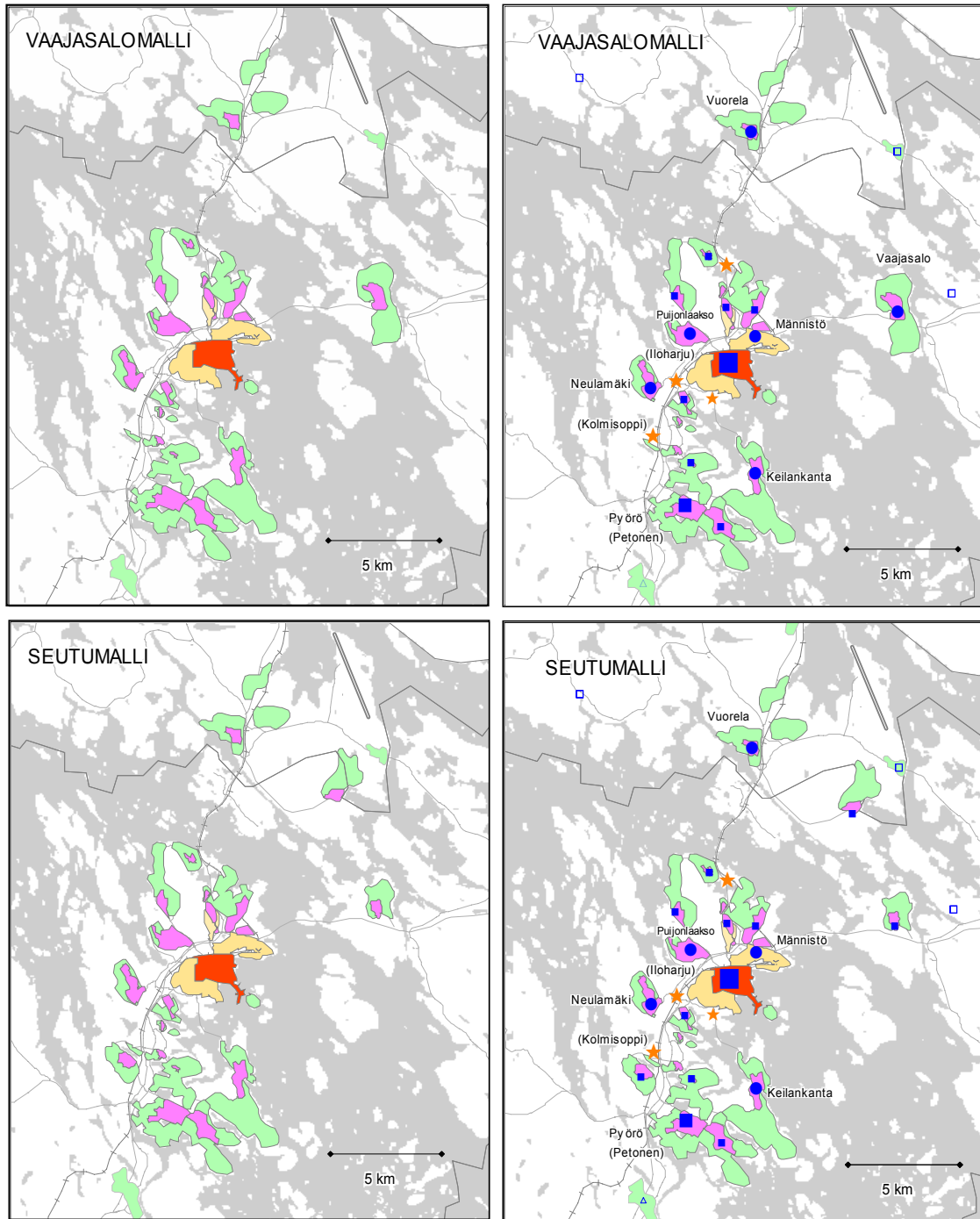
Kuopiomallissa Pienen Neulamäkeen rakentuu asuinalue, jonka vyöhykealuejako muistuttaa nykyistä Neulamäkeä. Pientalomainen vyöhyke on kuitenkin suhteellisesti laajempi kuin nykyisessä Neulamäessä. Pienen Neulamäen runsaan 4 500 asukkaan väestöpohja riittäisi periaatteessa lähikeskustason palveluvarustuksen, mutta läheinen Kolmisoppeen kauppakeskittymä heikentää oman kaupan sijoittumisedellytyksiä. Alue kytkeytyy kohtalaisesti nauhamaiseen kaupunkirakenteeseen (tieyhteys sekä Kolmioppiseen että Petosen liittymään mahdollistaa mm. joukkoliikenteen järjestämisen).

Kuopiomallissa Laivo toteutetaan laajana vaihtoehtona, jolloin saaren ja Neulaniemen kärjen yhteenlaskettu asukasmäärä kivunnee 4200 asukkaaseen. Alueen lähikeskuksen tuntumassa olevat alueet on luettavissa joukkoliikennekaupungin omaiseen vyöhykkeeseen. Asukaspohja mahdollistaa kauppapalveluiden syntymisen, joskin asutuksen jakautuminen kahteen osaan voi vähentää kaupan toimintamahdollisuuksia. Alueen palveluvarustus on lähikeskustaso (mm. päiväkotia, ala-asteen koulu). Alue kytkeytyy kohtuullisen hyvin nauhamaiseen kaupunkirakenteeseen, kun alue liittyy tieverkkoon sekä Niuvan että Neulaniemen suunnasta. Myös tieyhteys suoraan Neulamäkeen saattaa olla mahdollinen.

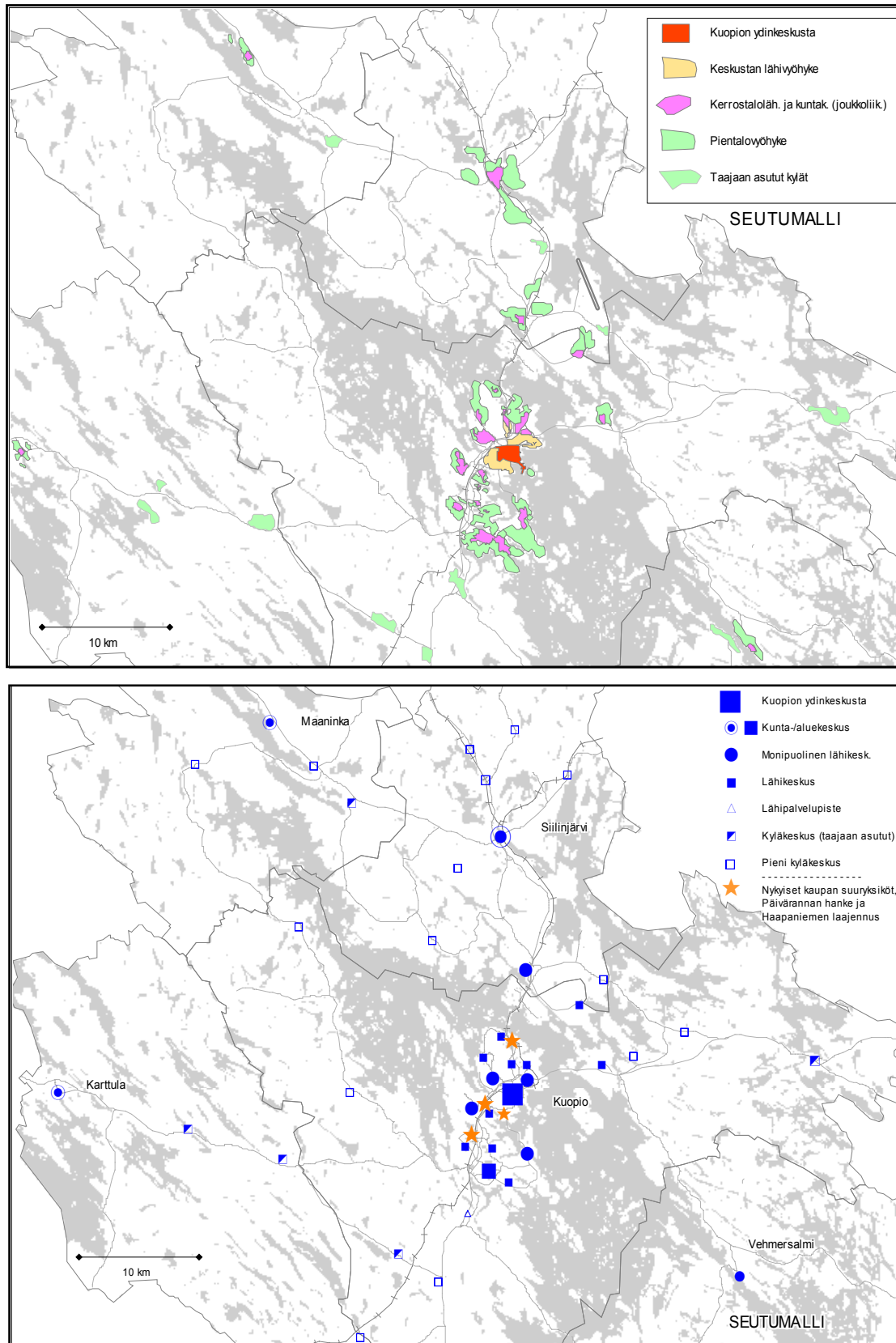
Hiltulanlahteen sijoittuu mallissa noin 3700 asukasta, joka ei välttämättä riittää kauppapalveluille. Alueen ala-asteen ja päivähoidon kapasiteettiä on kuitenkin parannettava huomattavasti, sillä alueelle sijoittuu Kuopiomallissa runsaasti lapsiperheitä (kuva 19).

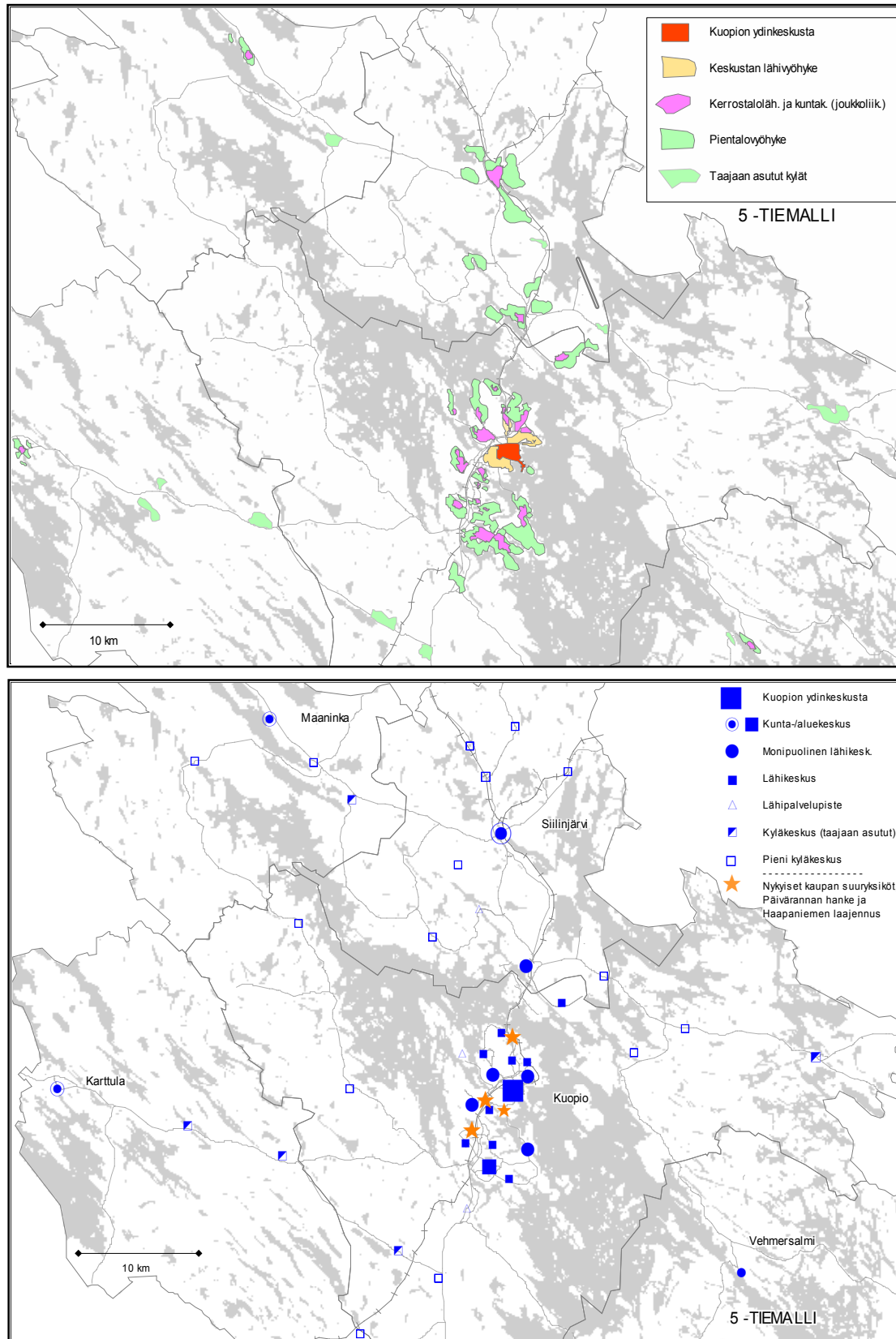
Kuva 16. Vaajasalomallin vyöhykejako ja keskukset.

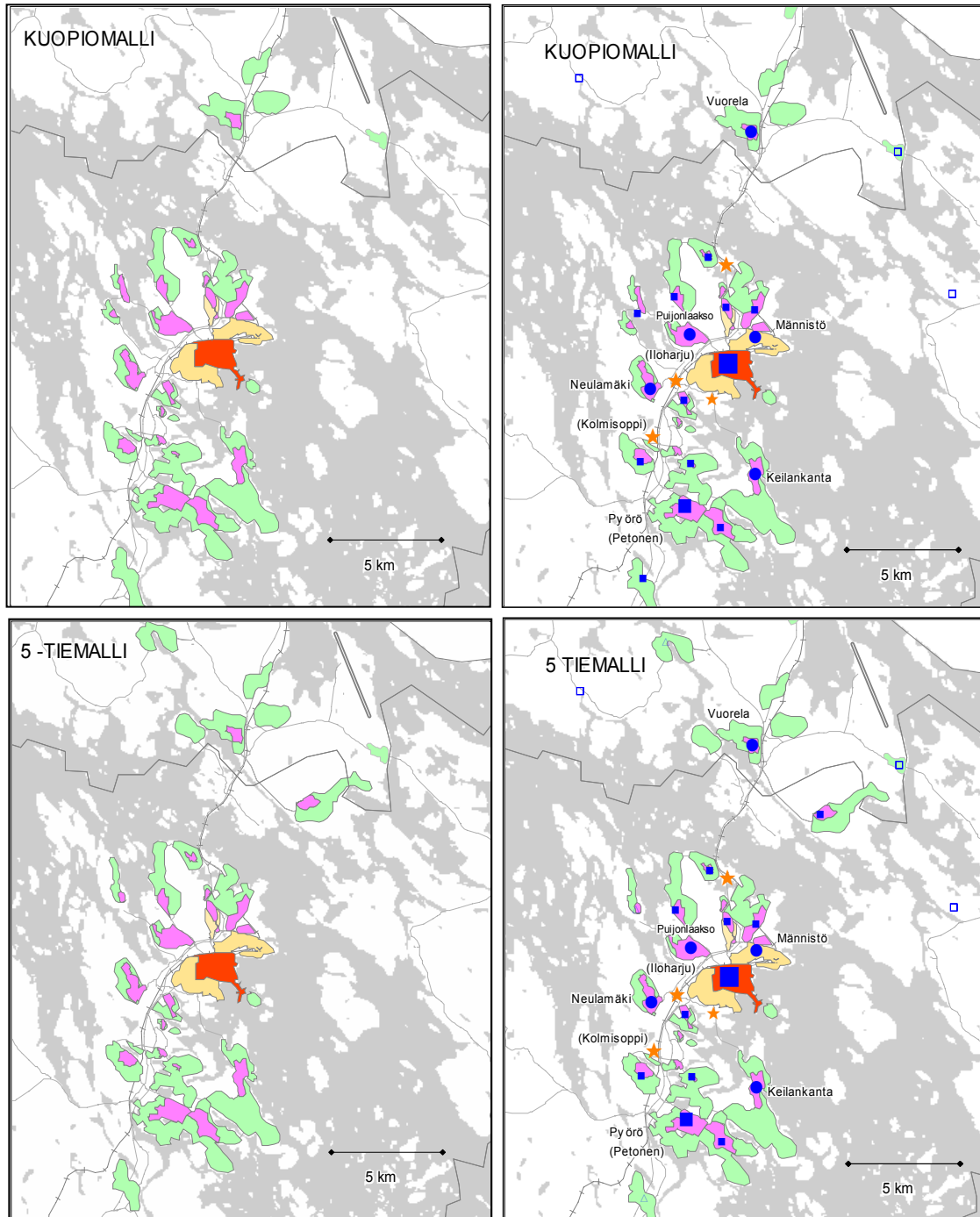
Kuva 16b. Vaajasalo- ja Seutumallin vyöhykejako ja keskukset (suurennos).

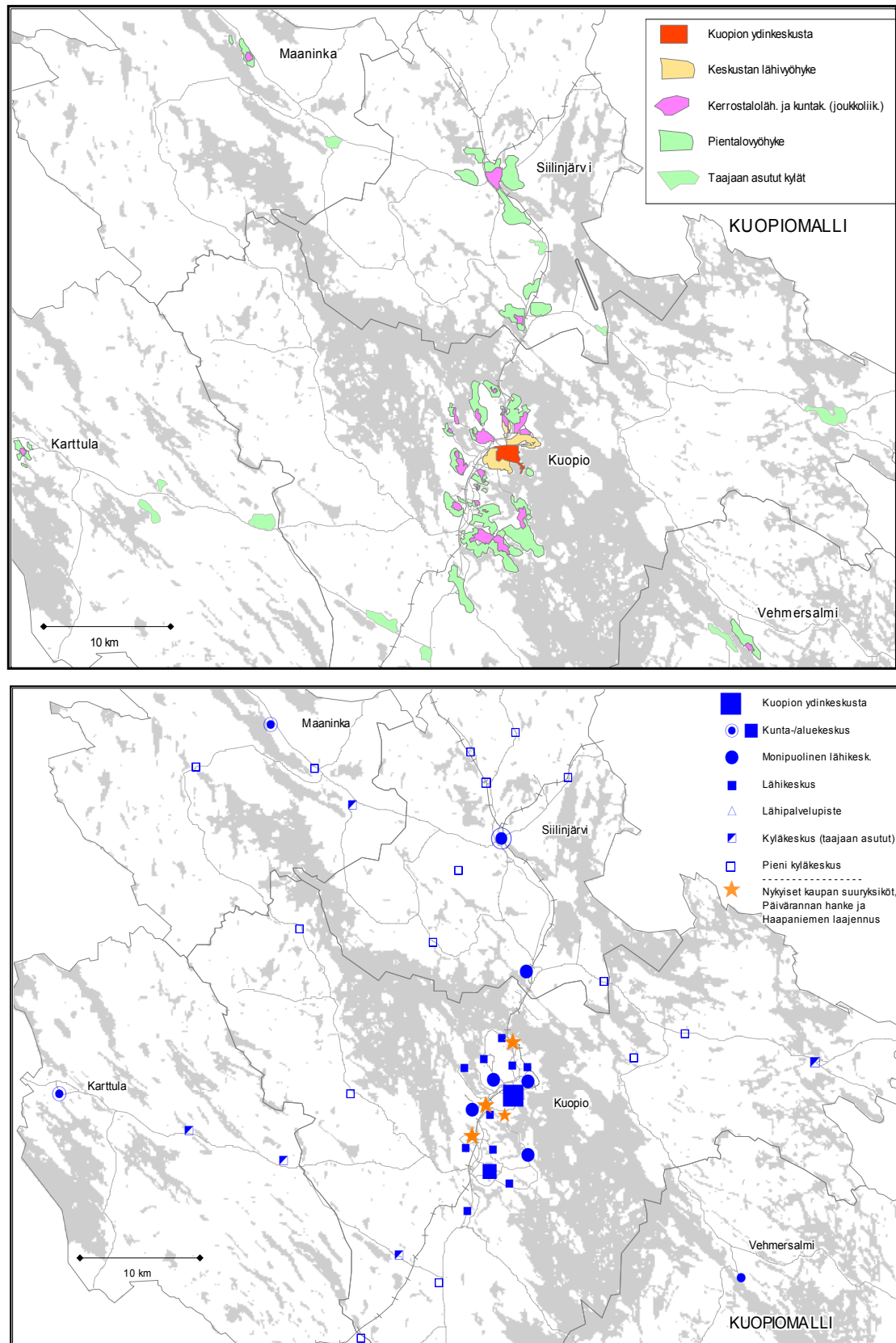
Kuva 17. Seutumallin vyöhykejako ja keskuksset.

Kuva 18. 5 -tiemallin vyöhykejako ja keskukset.

Kuva 18b. 5 tie- ja Kuopiomallin vyöhykejako ja keskukset (suurennos).

Kuva 19. Kuopiomallin vyöhykejako ja keskukset.

Kaupan suuryksiköt

Kaupan rakennemuutos on ollut nopeaa viimeisten vuosikymmenten aikana. Kilpailu on pakottanut kaupan tehostamaan toimintaansa ja tehokkuutta on haettu suuremmasta yksikkökoosta. Kaupan suuryksiköt ovat hakeutuneet useissa tapauksissa perinteisten keskusten ulkopuolelle liikenteellisesti hyvillä paikoilla ja niiden yhteyteen on sijoittunut myös apteekkeja, pankkeja, kioskeja, pikaruokapaikkoja ym.. Joissakin kaupungeissa (esimerkiksi Espoossa) suurten kauppakeskusten yhteyteen on sijoittunut myös julkisia palveluita (mm. kirjasto, yhteispalvelupiste). Viime vuosina mm. kodinkone- ja vapaa-ajantavarakauppa on hakeutunut keskustojen ulkopuolelle. Markkinoille on tullut myös ulkomaisia ketjuja, jotka ovat kiristäneet kilpailua ko. kaupan sektoreilla.

Seudun sisäisen yhdyskuntarakenteen kehityksen ja kaupan rakennemuutoksen lisäksi rakennemallien laidinnassa on otettava huomioon, että Kuopion seudun vaikutus on voimistunut koko maakunnassa. Vaikutus ja samalla ostoseurojen siirtymä seudulle kasvanee tulevaisuudessa, mikäli seudun kehitys kulkee esimerkiksi Jyväskylän seudun tapaan. Jyväskylän seudun ostoseurojen siirtymällä mitattu painoarvo maakunnassa on tällä hetkellä suurempi kuin Kuopion seudun omassaan (Kuopion kaupallisten ... 2002). Tämä kehitys heikentää pienten kuntien palveluvarustusta ja keskusten asemaa edelleen. Kehityskulkua on kuitenkin vaikea vastustaa olosuhteissa, joissa koko maakunnan ainoa selvästi kasvava alue on Kuopion lähikuntineen. Muilla alueilla väestö vähenee ja vanhenee nopeaan tahtiin tai asukasmäärä pysyy vaivoin nykytasolla.

Kaupan myyntipinta-alatarvelaskelmien tarkasteluajanjakso on poikkeuksellisen pitkä. *Luonteeltaan pitkän aikavälin tarkastelu painottuikin yhdyskuntarakenteen ja liikenteen kannalta hyvien ja toimivien tai vähiten haittaa aiheuttavien, mutta kuitenkin riittävän useiden vaihtoehtojen esille tuomiseen. Kyseessä on siis eräänlainen varautumiskartta, jonka tavoitteena on osoittaa hyviä liikepaikkoja, jotka täyttävät myös yhdyskuntarakenteen suunnittelun ja kaavoituksen tavoitteet.* Pitkästä aikajänteestä johtuen laskelmien tulokset ovat vain suuntaa antavia. Vähäisetkin muutokset lähtöoletuksissa (mm. poistumassa, myynnin kasvuprosentissa, asukasmäärässä tai liiketilan myyntitehokkuudessa) vaikuttavat 30 vuoden aikataustarkastelussa huomattavasti tilatarpeen ennusteisiin. Pitkän aikaskaalan vaikutuksesta tarvelaskelmien lähtöoletukset ja kasvuprosentit on asetettu hyvin maltillisiksi.

Kuopion kaupallisten palveluiden markkina-analyysi -raportissa (2002) arvioitiin päivittäistavarakaupan lisäpinta-alatarpeeksi Kuopion kaupungissa (ei koko seudulla) noin 15 500 k-m² vuoteen 2010 mennessä (vuonna 2000 tiloja oli noin 50 000 k-m²). Erikoistavarakaupan pinta-alatarve oli raportin mukaan noin 61 000 k-m² (vuonna 2000 tiloja oli noin 100 000 k-m²)(ei sisällä autokauppaa). Olemassa olevat hankkeet ja suunnitelmat kattoivat tuolloin noin puolet vuoden 2010 tilatarpeesta. Raportin valmistumisen jälkeen osa hankkeista on toteutunut tai niiden rakentaminen on alkanut.

Vuoden 2030 tilatarvelaskelmassa on käytetty vuoteen 2010 ulottuvalla kaudella edellä mainitussa raportissa olevia lähtöoletuksia liiketilan poistumaa lukuun

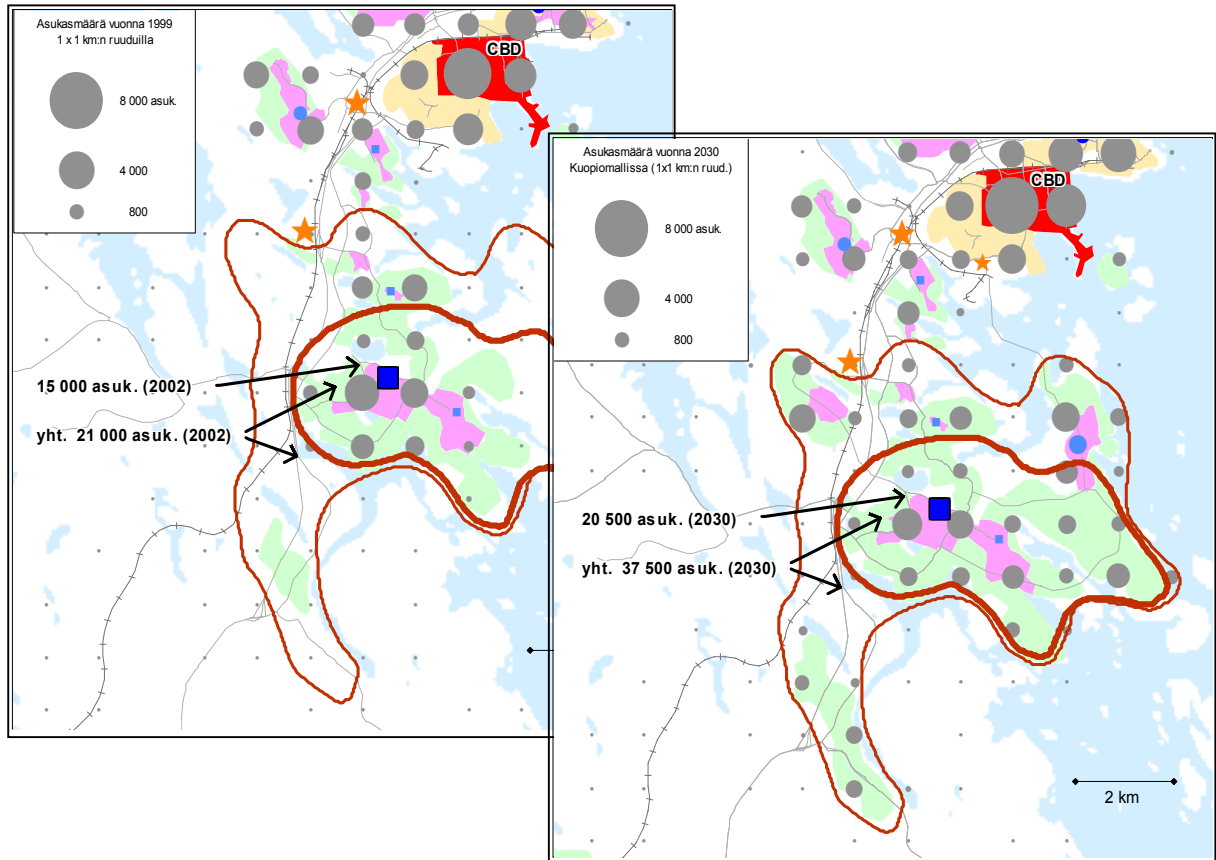
ottamatta. Vuoden 2030 laskelmassa poistuman oletettiin olevan pienempi. Vuoden 2010 –jälkeisellä kaudella mm. myynnin kasvun oletettiin hidastuvan ja poistuman pienenevän edelleen (pt-myyntin kasvu 1%/v vuoteen 2010 ja 0.8 %/v vuosina 2011-2030, poistuma 1 %/v, myyntitehon kasvu 1%/v ja ulkoisen tasapainon parannus 0,5 %/v), (erikoistavarakaupan myynnin kasvu 1,5 % vuoteen 2010, poistuma 2 %, vuosina 2011-21 1 %/v, myyntitehon kasvu 1 %/v vuosina 2011-2030 ja ulkoisen tasapainon parannus 2 %/v.).

Laskelman mukaan erilaisilla uusien myymälöiden myyntitehokkuuksilla vuoteen 2030 mennessä seudulla tarvittaisiin noin 25 000 – 42 000 k-m2 päivittäistavarakaupan tiloja ja 140 000 – 200 000 k-m2 erikoistavarakaupan tiloja (lasketut tilatarpeet sisältävät vuoden 2010 tilatarpeen). Taulukossa 6. on laskettu rakennemallien uusille asuinalueille sijoittuvien pt-myymlöiden tilatarve ja se osuus, joka sijoittuu näiden asuinalueiden ulkopuolelle. Osa tästä tilatarpeesta voi toteutua suuryksikköinä ja osa vanhojen yksiköiden korvaamisena tai uudistuksina/laajennuksina asuinalueilla.

Taulukko 6. Rakennemallien uusille asuinalueille sijoittuvat pt-myymlät ja muille alueille sijoittuva liiketila kerrosalana (* = pieni lähimyymlä, ** = supermarket kokoluokan myymälät).

Asuntoalueet	Vaajasalo	Seutu	5 -tie	Kuopio
Saaristokaup. (Keilankanta)	**	**	**	**
Vaajasalo	**	*		
Keskustan laaj.al. Itkonniemi	*	*	*	*
Pirtin lähikeskus	*	*	*	*
Pieni Neulamäki		(*)	(*)	
Ranta-Toivala		*	*	
Laivo				*
Keskusta ja lähialue	**	**	**	**
Määrittelemätön / korvaavat	2500	1250	1250	2500
yht k-m2	12500	10500	9500	10500
Suuret / muut / korvaavat	Vaaja	Seutu	5 tie	Kuopio
Päiväranta	3500	3500	3500	3500
Muu suuret tai korvaavat	15500	16500	17000	16500
(keskustan ulkop).				
Yhteensä k-m2 ~	31500	30500	30500	30500

Rakennemallien laadinnassa on lähdetty siitä, että erikoistavarakaupan alueena Kuopion ydinkeskusta säilyy seudun monipuolisimpana keskuksena. Ydinkeskusta profiloituu yhä vahvemmin erikoistavaroihin ja erikoispalveluihin. Erikoistavarakaupan tilatarpeista osa kohdistuneekin Kuopion ja osin myös Siilinjärven keskusta. Myös Petosen (Pyörön tai sen lähialueiden) asema aluekeskuksena vahvistuu ja palvelutarjonta paranee Saaristokaupungin rakentumisen myötä (vuonna 2030 noin 4 km:n säteellä Petosen keskuksesta asuu noin 30 000 – 37 000 asukasta ja samalla asutuksen painopiste siirtyy vahvasti lännestä itään Saaristokaupungin suuntaan) (kuva 18). Saaristokaupungin Keilankantaan ja Vaajasalomallissa Vaajasaloon sijoittuu todennäköisesti joitain yksittäistä pienehköjä erikoistavarakaupan yksiköitä.

Kuva 20. Petosen aluekeskuksen suppean ja laajan vaikutusalueen asukasmäärä vuonna 2002 ja vuonna 2030 Kuopiomallin mukaisessa rakenteessa. Laajalla vaikutusalueella (mm. osa kunnallisista palveluista) asuu nykyisin noin 21 000 asukasta. Vuonna 2030 asukkaita tulisi olemaan noin 37500.

Merkittävä osa uudesta liiketilasta sijoittunee kuitenkin keskustojen (Kuopion ydinkeskustan, Petosen ja Siilinjärven keskuksen) ulkopuolelle lähinnä liikenteellisesti vetovoimaisiin paikkoihin. Uuden tyyppiset retail park-, factory outlet-myyvälät ja keskittymät sekä mm. kodinkone-, huonekalu- sekä vapaa-ajankaupan suuryksiköt sekä ns. halpakaupat hakeutuvat pääliikennereittien ja liikennesijainnin mukaisiin kauppapaikkoihin.

Myös päivittäistavarakaupassa mahdollisen Päivärannan uuden yksikön lisäksi syntynee uusia kauppakeskittymiä ja nykyisiä laajennetaan. Rakennemallien mukaiset mahdolliset keskustojen ulkopuoliset päivittäistavara- ja erikoistavarakaupan suuryksiköiden sijoittumisalueet on merkitty kuvaan 21.

Kaikissa rakennemalleissa pääosa keskustojen ulkopuolisista kaupan alueista sijoittuu vt 5:n liittymäalueille Kuopioon ja Siilinjärven eteläosiin sekä Haapaniemeen. Sijoittumisalueet ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta Kuopion kaupungin laatiman vuoden 1994 kauppayksiköiden sijoittumisaluearajauksen mukaisia.

Yhtenä poikkeuksena on Vaajasalomalli (ja mahdollisesti myös Seutumalli), jossa Vaajasalon ja keskustaajaman välinen yhteys muodostuu toiminnallisesti Saaristokaupungin kaltaiseksi: uuden vt17:n tieyhteyden ja sillan takana on noin 10

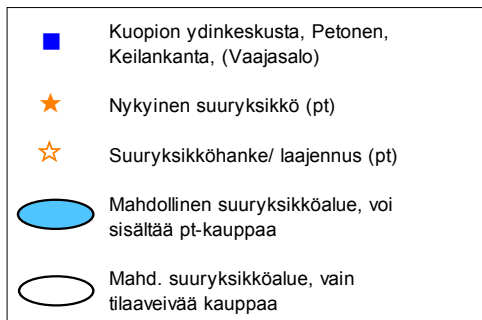
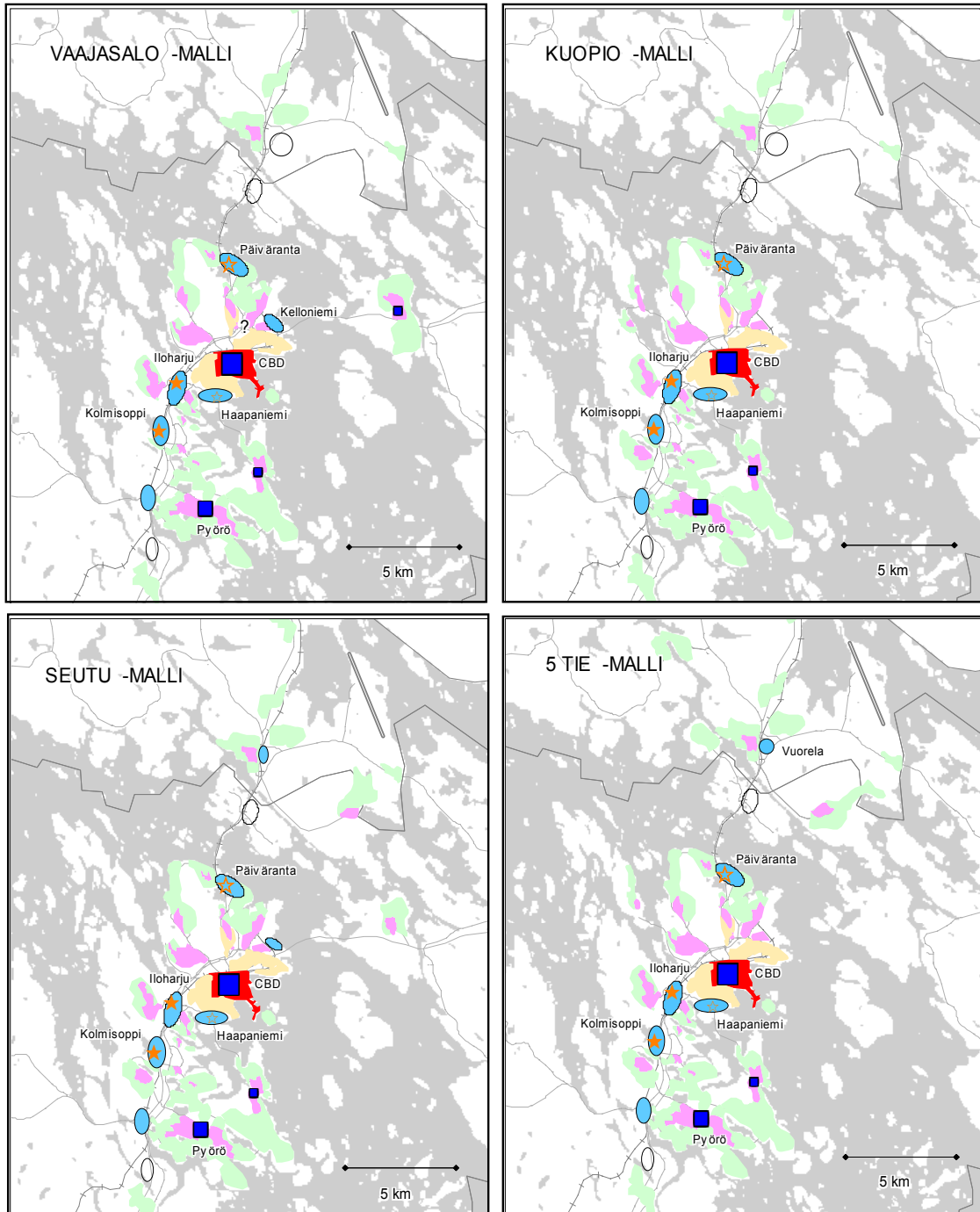
000 asukkaan uusi alue, joka sijoittuu noin 5 – 6 km:n etäisyydelle keskustasta. Lisäksi Vehmersalmen ja Riistaveden taajaman sekä maakunnan itäisten osien palvelukysyntää tulee kanavoitumaan vt17 uuden linjauksen mukana Vaajasaloon, Kuopion keskustaan ja keskustan ulkopuolisille palvelualueille. Riistaveden ja Vehmersalmen sekä itäisen haja-asutusalueen asukasmäärä nousee Vaajasalo- ja Seutumallissa nykyisestä noin 4500 asukkaasta 2000 – 3000 asukkaalla. Lisäksi kaukovaikutusalueelle (50 km:n etäisyydelle) sijoittuvien Tuusniemen, Kaavin ja Juankosken asukasmäärä on Tilastokeskuksen ennusteen mukaan vuonna 2030 noin 12 000 asukasta.

Vaajasalomallissa edellä kuvattu uusi tieyhteys Kallaveden yli ja uuden asutuksen Kuopioon suuntautuva asiointi saattaa herättää kaupan mielenkiinnon Kelloniemen teollisuusalueiden hyödyntämiseen. Kelloniemen houkuttelevuutta lisännee edellä mainittujen Vaajasalon suunnan asukkaiden lisäksi myös alueen lähivaikutusalueen asukaspohja (Saarijärvi, Kelloniemi, Männistö ... yhteensä noin 12000 asukasta). Alueen käyttömahdollisuudet ja mahdolliset vaikutukset lähikeskuksiin olisikin selvitettävä tarkemmin, sillä mm. Kelloniemen – Saarijärven alueen nykyinen lähikeskusverkko on melko haavoittuva. Toisaalta alueen nykyinen palvelutarjonta on suppea. Tällä hetkellä yli puolet Kelloniemi – Saarijärvi -alueen asukkaiden käyttämistä ostoseuroista virtaa alueen ulkopuolelle.

Edellistä sijaintia houkuttelevampi sijoittumispaikka kaupan suuryksikölle lienee nykyinen Sisustajan tien -alue, joka kuitenkin liikenteen ja pysäköinnin kannalta on ongelmallinen (vaatisi kalliita pysäköinti/kattamis- ym. ratkaisuja). Lisäksi alue on ydinkeskustan välittömässä läheisyydessä ja sillä tulisi olemaan todennäköisesti epäedullinen vaikutus ydinkeskustan kehitykseen.

Kuvassa 20 Sorsasalo on merkitty tilaa vievän kaupan mahdolliseksi sijoittumisalueeksi. Pt-kaupan kannalta sijoittuminen Sorsasaloon ei ole perusteltua, sillä etäisyydet asutukseen ovat pitkät ja Päivärannan mahdollinen uusi kauppayksikkö on lähellä.

Vuorelan – Toivalan vt5:n liittymäalueen hyödyntäminen myös pt-kaupassa voi tulla kyseeseen, mikäli Ranta-Toivala ja Paasisalo sekä myös Räimä-Kehvon alue toteutuvat (lähinnä 5 -tiemalli ja mahdollisesti Seutumalli) ja Ranta-Toivalan tieyhteys ei kulje Sorsasalon kautta. 5 -tiemallissa reilun 5 km:n säteellä risteysalueesta asuisi runsaat 14 000 asukasta vuonna 2030. Muissa rakennemalleissa aluetta voitaneen hyödyntää mm. tilaa vievän tai muun erikoistavarakaupan alueena.

Kuva 21. Asuntoalueiden keskusten ulkopuolisten kaupan suuryksiköiden (sis. pt-kauppaa) ja vain tilaa vievän kaupan mahdolliset sijoittumisalueet sekä tärkeimmät asuntoalueiden keskukset eri rakennemalleissa. Kuvissa ovat mukana myös nykyisen pt-kaupan suuryksiköt sekä Päivärannan suuryksikköhanke ja Haapaniemen mahdolliset laajennukset Saaristokadun valmistuttua.

5. Yhteenveto ja pohdintaa

Tulevaisuus tuo mukanaan uusia palveluita ja palvelun tuottamistapoja, jonka seurauksena vanhoja palveluita katoaa ja uusia syntyy. Viimeisen 30 vuoden aika tapahtuneet muutokset ovat olleet merkittäviä ja kaupunkiseutujen palveluverkon näkökulmasta vaikeasti ennakoitavia. Tuskin monikaan suunnittelija pystyi 1970-luvulla kuvittelemaan, että vuoden 2000 tienoilla lähes jokainen kantaa taskussaan matkapuhelinta ja että pankkiautomaatit ovat syrjäyttäneet pankkikonttorit lähiöistä ja niiden tilalle ovat tulleet videovuokraamot, baarit ja pizzeriat. Myös auton roolin jatkuva kasvu palvelujen noutotapana on ollut hankala ennakoida. Voikin vain arvailla minkälaiset vaikutukset esimerkiksi tietotekniikan kehityksellä on fyysiseen palveluverkkoon seuraavan 30 vuoden aikana.

Tässä työssä vuoden 2030 rakennemallien mukaisia keskusverkkoratkaisuja on hahmoteltu Kuopiossa käytössä olevan asuntoalueiden vyöhyketarkastelun avulla. Rakennemallien osoittamat uudet alueet muuttavat seutua ja myös sen keskusverkkoa. Kokonaisuudessaan asukasmäärän kasvu ja uusien asuinalueiden syntyminen edellyttää kaikissa malleissa uusien paikallis- (monipuolisten lähikeskusten) ja lähikeskusten muodostamista. Huomattava osa nykyisestä keskusverkosta kuitenkin säilyy peruspiirteiltään nykyisellään. Keskusten palveluvarustus kuitenkin muuttuu jatkuvasti ja myös supistuu varsinkin pienissä lähikeskuksissa.

Keskusluokitukseen vaikuttavien tekijöiden osalta mm. väestöpohjavaatimukset muuttunevat nykyisestä. Näitä muutoksia on pyritty huomioimaan mahdollisuuksien mukaan keskusverkon laadinnassa. Periaatteessa kaikissa malleissa on lähdetty siitä, että tulevaisuudessa uusia palveluita (varsinkin ei-lakisääteisiä) sijoittuu uusille alueilla vähemmän kuin aikaisemmin ja mm. terveyspalvelut hoidetaan keskitetyn mallin mukaisesti. Ylemmän tason palveluiden keskittyminen edellyttää kuitenkin kohtuullista joukkoliikenteen toimivuutta. Keskeiset kunnalliset lähipalvelut oletetaan edelleen tuotettavan asuinalueilla (mm. päivähoido, ala-aseen koulut), mikäli alueen asukaspohja vain sen sallii. Palveluiden väestöpohjavaatimukset on huomioitu myös kaupassa. Esimerkiksi tällä hetkellä uuden päivittäistavaramyymälän perustaminen edellyttää noin 3000 asukaan väestöpohjaa uusilla alueilla. Rakennemallien keskusverkkojen laadinnassa oletetaan asukaspohjavaatimusten nousevan uusien alueiden osalta runsaaseen 4000 asukkaaseen.

Kaupan rakennemuutos on ollut nopeaa viimeisten vuosikymmenten aikana. Tehokkuutta on haettu mm. suuremmasta yksikkökoosta. Tilatarvelaskelmien mukaan kaupan tilatarpeet ovat suuret ja sen johdosta seudulle tarvitaan runsaasti uutta myymäläpinta-alaa. Tehtyjen laskelmien mukaan vuoteen 2030 mennessä seudulla tarvittaisiin noin 25 000 – 42 000 k-m² pt-kaupan tiloja ja 140 000 – 200 000 k-m² erikoistavarakaupan tiloja. Luonteeltaan pitkän aikavälin tarkastelu painottuikin yhdyskuntarakenteen ja liikenteen kannalta hyvien ja toimivien tai vähiten haittaa aiheuttavien, mutta kuitenkin riittävän useiden vaihtoehtojen esille tuomiseen. *Kyseessä on siis eräänlainen varautumiskartta, jonka tavoitteena on osoittaa hyviä liikepaikkoja, jotka täyttävät myös yhdyskuntarakenteen suunnittelun ja kaavoituksen tavoitteet.*

Rakennemallien laadinnassa on lähdetty siitä, että erikoistavarakaupan alueena Kuopion ydinkeskusta säilyy seudun monipuolisimpana keskuksena. Ydinkeskusta profiloituu yhä vahvemmin erikoistavaroihin ja erikoispalveluihin. Erikoistavarakaupan tilatarpeista osa kohdistuneekin Kuopion ja osin myös Siilinjärven keskusta. Myös Petosen (Pyörön) asema aluekeskuksena vahvistuu ja palvelutarjonta paranee Saaristokaupungin rakentumisen myötä (vuonna 2030 noin 4 km:n säteellä Petosen keskuksesta asuu noin 30 000 – 35 000 asukasta ja samalla asutuksen painopiste siirtyy vahvasti lännestä itään (etäämmälle vt 5:sta) Saaristokaupungin rakentumisen myötä). Saaristokaupungin Keilankantaan ja Vaajasalomallissa Vaajasaloon sijoittuu todennäköisesti joitain yksittäisiä pienehköjä erikoistavarakaupan yksiköitä.

Merkittävä osa uudesta liiketilasta sijoittunee perinteisten alakeskusten ulkopuolelle lähinnä liikenteellisesti vetovoimaisiin paikkoihin. Uuden tyyppiset retail park-, factory outlet -myymälät ja keskittymät sekä mm. kodinkone-, huonekalu- sekä vapaa-ajankaupan suuryksiköt sekä ns. halpakaupat hakeutuvat pääliikennereittien ja liikennesijainnin mukaisiin kauppapaikkoihin. Myös päivittäistavarakaupassa Päivärannan uuden yksikön lisäksi syntyy uusia kauppakeskittymiä ja nykyisiä laajennetaan.

Rakennemallien keskusverkkojen kattavuus antaa karkean kuvan siitä, miten hyvin keskukset palvelevat tulevaa asutusta niin uusilla kuin myös jo olemassa olevilla alueilla. On tosin otettava huomioon, että lähin palvelupiste ei ole läheskään aina käytetyin palvelu varsinkin pt-kaupassa.

Uuden keskusverkon kattavuutta oli mahdollisuus tarkastella pt-kaupan osalta paikkatietopohjaisesti. Nykyisin noin 73 prosenttia asukkaista asuu enintään 1 km:n etäisyydellä lähimmästä pt-myymälästä. Mikäli myymäläverkko kehittyy edellä kuvatulla tavalla (väestöpohjatasolla ja sijaintivaatimuksilla), tulee pt-myymäläverkon kattavuus heikkenemään muutamilla prosenttiyksiköillä nykytasosta. 5 –tiemallissa pt-myymäläverkko on harvin, noin 66 prosentilla asukkaista lähin myymälä on alle 1 km:n etäisyydellä. Vaajasalomallissa saavutettavuusaste on korkein, noin 69 prosentilla asukkaista on pt-myymälä alle kilometrin etäisyydellä asunnon. Merkille pantavaa on, että erot mallien välillä ovat palveluverkkotarkastelussakin pienet.

Päivähoito- ja ala-asteverkko (1-6 luokat) on kaikissa malleissa laadittu lähipalveluperiaatteella, jolloin uusilla alueilla on nämä palvelut tai palvelu löytyy läheiseltä olemassa olevalta alueelta. Seutumallissa haja-asutusalueille sijoittuu hieman muita malleja enemmän asutusta, jolloin nämä alueet tukeutuvat koulukuljetuksiin. Seutumallissa asutusta sijoittuu eniten myös taajaan asuttuihin kyliin, jolloin kyläkoulujen toimintaedellytykset säilyvät näissä kylissä.

Yläasteen (7-9 luokat) kouluja on mahdollista rakentaa rajallisemmin. Rakennemalleissa uusi yläaste (yhtenäisperuskoulu) sisältyy vain Vaajasalomalliin, jossa Vaajasaloon tulee lähes 10 000 asukasta ja suurimmillaan yli 500 tähän ikäluokkaan kuuluvaa. Kuopiomallissa Laivo-Neulaniemen kärki ja Pieni Neulamäki tukeutuvat olemassa olevaan kouluverkkoon (mm. Neulamäen, keskustan, Jynkän ja Petosen koulut). Seutumallissa Ranta-Toivalan ja Vaajasalon yläastelaisten

koulumatkat muodostuvat kohtuullisen pitkiksi. 5-tiemallissa Ranta-Toivalan ohella myös Kehvo-Räimän alueen yläasteen oppilaiden koulumatkat ovat pitkiä.

Pohdintaa

Palveluverkon hierarkia – onko se murtunut ?

Palveluverkon suunnittelussa on otettava huomioon se, että palveluverkon hierarkkinen rakenne ei enää toimi alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti. Näyttääkin siltä, että kaupunkiseutujen sisällä toimii yhtäaikaaisesti sekä hierarkkiseen malliin osittain perustuva alakeskusjärjestelmä että pääasiassa kaupan, vapaa-ajan ja muun palvelutuotannon suuryksiköiden ja keskittymien mukanaan tuoma eri toimintamalliin perustuva palvelutarjonta (erilaisten keskushierarkioiden lomittuminen, keskusten laajat ja lomittaiset vaikutusalueet, toimintojen keskittymäalueet, liikenteellisen sijainnin merkitys jne.). Palveluverkon käyttöön ja sen rakenteeseen ovat vaikuttaneet myös vahvasti ihmisten liikkumistottumusten ja – mahdollisuuksien muutokset, tarjonnan monipuolistuminen, kaupunkiseutujen kasvu, vapaa-ajan lisääntyminen, tulotason kasvu jne.

Palveluiden perushierarkia ja vaikutusalueet tosin näkyvät esimerkiksi kaupassa (pienillä päivittäistavarakaupan yksiköillä on suppea vaikutusalue ja yksikkö palvelee vain lähialuetta. Suurilla yksiköillä on laaja vaikutusalue ja monipuolinen valikoima jne.). Suunnittelun kannalta ongelmalliseksi tilanteen tekee se, että eri toimijatahojen palveluverkko (hierarkia ja sijainti) ja kuntien suunniteltu keskusjärjestelmä poikkeavat ainakin osittain toisistaan.

Osa kunnallisista palveluista on järjestetty selvästi hierarkkisesti tai ne ovat sidoksissa hierarkkisilla periaatteilla toteutettuihin aluejakoihin. Näitä palveluita myös käytetään pääsääntöisesti näiden aluejakojen puitteissa ilmeisesti myös tulevaisuudessa (mm. ala-asteet, päivähoito). Kunnallisissakin palveluissa on piirteitä hierarkian muuntumisesta ja esimerkiksi lukioiden vaikutusalueet ovat muotoutuneet osin ylikunnalliseksi ja kaksisuuntaiseksi. Samoin osa kulttuuri-, sosiaali- ja terveystoimen aikaisemmin alueellisista palveluista on nykyisin järjestetty keskitetysti.

Palveluverkon suunnittelussa on otettava huomioon, että huomattava osa asukkaista asioi suurissa kauppakeskuksissa sekä perinteisissä hyvin varustetuissa aluekeskuksissa. Osalle väestöstä lähipalvelut ovat kuitenkin ainoita saavutettavissa olevia asiointipaikkoja. Osalle väestöstä sähköiset palvelut ovat tervetulleita palvelumuotoja, toisaalta osa väestöstä on sähköisten palvelujen ulottumattomissa tai heillä ei ole valmiuksia käyttää niitä. Monipuolinen palvelutarjonta koostuu sekä suuryksiköistä että lähipalveluista, joita sähköiset palvelut voivat tulevaisuudessa joiltakin osin täydentää. Yhdyskuntien suunnittelun tavoitteena on tasapainon hakeminen näiden muuttuvien palvelutarpeiden ja -tarjonnan välillä. Uusien kaupan suuryksikkötason palveluiden saavutettavuus paranee koko kaupunkialueella. Näiden palveluiden saavutettavuus autottomien asuntokuntien osalta edellyttää toimivaa joukko- ja kevyen liikenteen reitistöä kaikissa malleissa.

Tietotekniikka ja verkkopalvelut asuntoalueiden näkökulmasta

Uusilla tietoteknisillä laitteilla ja verkkopohjaisilla palveluilla tulee olemaan suuri merkitys palvelutuotantoon ja niiden vaikutukset ulottuvat myös asuntoalueiden palvelutarjontaan. Osa palveluista korvautuu tai on jo korvautunut uusilla palvelumuodoilla. Uudet apuvälineet ja verkkopalvelut tulevat lisäämään ja osittain korvaamaan nykyistä palvelutarjontaa. Palvelun tuottajille uuden tekniikan käyttöönotto tuonee alkuinvestointien jälkeen säästöjä ja vaikuttanee mm. fyysisen palveluverkon rakentamistarpeeseen. Asiakkaat hyötyvät mm. rutiiniasiointimatkarpeen vähentymisestä, koska yhä useampi palvelu on käytettävissä kotoa käsin. Esimerkiksi verkkokaupan kasvu, kuvallisen viestinnän tehostuminen, telelääketiede, elintoimintoja seuraavat järjestelmät ja lukuisat turvallisuuteen liittyvät sovellukset muuttavat palveluiden tuotantotapoja ja toimintamalleja myös asuntoalueilla.

Edellä mainitut muutokset vaikuttavat palveluverkon tulevaan rakenteeseen ja palvelusisältöön, mutta keskeinen osa kunnallisista lähipalveluista säilyy edelleen ”perinteisessä” muodossa. Oppivelvollisuus on voimassa myös 30 vuoden kuluttua ja työssäkäyvät vanhemmat tarvitsevat lasten päivähoitopalveluita. Myös lähiliikuntapaikkojen ja joukkoliikenteen tarve on ilmeinen myös 30 vuoden kuluttua. Tämän pohjalta voi olettaa, että käyttäjämääriltään suurimmat kunnalliset lähipalvelut (koulut ja päiväkodit) tulevat säilymään edelleen asuntoalueilla. Palveluiden sisältö ja toteutus voi sen sijaan muuttua (mm. uudet toiminnot (iltapäivätoiminta), yhdistetty hallinto, yksityiset palvelutuottajat).

Tämän työn yhtenä keskeisenä lähtökohtana on siis pidetty sitä, että osa käytetyimmistä lähipalveluista säilyy edelleen asuinalueilla. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomattava, että myös laajempiin palveluiden noutoalueisiin perustuvat järjestelmät ovat mahdollisia ja niitä on myös käytössä useissa maissa (esim. koulubussit jne). Nämä ratkaisut edellyttävät kuitenkin palveluiden saavutettavuuteen liittyviä uudelleen arviointeja ja ratkaisumalleja. Myös palveluiden tuottamisen hallinnolliset rajalinjat muuttuvat tulevaisuudessa, kun taloudelliset tekijät pakottavat etsimään synergiaetuja kuntien sisäisestä ja kuntien välisestä yhteistyöstä.

Uusi teknologia on jo nykyiselläänkin muuttanut asuntoalueiden fyysistä palvelurakennetta. Esimerkiksi 20 vuotta sitten pankkeja oli lähes jokaisessa vähänkin suuremmassa lähiössä. Pankkikriisin ja suurelta osin teknisen kehityksen seurauksena ”muoviraha” on syrjäyttänyt konttoriverkkoa kustannustehokkaammilla automaateilla ja nykyisin verkkopankin käyttö laajenee vauhdilla. Kehitys on vaikuttanut myös asukkaiden asiointitottumuksiin. Vielä 1980-luvun alussa pankissa käynti oli lähes viikoittainen rutiini. Nykyisin pankissa asiointi on suurelle osalle asiakkaita harvinainen tapahtuma, sillä valtaosa pankkipalveluista hoidetaan verkko- ja puhelinpankin tai automaattien avulla. Verkkopankin käytön kasvu puolestaan johtanee tulevaisuudessa automaattiverkon harvenemiseen. Saattaakin olla suurempaa realismia opettaa verkkopankin käyttöä ja kehittää helppokäyttöisiä teknisiä ratkaisuja vanhuksille kuin haaveilla pankkien paluusta lähiöihin.

Tietotekniikan kehitys on herättänyt myös paljon keskustelua lähikaupan tulevaisuudesta. On pohdittu, syrjäyttääkö verkkokauppa lähiöiden perinteiset lähikaupat vai muotoutuuko lähikaupoista verkko-ostosten jakelupisteitä. Kaupan

uusimpien ennusteiden mukaan verkkokaupan osuus päivittäistavarakaupasta jää kuitenkin lähitulevaisuudessa alle viiteen prosenttiin kokonaisyhteistyöstä (Kauppa 2005). Verkkokaupan suurin kasvu kohdistunee erikoistavaroihin ja -palveluihin, joiden tarjonta asuntoalueilla on nykyisinkin vähäistä.

Tietotekniikka vaikuttaa myös asumisen arjessa. Nopeat tietoyhteydet ja lähiverkot tuovat uusia palveluita asukkaiden ulottuville ja samalla tiedon välittäminen asuinalueen sisällä saattaa helpottua ja monipuolistua. Tietotekniikan kehityksen käänköpuolena on kuitenkin otettava huomioon se, että kaikki asukkaat eivät pääse hyödyntämään tietoyhteiskunnan tuomia mahdollisuuksia. Jatkuvasti kehittyvä tietotekniikka edellyttää perehtyneisyyttä ja kouluttautumista, etenkin vanhimmissa ikäluokissa. Palvelutuotantoa tarkasteltaessa on myös otettava huomioon, että todennäköisesti osa varsinkin vanhimmissa asukkaista jää joka tapauksessa ns. tietoyhteiskunnan uusien palveluiden saavuttamattomiin.

Täydennysrakentaminen palveluiden kannalta

Vanhojen asuntoalueiden asukasmäärät vähenevät ajan myötä, mikä vaikuttaa palveluiden kysyntään. Täydennysrakentamisen avulla voidaan vahvistaa asiakaspohjaa olemassa oleville palveluille ja vähentää uusien palveluinvestointien tarvetta. Uusia palveluita täydentämisen avulla syntyy suhteellisen harvoin ja mittavakaan täydentäminen ei välttämättä aina turvaa palveluiden säilymistä. Vanhojen alueiden täydennysrakentaminen on toteutettava harkiten ja asukkaiden mielipiteet huomioon ottaen. Myös asukkaille tärkeät luontoalueet ja alueen väljyys ovat osa alueen palvelukokonaisuutta. Onnistuakseen täydennysrakentaminen vaatii avointa ja osallistuvaa suunnittelua, eikä täydentäminen saa olla koskaan itsetarkoitus. Viranomaistahon on tarkasteltava suunnitelmia myös asukkaiden näkökulmasta ja tarvittaessa peräännyttävä alkuperäisistä suunnitelmista.

Asuntoalueiden rakentamisen vaiheistuksella voidaan jossain määrin vaikuttaa palveluiden kysyntähuippuihin ja pyrkiä alueiden tasaisempaan väestökehitykseen. Käytännössä taloudelliset suhdanteet kuitenkin ohjaavat rakentamista voimakkaasti ja sen vaikutuksesta asuntoalueiden rakentamisen vaiheistus ja monipuolisuuden aikaansaaminen vaikeutuu.

Vaiheistuksen toteuttaminen edellyttää kaavoitukselta ja asuntotuotannon ohjelmoinnilta pitkäjänteisyyttä, jotta alueet voidaan rakentaa pala palalta välttämättä kuitenkin jatkuvan keskeneräisyyden tunnetta. Lisäksi pitkään rakentamatta olevat kaavoitetut alueet mielletään helposti virkistysalueiksi ja niiden myöhempi toteuttaminen saattaa vaikeutua asukkaiden vastustuksen vuoksi.

Ylikunnallinen näkökulma ja yhteistyön mahdollisuudet

Ylikunnallinen yhteistyö palveluiden järjestämisessä on ollut melko vähäistä. Kuntatalouden kiristymisen ja palvelutarpeen kasvu (väestön vanhentuminen) tulevat todennäköisesti ohjaamaan kunnat huomattavasti tiiviimpään yhteistyöhön palveluyhteistyössä. Asuntoalueille tuotettavien palveluiden turvaamisessa tarvittaisiin rohkeaa ylikunnallista ajattelua myös organisaatiotasolla, joskin Kuopion seudulla mm. konkreettiseen raja-alueyhteistyöhön ei ole suuria mahdollisuuksia kuntarakenteesta ja etäisyyksistä johtuen. Rakennemallit sisältävät kuitenkin

muutamia alueita, joiden palvelutuotanto voisi perustua laajempaan kuntayhteistyöhön (lähinnä Ranta-Toivala alue).

Lähdeluettelo

Halme, Timo (1999). Palveluverkkoinventointi ja alakeskusten luokittelu Oulun seudulla. LYYLI –raporttisarja 17. 35 s.

Halme, Timo (2000). Kauppa 2005. Kauppa yhdyskuntasuunnittelussa (2000). Yhdyskuntien kehityspiirteitä ja kehityksen reunaehdot ss. 53 - 61.

Halme, Timo, Kimmo Koski, Saija Niskanen ja Hannu Kurki (2001). Lähiöiden palvelut. Kysyntä, tarjonta ja kehittämiskeinot. Ympäristöministeriö, alueiden käyttö. Suomen ympäristö 475. 112 s.

Halme, Timo ja Kimmo Koski (2003). Turun lähipalveluverkko – nykytila ja tulevaisuus (WEB-raportti, Turun intranet).

Kauppa yhdyskuntasuunnittelussa (2000).

Kaupunkirakenne 2010 (2000). Kuopion kaupunki YK 2000:1.

Kuopion palveluverkosto vuonna 1999 ja sen kehittäminen (1999). Kuopion kaupunki.

Kuopion kaupallisten palveluiden markkina-analyysi; keskustan ulkopuolisen kauppapalveluverkon tarkastelu (2002).

Kuopion keskustan kehittäminen kauppapaikkana (2002). Kuopion kaupunki YK 2003:3.

Kuopion Yleiskaava (2001). Keskeinen kaupunkialue.

Liite 1. Nykyisten keskusten palveluvarustus.

[illegible]

Liite 2. Rakennemallien keskusten palveluvarustus. Luokituksessa on ennakoitu joidenkin palveluiden tarvitseman asiakaspohjaminimin nousu nykytasosta (mm. pt-kauppa) ja kunnallisten palveluiden keskittymistrendi. Esimerkiksi pankkiautomaattien kannattavuusrajana oleva nostomäärä nousee jo lähitulevaisuudessa.

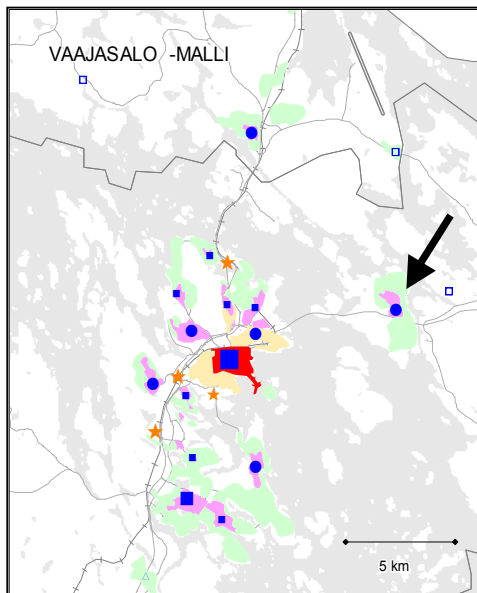
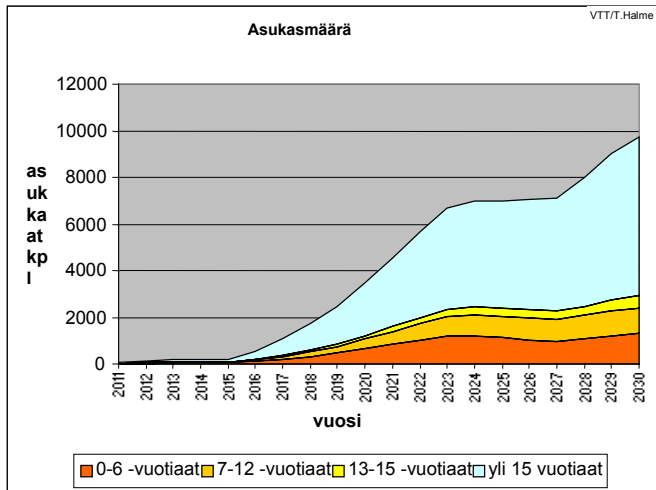
	KUOPIO-M. 2030						SEUTU-M. 2030								5TIE-M. 2030									VAAJASALO-M. 2030				
	UUDET AS.ALUEET						UUDET AS.ALUEET								UUDET AS.ALUEET									UUDET AS.ALUEET				
	Keilankanta	Hiltulanlahti	Pieni Neulamä	Laivo	Pirtti (osittain v)	Hyper-Päivärä	Keilankanta	Hiltulanlahti	Pieni Neulamä	Vaajasalo	Pirtti (osittain v)	Ranta-Toivala	Hyper-Päivärä	Keilankanta	Hiltulanlahti	Pieni Neulamä	Laivo	Pirtti (osittain v)	Ranta-Toivala	Paasisalo	Kehvo-Räimä	Hyper-Päivärä	Keilankanta	Hiltulanlahti	Vaajasalo	Pirtti (osittain v)	Hyper-Päivärä	
Kuopion seutu																												
Uimahalli/kylpylä																												
Alko *						x							x										x				x	
Maksuautomaatti *	x					x	x		x	x			x	x								x	x	x	x		x	
Lukio																												
Liikuntapalveluja (me)	x					x	x							x									x		x			
Terveysasema																									(x)			
Seurakuntakeskus/til	x						x							x									x		x			
Apteekki *	x					x	x						x	x								x	x	x	x		x	
Huoltoasema						x			x				x									x		x	x		x	
Yläaste	x						x							x									x		x			
Pikaruoka/noutopizza	x					x	x						x	x									x	x	x		x	
Pankkiautomaatti	x	(X)		x	x	x	x	(X)	x	x	x	x	x	x	(X)		x	x					x	x	x	x	x	
Posti/asiamiesposti	x					x	x		x				x	x									x	x	x		x	
Kirjasto	x						x							x									x		x			
Nuorisotilat / keskus	x						x		x			x							x				x		x			
Kioski kpl	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
Päiväkoti	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	
Eiintarvikemyymälä *	x	(X)	x	x		x	x	(X)	x	x	x	x	x	x	x	(X)	x	x				x	x	x	x	x	x	
Ala-aste *	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x		x		x	x	x	x	x	
x = palvelu on alueella																												
Valitömän vaikutus	14000	3800	4500	4200	ei määrä		14000	1600	4000	4300	ei määrä	4900		14000	2150	4200	2700	ei määrä	4900	1200	1800	ei määrä	14000	1050	9800	ei määrä		
Osuus seudun lukiolaista																												
Osuus seudun yläasteelaista																												
Osuus seudun ala-asteelaista																												
Osuus seudun päiväkotilapsista																												
Osuus seudun kirj.kävijöistä																												
Osuus seudun pt_myyntistä																												
Lukio-oppilaat kpl																												
Yläasteoppilaat	750	200	200	180			750		180	200		250		750		200	120		250	250	80	120		750		500		
Ala-asteoppilaat	1700	400	500	450	180		1700		500	550	200		550		1700		600	300		550	550	220	250	120		1100		
Päiväkotioppilaat	950	180	350	400			950		350	325		300		950		450	250		350	350	125	120		950		500		

Liite 3. Uusien asuntoalueiden asukasmäärä vuonna 2030 eri malleissa. Taulukossa ja kuvassa on esitetty myös päivähoito- ja kouluikäisten lukumäärän kehitys sekä arvio päivähoito- ja koulutarpeesta.

ALUE:
Vaajasalo

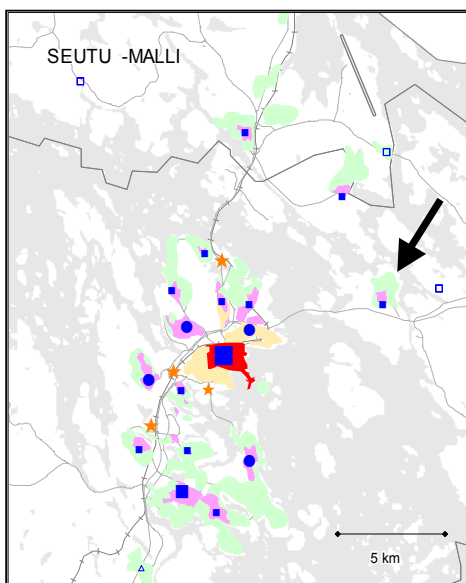
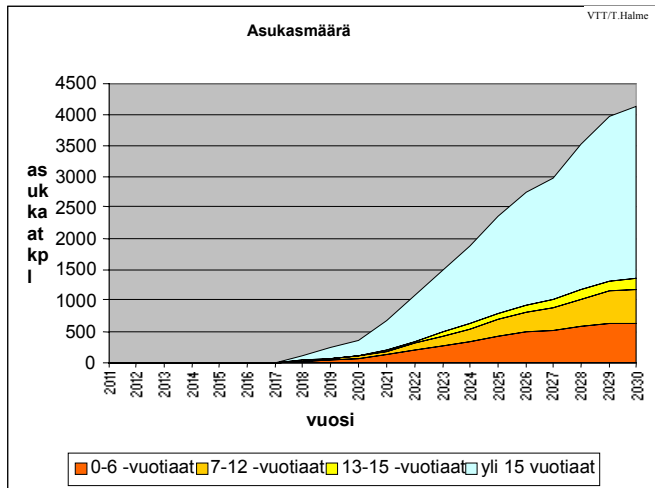
MALLI:
VAAJASALO

Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	1300	1100	500
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	650		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		185	165
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	uusi koulu(t) (6-luokkas.)	uusi koulu(t) (6-luokkas.)
Päiväkotitarve k-m2	7150		
Ala-astetarve k-m2		9900	
Yläastetarve k-m2			4500
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	-

**ALUE:
Vaajasalo**
**MALLI:
SEUTU**

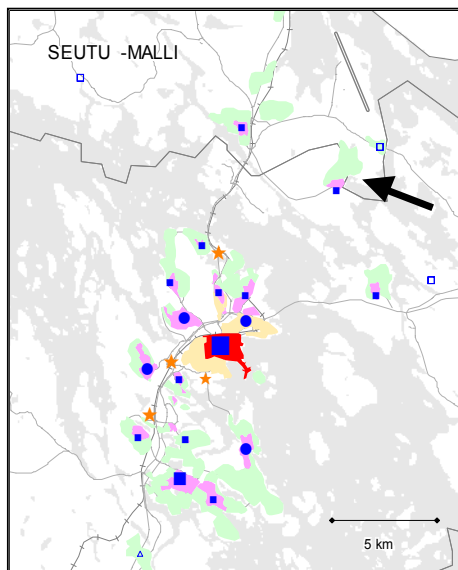
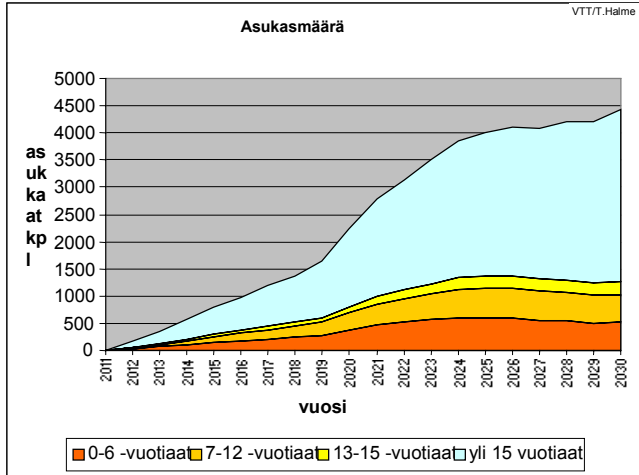
Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	650	550	200
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	325		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		95	65
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	uusi koulu (3-luokkas.)	keskusta / Linnapelto koulut
Päiväkotitarve k-m2	3575		
Ala-astetarve k-m2		4950	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	200 (ka 7.8 km)

ALUE:
Ranta-Toivala

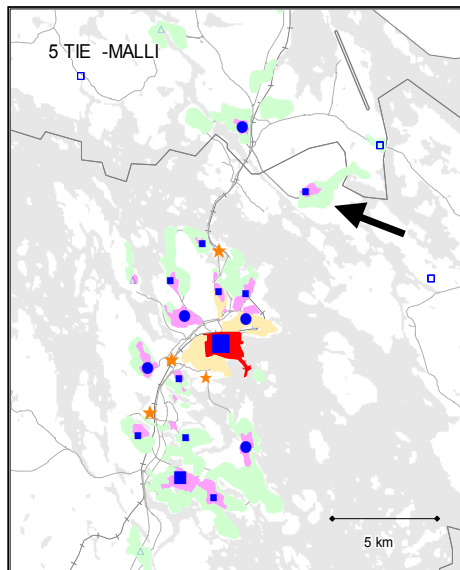
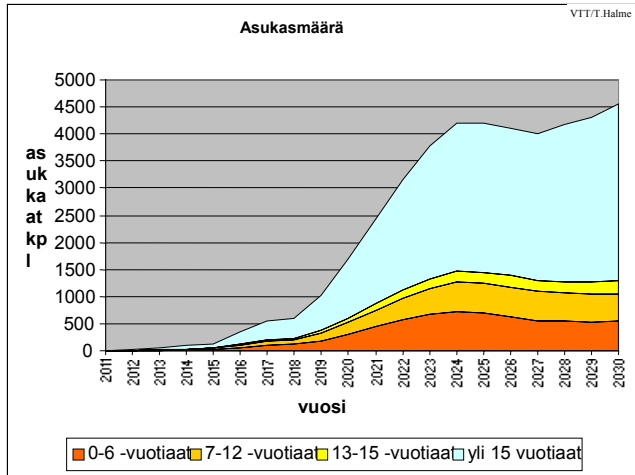
MALLI:
SEUTU

Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	600	550	250
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	300		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		95	85
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	uusi koulu (3-luokkas.)	Toivalan yläaste
Päiväkotitarve k-m2	3300		
Ala-astetarve k-m2		4950	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	250 (ka 5.8 km)

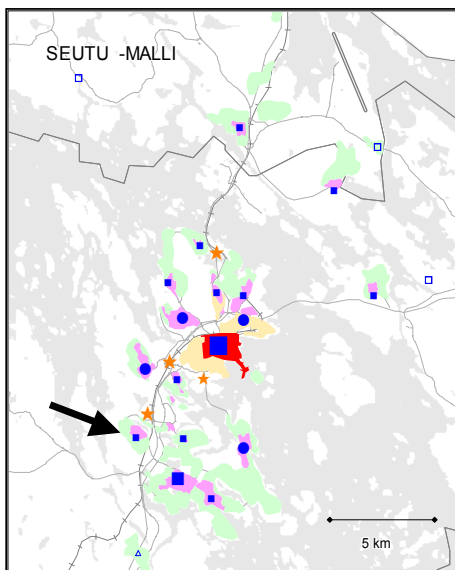
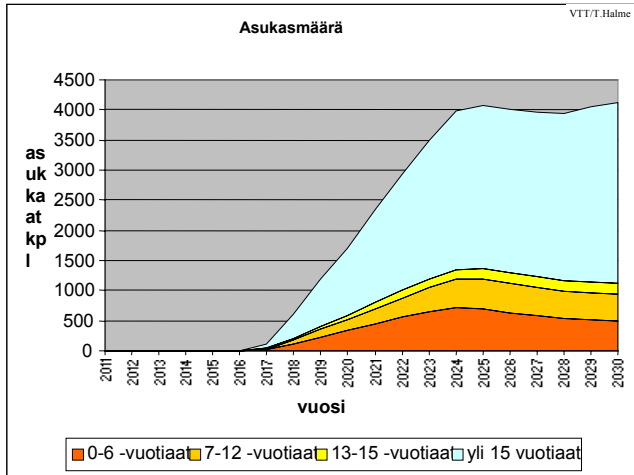
ALUE:
Ranta-Toivala
MALLI:
5 Tie

Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	700	550	250
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	350		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		95	85
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	uusi koulu (3-luokkas.)	Toivalan yläaste
Päiväkotitarve k-m2	3300		
Ala-astetarve k-m2		4950	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	250 (ka 5.8 km)

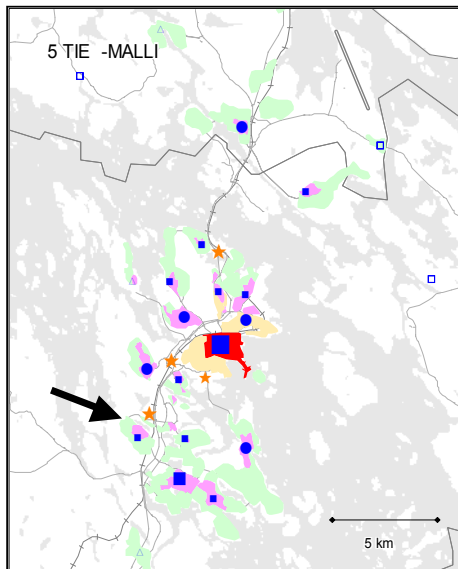
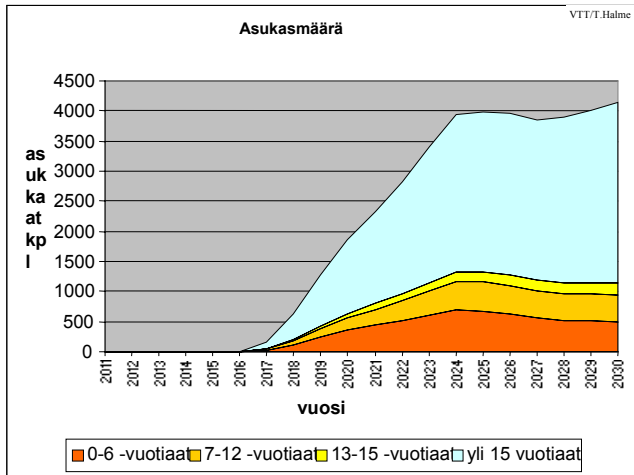
ALUE:
Pieni Neulamäki
MALLI:
Seutu

Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	700	500	180
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	350		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		85	60
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	uusi koulu (3-luokkas.)	Jynkän yläaste
Päiväkotitarve k-m2	3850		
Ala-astetarve k-m2		4500	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	ei tarv. (ka 2.5 km)

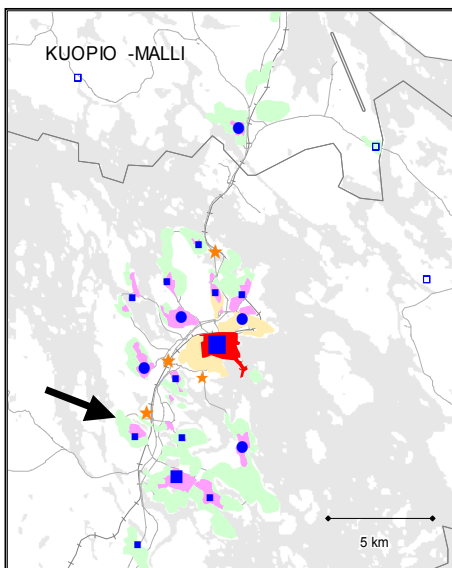
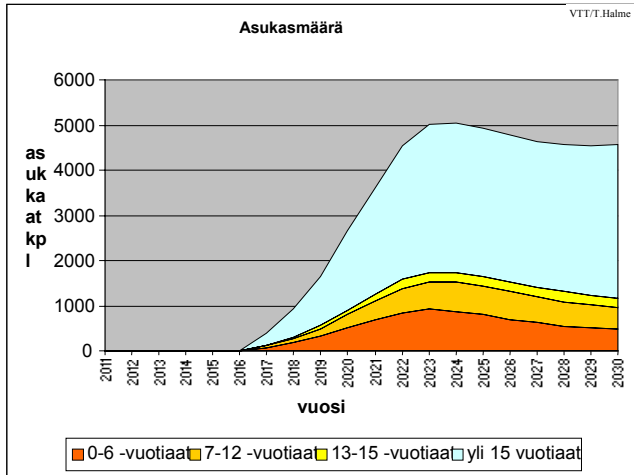
ALUE:
Pieni Neulamäki
MALLI:
5 Tie

Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	700	500	200
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	350		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		85	60
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	uusi koulu (4-luokkas.)	Jynkän yläaste
Päiväkotitarve k- m2	3850		
Ala-astetarve k-m2		4500	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	ei tarv. (ka 2.5 km)

ALUE:
Pieni Neulamäki
MALLI:
KUOPIO

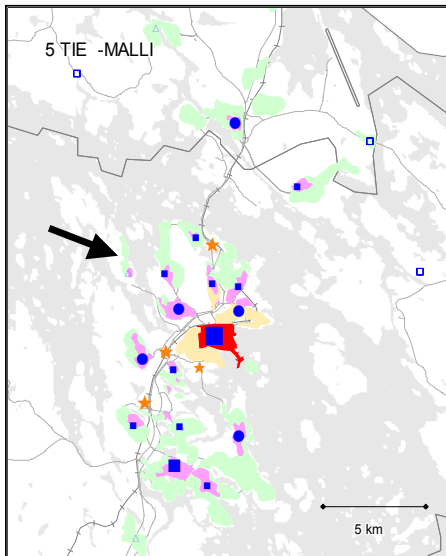
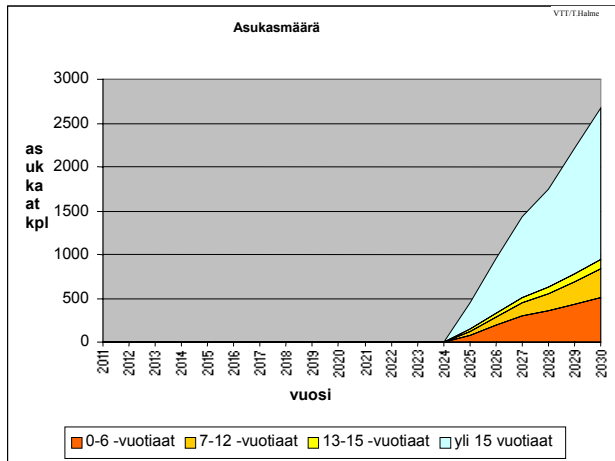
Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	700	500	200
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	350		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		85	65
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	uusi koulu (3-luokkas.)	Jynkän yläaste
Päiväkotitarve k-m2	3850		
Ala-astetarve k-m2		4500	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	ei tarv. (ka 2.5 km)

ALUE:
Laivo

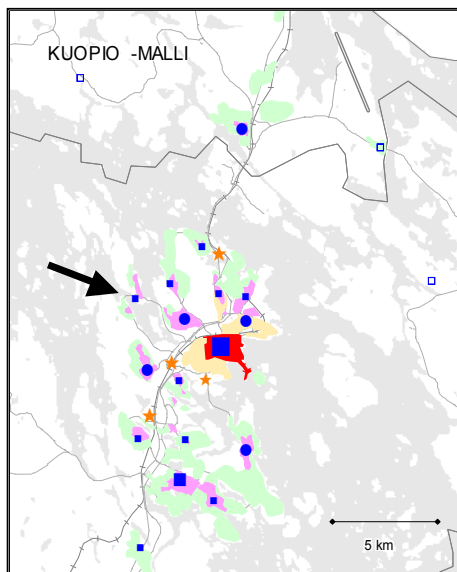
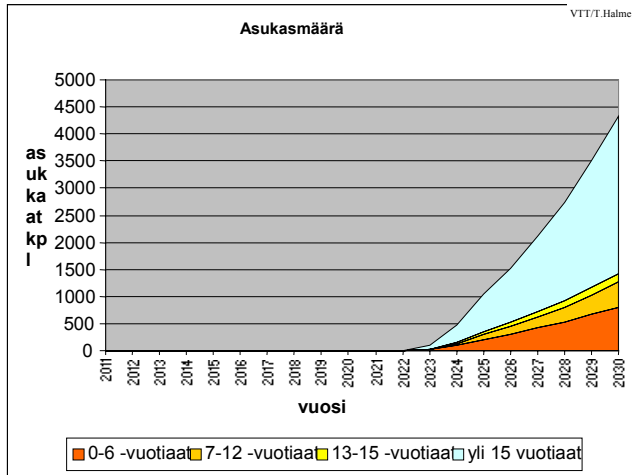
MALLI:
5 TIE

Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	500	300	120
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	250		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		50	40
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	Oma tai Länsi- Puijo ?	Keskusta (Hatsala, Minna C.)
Päiväkotitarve k-m2	2750		
Ala-astetarve k-m2		2700	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	ei tarv. (ka 3.8 km)

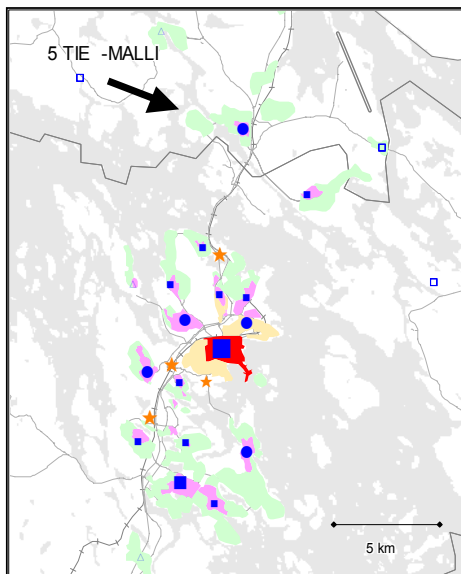
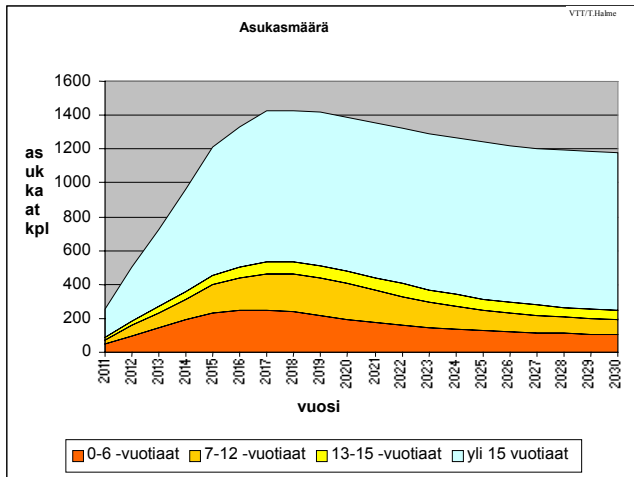
ALUE:
Laivo
MALLI:
KUOPIO

Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	800	450	180
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	400		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		75	60
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	uusi koulu (3-luokkas.)	Keskusta, Neula- mäki. (Hatsala, Minna C)
Päiväkotitarve k-m2	4440		
Ala-astetarve k-m2		4050	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	ei tarv. (ka 3.8 km)

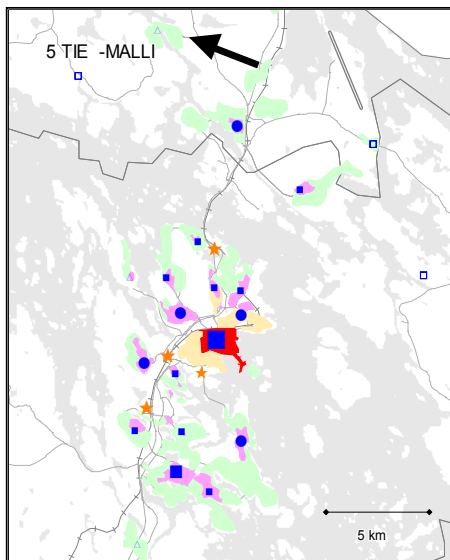
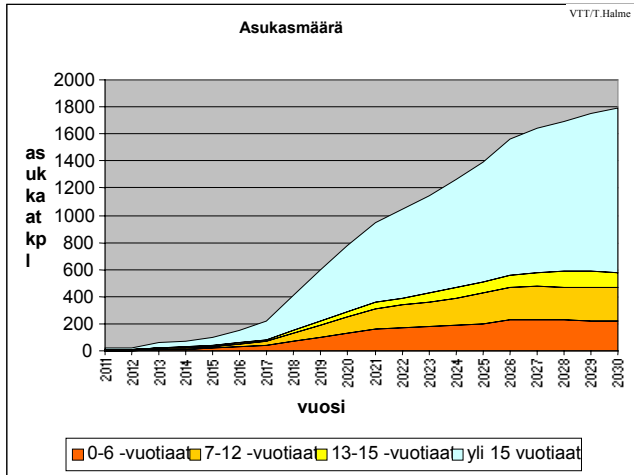
ALUE:
Paasisalo
MALLI:
5 TIE

Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	250	220	80
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	125		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		35	25
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	Oma/ Vuorela	Vuorela	Toivala
Päiväkotitarve k-m2	1375		
Ala-astetarve k-m2		-	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	ei tarv. (ka 4.3 km)

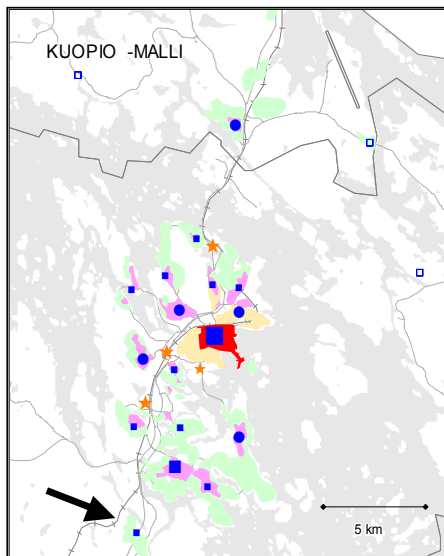
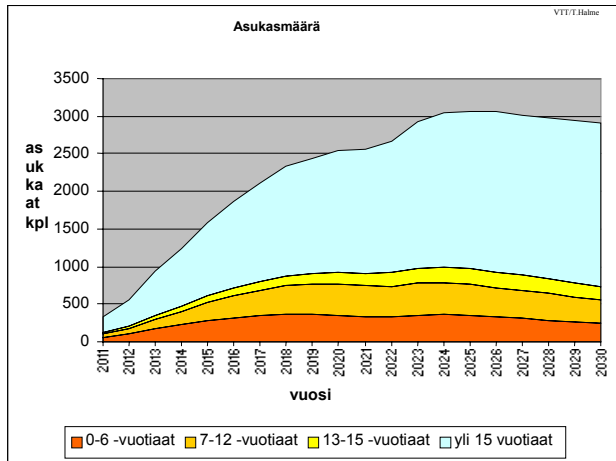
ALUE:
Kehvo-Räimä
MALLI:
5 TIE

Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	240	250	120
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	120		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		40	40
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	uusi koulu (2-luokkas.)	Siilinjärven ya/ Toivala
Päiväkotitarve k-m2	1320		
Ala-astetarve k-m2		2250	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	120 (ka 7.8 km)

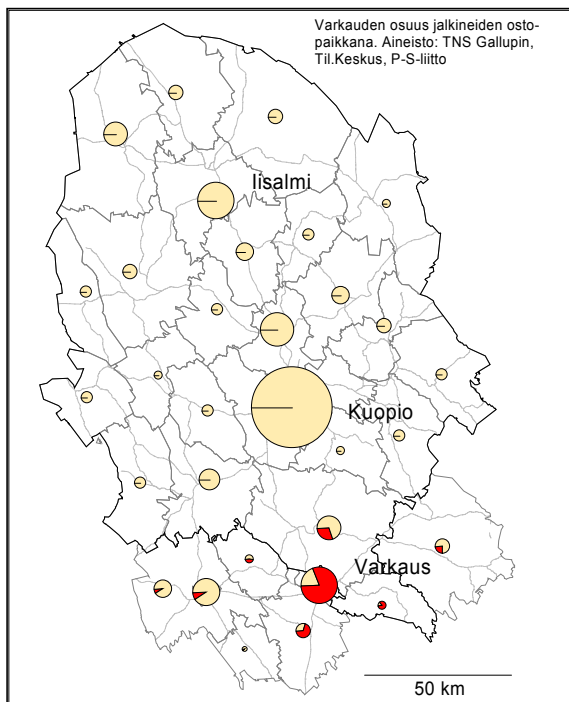
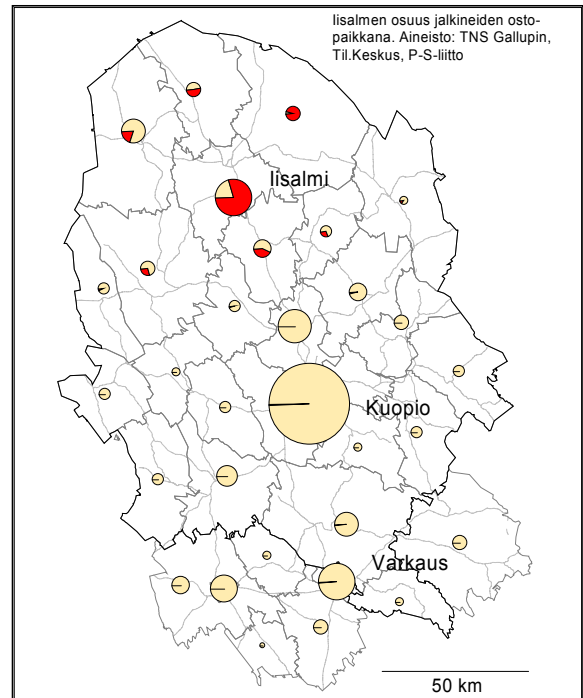
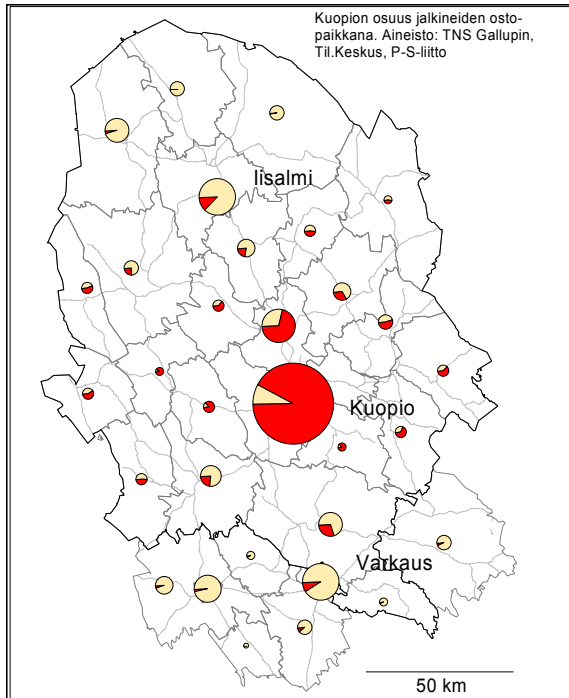

ALUE:
Hiltulanlahti
MALLI:
KUOPIO

Palvelutarve	0 – 6 v.	7 – 12 v.	13 – 15 v.
kpl (maximi)	360	400	200
Päiväkoti/perhe pv.hoito- paikkatarve	180		
Koulun oppilaita/ luokka-aste		65	65
Oma uusi palvelu /käyttää lähi- alueiden palv.	omat uudet päiväkodit	uusi koulu (3-luokkas.)	Petonen (kuljetus)
Päiväkotitarve k-m2	1980		
Ala-astetarve k-m2		3600	
Yläastetarve k-m2			-
Koulukulj. alaaste		-	-
Koulukulj. yläaste		-	200 (ka 6.7 km)

Liite 4. Kuopion, Iisalmen ja Varkauden palveluiden noutoalueet (esimerkkinä jalkineiden ostopaikka).

Pohjois-Savon liitto Sarja A:37
ISBN 952-5188-49-3
ISSN 1238-6383